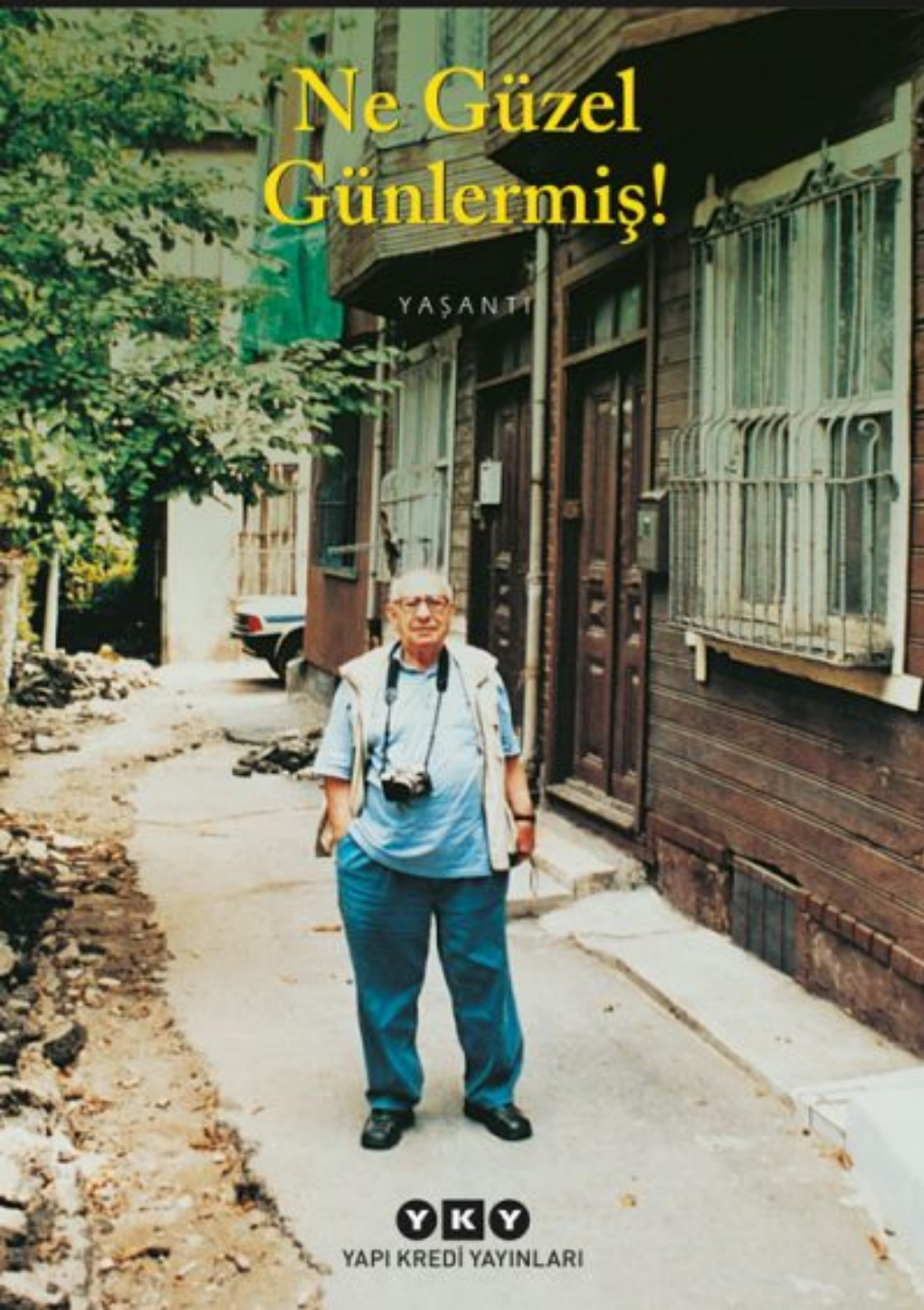
Aydın Boysan

Ne Güzel Günlermiş!

YAŞANTI



YKY

YAPI KREDİ YAYINLARI

NE GÜZEL GÜNLERMİŞ!

Aydın Boysan (17 Haziran 1921, İstanbul - 5 Ocak 2018, İstanbul). Öğretmen Nevreste Hanım ile muhasebeci Esat Boysan'ın oğludur. 1939 yılında Pertevniyal Lisesi'ni, 1945'te Güzel Sanatlar Akademisi'ni (Mimar Sinan Üniversitesi'nin Mimarlık Bölümü'nü) bitirdi. Mesleğini 1999'a kadar ara vermeden sürdürdü. Türkiye Mimarlar Odası'nın kurucuları arasında yer aldı; yönetim kurulu üyesi, ilk genel sekreteri ve İstanbul şube başkanı oldu. 1957-1972 yıllarında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde ders verdi. Ulusal ve uluslararası mimarlık yarışmalarında ödüller kazandı. Kendi kitaplarını basmak için Bas Yayınları'nı kurdu (1984-93). Aralıksız olarak on yıl *Hürriyet* ve üç yıl *Akşam* gazetelerinde köşe yazıları yazdı.

Yapıtlarından:

Mizah *Paldır Güldür; Yangın Var; Umut Simit; Yalan; Oldu mu Ya!; Fısıltı; Dostluk; Aldanmak; Söylesem Bir Türlü; Ayıp Olmadan.*

Gezi *Dünyayı Severek I, II, III; Yollarda; Uzaklardan.*

Roman *Yıl 2046 Uzay Anıları,*

Deneme-Anı *İstanbul Esintileri; Leke Bırakan Gölgeler; Yaşama Sevinci; Sev ve Yaşa; Damlalar; Zaman Geçerken; Aynalar; Yüzler ve Yürekler; Felekten Bir Gün; İstanbul'un Kuytu Köşeleri; Neşeye Şarkı; Nereye Gitti İstanbul?; Ne Hoş Zamanlardı; Şerefe; Uzun Yaşamanın Sırrı; Hayat, Tatlı Zehir; Haydi Dostlar; Acele Et Çabuk Ol; Bıkma Yaşa; Hayat, Tatlı Zehir-Aydın Boysan Kitabı* (Aydın Boysan - Ümit Bayazoğlu).

Aydın Boysan'ın
YKY'deki kitapları:

Yüzler ve Yürekler *(2002)*
İstanbul'un Kuytu Köşeleri *(2003)*
Nereye Gitti İstanbul? *(2004)*
Ne Güzel Günlermiş! *(2005)*

AYDIN BOYSAN

Ne Güzel Günlermiş!

Yaşantı

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 2202
Edebiyat - 662

Ne Güzel Günlermiş! / Aydın Boysan

Kitap editörü: Tamer Erdoğan
Düzelti: İncilay Yılmazyurt

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: A4 Ofset Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş
Otosanayi Sitesi Yeşilce Mah. Donanma Sok.
No: 16 Seyrantepe - Kağıthane / İstanbul
Telefon: (0 212) 281 64 48
Sertifika No: 12168

1. baskı: İstanbul, Mayıs 2005
8. baskı: İstanbul, Mart 2019
ISBN 978-975-08-0951-3

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2018
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş • 7
Gülmenin Zevkine Varmak • 9
Polemik Nedir ki? • 12
Eski Dil Kalıntıları • 15
Bilgisayar Olmasaydı? • 19
80 Yılın Ardından • 22
Dünya Dışı Uygarlıklar • 26
Önde Sıfır – Arkada Sıfır • 29
Dünya Düz Değildir • 32
Mizah Konusunda Freud • 36
Binlerce Yıl Sonra • 39
Darülbedayi, Güzellikler Evimiz • 42
Müziğin Benzersiz Etkileri • 44
Konfuçiyus Üzerine • 47
Refahın Arka Tarafı • 50
Süzgeçten Geçirmek • 52
Bilgisayarsız Yaşam Yok! • 56
Bir Montaigne Yaşamıştı • 59
Çin'e Düşünce Penceresi • 62
Mutluluk Ararken • 66
Delirmek İşten Değil • 69
Alacak Hesabı • 72
Nasıl Öğrenmeli? • 75
Çok İlerledik Diyenin! • 79
Açık Sözlülük • 82
Beş Dakikada Tarih • 85

Akşam Sofrasında • 88
İlginç Sonuçlar • 91
Yaşamanın Anlamı • 94
Uykular Kaçınca • 97
Satranç Oynarken • 99
Sevinçle Üzüntü • 102
Altın Arayıcılar • 105
New York Anıları • 108
Zamanda Zıplarken • 111
Giderayak Kurtulmak • 114
Liderliğin Ücreti • 117
Konfor Aldatması • 120
Şaka Üzerine • 122
Tiyatromuzdan Bir Anı • 126
Komik Mizah Değildir • 129
Geçmişe Dönüş • 132
Sanat ve Teknik • 136
Şakadan Anlamamak • 139
Zaman İçinde Zıplarken • 142
Eski İstanbul Surları • 145
Bir Şiir Hazinesi • 149
Demokrasi Nedir ki? • 152
İçerden-Dışardan • 155
Yine Uzaklardan • 157
"Okumak" Ne Demek ki? • 160
San Francisco Depremi • 163
Sonsuza Dek Yaşam • 165
Dağıtmak-Uzaklaşmak • 169
Asinus'lar Üzerine • 172
İstanbul Şiirleri • 175
Halk Uyumazsa! • 179
Kahramanların Bitişi • 182
Bir Dehanın Sonu • 184
Çok İlginç Zamandayız • 188

Sunuş

Biz, "söylemiyoruz", ama "söyleniyoruz". Konuşmuyoruz ama, mırıldanıyoruz. Biz niye böyleyiz? Genelde "sessiz"leştik.

Bizdeki sessizlik, iyi huylu olmaktan mı kaynaklanıyor, yoksa içinden geçeni söylemeye, çekinmekten mi?.. Daha kötüsü, korkmaktan mı?.. Yoksa hiç günah işlenmezse, sevap işlenmese de olur sanmaktan mı? Ya aydın kişi sıfatı yakıştırılanların sessizliği, neden ola ki?

Hiç günah işlemeyen, kendisini toplum görevini yapmış sanıyor. Hiç sevap işlememiş olsa bile... Oysa Dante'nin Cehennemi'nde, hiç günah işlemeyen de, cehenneme atılıyor... Hiç sevap işlemedikleri için.

Toplumumuzda, "sıkıntılı insan" oranı yükseliyor. Bu nedenle, konuları daldan dala atlayan kitapları, yazmak kolaylaştı, okumak da...

Örneği, elinizde..

Aydın Boysan
İstanbul 2005

Gülmenin Zevkine Varmak

Gülmek... Sözünü bile edince, yüreğimiz ferahlamalı! Ama kime gülünecek?.. Ne'ye gülünecek... Ya yürek daraltan gülmeler? Onlar ne olacak?

Gülmenin, bin türlüsü var. En saygıdeğeri, "kendisine gülebilen" insanınki.

Niyete de bağlı bu sonuç... Öyle ya! Gülmek, bir sonuçtur. Ömründe aynaya bakmamış, yani demek isterim ki kendini hiç tanımayan bir pervasızın başkalarına gülmesi, onun kendini kurtarma çabasıdır. İçine düştüğü çukurdan, bu yolla çıkacağını sanmasıdır.

Eski "büyük adamlar", gülmenin ne demek olduğunu, pek anlamamışlardır. Hep, "başkalarına gülündüğünü" sanmışlardır. Mizahın, o şimşek hızıyla insan beynini çalıştıran gücünü kavramamış-algılamamış, yüzlerce kuşaktır bu insanlar.

Gülme eyleminin mizahla doğru bağlantısı, ancak 20. yüzyılda, o da sonuna doğru kurulmuştur. Bu da o demektir ki, mizahın insan beynindeki bir parlak oluşuma varma basamağı olduğu, bilinmemiştir.

Çok eski yıllarda gülme, üstatlar tarafından bile küçümsenmiş, hatta batırılmıştır. Örneğin Platon'a göre gülme, büyük kısmı ile başkalarının sırtına yüklenir ve kötü bir karakteri vardır. Bir başka üstat da (Bergson) gülmede "Başkalarına yöneltilen ve itiraf edilmeyen bir başeğdirme amacı vardır" demektedir.

Aynı üstatların gülme konusunda başka ne söyledikleri bir-

likte düşünülmedikçe, yalnız bu tanımların, "gülme"yi küçülten yanlış ve eksik yargılar olduğu, hemen görülür.

Gerçekten de "gülme"de, bir "küçültme" niyeti olabilir. Ancak insanların, "küçük" olanları ortaya çıkarmak, görevleridir. Tüm küçük davranışlara insanlar, yani mizah, ayna tutmalıdır. Öyleyse "küçük insanları küçümsemek" onları küçülterek gülmek, hatta kahkaha patlatmak, insanların öncelikli "hakkıdır". Biraz öteye gidersek, "görevidir" de diyebiliriz.

Mizahın günlük yaşama, fıkra ve anekdotlarla girebilmesi, olağanüstü hoş bir olanaktır. Yaşamı zehirlerden arıtmanın, güvenli yoludur.

Fıkra anlatıcısı, sözü uzatıp macunlaştıramaz. Hele başına, kendi çocukluğunu ekleyerek lafı uzatması, kafasızlıktır. Tüm gereksizlikleri atarak, anlatılması şart olanı, yani "vurucu son"u sunmalıdır. "Kısalık, fıkranın ruhu ve vücududur" (J. Paul).

Paradoks şakaları da, kısa olur: Suçlu "ayaklandığı" için delikte "oturtulur". Gençlik, yaşlanmanın en güzel derecesidir. Bir "matematikçi" tanımadığı bir kişiyle söze nereden başlayacağını "hesaplayamaz". Otobüs biletçisi tatil günleri otobüse binip, şehri gezer.

İsteğe Göre

Vaktiyle, ciddi bir yabancı gazetede okumuştum. Sığırlarda isteğe göre inek veya öküz doğurtmanın çaresi bulunmuştu. Gen araştırmalarının, zaferiydi bu!

Şimdi aklım başıma geldi. Bu uygulama insanlarda da başlarsa, erkek çocuğa pek meraklı olan ülkemizde nüfus yapısı, iyice garipleşir. Yarım yüzyıl sonra tek cinsiyetli ülke olma yolunda, kim bilir nerelere varırız.

Aklın Sanatı

Zaman kavramını en iyi kullanan sanat Mizah'tır. İnsan aklını en hızlı çalıştıran yakıt ise, yine mizahtır.

Mizah, zihinsel patlamalar yaratır. Standart yaşama akışı içinde rölantide eşinip duran akıl, mizahın kurduğu pusu bombası şartlanmasıyla öylesine hızlı çalışmaya başlar ki, zor görülebilen gerçekleri, bir anda kavrar-algılar.

Çağdaş mizahın amacı, insanların aklını, gerçekleri görünceye kadar çalıştırmaktır.

Mizah, aklın sanatıdır.

Vazgeçilemeyen Onur

Ünlü avukat Campinchi, önemli bir ceza davasında, bir tanık tarafından zor duruma düşürülüyor. Avukat, çaresiz kalıyor. Pek ağırbaşlı tanık hanımefendinin ifadesini çürütebilmek için açıklıyor ki, sayın tanığın, 25 yıl öncesinden, ahlak zabıtasında kaydı vardır.

Tanık hanım şiddetle karşı koyarak, 25 yıldır düzgün bir yaşam sürdüğünü, belgelerle kanıtlıyor. Amaaa, avukat, olayı çok ince ve geçerli bir gelenekle açığa çıkarıyor:

"Madam! Bütün ömür boyu, isterse tek bir gün olsun, bakan da olunsa, fahişe de olunsa, bu sıfatı taşımanın onurundan vazgeçmeye, kimsenin hakkı yoktur."

Gurur Okşanınca

Elli yaşlarında bir adam, çok eskiden beri tanıdığı, yetmiş yaşlarındaki arkadaşına rastlıyor. Soruyor: "Çoktandır görüşmedik, nerelerdeydin?" Yanıt:

"Hapiste..."

"Nee? Trafik suçu mu işledin?"

"Hayır... Bir genç kıza zorla tecavüzden, içeri atıldım..."

"Ama bu mümkün değil..."

"Değil, değil ama, o kadar gururumu okşadılar ki, suçu reddedemedim."

Polemik Nedir ki?

Hele politikada herkes birbirini, "Polemiğe kaçmak"la suçluyor.

Nedir ki polemiğe kaçmak? Anımsayalım... Ciddi anlamı: Karşıtlığı belirtmek gibi... Siyaset piyasasındaki anlamıysa: Düşmanlık, memnun olmamak, küçüklerarası savaşım gibi. Bir tanım çok söz kullanılırsa, unutuluyor. Onun için söz piyasamızdaki anlamını, tek bir sözcükle özetleyelim:

"Dalaşma"

Alışageldiğimiz gibi polemikte, yani 'dalaşma'da, hınç ve inat bulunuyor. Bu nedenle G. Hauptmann üstat, polemiğin ne olduğunu şöyle özetliyor:

"Öyle eşekler vardır ki, ölü kartalın tüylerini, üstünde yuvarlanmak için dişleriyle yolar."

Eşeklerin sözü edilirse, onları tadını çıkaracak gibi anmadan geçemem. Gerçekten de eşekler, sırtüstü yatıp debelenerek, sırtlarını kaşırlar. Bu sırada, eşeğin gülümsediği bile görülebilir. Hele sırtüstü kumda yatıp debelendiyse.

Evet, biz çocukluğumuzda, televizyon, kalorifer, otomobil bilmezdik. Ama eşekleri tanırdık. Eşek tanımak, çok ciddi ve hoş bir görgüdür. Eşekleri tanımayan kişinin, insanları anlama konusunda eksikleri olur. Örneğin sırtüstü kumda debelenen eşek keyfinin, seçim kazanmış politikacıya benzediği, anlaşılmaz.

Eşeklerin okumuşları da olur. Örneğin iki okumuş eşek arasında, şöyle bir konuşma geçer. Birisi der ki:

"Şu insanların edebiyat zevkine akıl ermiyor. Örneğin Di-

van Edebiyatının en büyük hayal dayanakları, bülbül ve gül... Hadi bülbülü anladım ama, gülün zevkini çok merak ettim. Bir tanesini 'yedim', hiçbir şey anlamadım."

İşte böyle... Herkes zevkleneceği konuyu, en önemsediği organıyla kabul eder... Sanat güneşimiz gibi.

Polemik yapmanın zevkine doyamayanlar, politikacılardır ya da politika heveslileridir. Bu dalaşmaları yansıtmak ise, gazetelerin görevidir. Çünkü gazeteler, dünyanın aynasıdır.

Tüh!.. Konu yine çaresiz, eşeklere geçti. Çok meraklı bir olay, aynada kendini gören eşeklerin fena halde sinirlenmesidir. Hatta öyle eşekler vardır ki, aynaya çifte atarlar.

Yine gazetelere dönüp, dünyanın aynası olduğunu yineleyelim... Ekleyeceğimiz bir bilgi, politikacının da kendisini yansıtan aynaya, sinirlendiğidir.

İşin içinde olmayanlar, yanlış düşünebilirler. Sanırlar ki gazete haberciliğinin esası, 'normal'in ilgi çekici olmayışına dayanır. Oysa bu düşünce, tümüyle yanlıştır. Bir gazeteci şöyle haberleri vermek için, can atar:

"Parti genel başkanlarının diktatörlüğü tarihe karışıyor" - "Adaylar yoklamayla belirlenecek" - "Hükümet, muhalefetle her konuda anlaştı" - "Dün hiçbir şeye zam yapılmadı".

Şimdi tartalım bakalım... Normal değil de "anormal" olanlar, gazeteciler mi, yoksa politikacılar mı?

Politika Yanlışları

"En iyi politika, doğruyu söylemektir" denir ama, inanmamalıdır bu söze... Çünkü kısa bir süre sonra doğru söyleyen politikacının adı yalancıya çıkabilir.

Çünkü o denli çok yalan söylenir ki, halkın kafası karışır, doğruyu-eğriyi, ayırdedemez olur.

Bu şaşkınlıktan daha kötü bir olasılığın tanımını bir Fransız politikacı, gerçek aydın kafalı ve vicdanlı bir politikacı, şöyle yapmıştır:

"Politikada zaman zaman herkesin yaptığı yanlışlar, sonunda kural olarak tanınabilir" (A. Malraux).

Beyinlere Girmek

Politika Magandası, hep sureti haktan görünür. Ama yalnız görünür. Gizli ve kirli çıkınlardaki servetinin hesabını, kimse bilemez. Politika Magandası cahil kişilerin beyinlerindeki düşünce düzenini, haince şaşırtmalarla, saçma ve uydurma hurafelerle, düşünce salatasına dönüştürür. Kalbura döndürdüğü bu beyinlere, hangi deliklerden gireceğini bilir.

Eski Dil Kalıntıları

Bebekliğimden beri, üzüntüsünü çektiğim bir konu var: Dilimiz ve kullandığımız sözcükler. Bugün bile sıkıntım, sürüp gidiyor.

Ben ilkokulun birinci sınıfını, Arap alfabesiyle okudum. Eski yazı falan diye, gerçeği çarpıtmayalım, düpedüz Arap alfabesiydi öğretilen. 1928 yılı yazında Latin alfabesine, yazı devrimiyle geçmiştik.

Okul kitaplarımızın dili ise, Osmanlıca idi. Osmanlı döneminde gerçek şu idi ki, halkın Türkçesiyle saray dili, birbirine benzemezdi. Arapça ve Acemcenin kıyasıya işgaline uğrayan saray dilini, halk anlamazdı. Edebiyat ve bilim de, saray dilini kullanırdı. Okul kitaplarının da hepsi Osmanlıca yazılmıştı.

Dil devrimimizin tarihi, 1935 yılıdır. Bu yıllarda, bütün okul kitaplarının duru Türkçe ile yeniden yayımlanmasına, başlandı. Ancak benim akranlarıma, bu kitaplar, lisede yetişmedi. Biz son olarak 1939 yılında liseyi bitirenler, yeni terimlerle yazılmış kitapları okuyamadık. Hep eski terimleri ve dili öğrendik.

Ben çocuk ve genç yaşımızda öğrenmek zorunda kaldığımız işgalli Osmanlıcanın yabancı sözcüklerinden, hâlâ kurtulamadım. Ne yazık ki ben ve akranlarım anadilimizi, iki kez öğrenmek zorunda kalmış bir kuşağız. Dilimizi, bazı övgüye değer sabırlılar hariç, temizleyemedik... Üzgünüm.

Değerli ve sevgili Oktay Akbal, benim gibilerin hâlâ yabancı sözcüklerden kurtulamamış anlatımlarımız için "Aşure dil" diyordu. Haklı olmanın da ötesine geçmişti. İltifat bile ediyordu.

Çünkü aşure, tatlı bir kompozisyondu. İçine giren bütün malzeme, pişmişti... Nohuttan, kuru incire kadar... Hepsinin birden tadına doyum olmazdı.

Oysa, örneğin benim kullandığım dil, aşure değil salatadır. Pişmiş değil, çiğ malzemelidir. Bazan, sirke veya limon tadı bile verir.

Düşünüyorum, Öyleyse...

Geçen akşam, arada bir buluşup söyleştiğimiz bir arkadaş grubundan Prof. Ahmet Yücekök dostumuz, şaşırtıcı bir uyarıda bulundu. Konu, filozof Descartes'ın (1596-1650) herkesin bildiği bir özsözünün çarpıtılmışıydı.

Descartes, önce kilise görevlilerinin sonra cizvitlerin yetiştirdiği, bir iyi aile çocuğu. Çok Avrupa ülkesinde dolaştı ve yaşadı. Filozof ve matematikçi olan Descartes "Aklını iyi kullanmak ve bilimlerde doğruyu aramak için" yöntem araştırdı.

Ünlü benzetmesi şöyleydi: "Felsefenin bütünü, bir ağaca benzer; ağacın kökleri metafiziği, gövdesi fiziği ve bu gövdeden çıkan dallar öbür bilimleri oluşturur ki, bunlar da başlıca üç bilime, yani tıbba, mekaniğe ve ahlaka indirgenebilir."

Descartes matematik kesinliği, tüm bilgi alanlarına yaymak istedi. Ortaçağ biliminin kuşkulu ve kesin olmayan yanlarının yerine, gerçek bilimin sağlam temellerini koymak istedi. Fizikte, tıpta ve fizyolojide mekanikçi belirlenimciliğin temellerini attı. Analitik geometriyi kurdu. Geometrik optikte kırılma yasalarını buldu.

Düşünme sanatı ve bilimde büyük aşamalar yapan Descartes'ın kitapları, fazla düşünülmesinden hoşlanmayan kiliseyi ürküttü. Eserleri, Papa'lık tarafından yasak yayınlar listesine alındı.

Descartes'ın unutulmaz bir özsözü: "Düşünüyorum, öyleyse varım!" deyişidir. Geçen akşamki toplantıda Yücekök, içinde bulunduğumuz politik ve ekonomik bunalım nedeniyle özsözü değiştirmiş ve: "Düşünmüyorum, öyleyse yokum" demişti.

Gariplik Merakı

Kamuoyuna saygı... Pekâlâ... Hele politikacıların aklı ve vicdanı, bunda kusur etmemeli... Ona da pekiyi... Ama toplumların bütün dünyada öyle eğilimleri oluyor ki, bunların yanlışlığını ya da garipliğini örtmeye kalkışmak, ancak dalkavukluk olur.

Normal otomobil değil de, yabansı boyutlarda arazi otomobili kullanmak moda oldu. Dört vitesli, traktör gibi tekerlekli, kamyon gibi kocaman kara renkli bir arazi arabasının direksiyonunda, minnacık sarışın bir küçük kız, kafayı iyice kaldırarak oturuyor. Altına yastık konduğu halde... Yoksa önünü, hiç göremeyecek.

Yetmedi... Cici hanım kız, direksiyonda bir de sigara içiyor... Yine yetmedi. Cep telefonu ile de konuşuyor.

Benzini, tulumba gibi çekerek harcayan yakıt savurganı-döviz katili bu arabaların, sadece ihtiyaç olarak çiftlik sahibi olduğunu kanıtlayanlardan başkasına satılması, saçmadır.

Konukları Gezdirirken

Ailenin, birkaç yıl hep birlikte uğraşarak yaptırdığı görkemli villanın, yapı işleri bitirildi. Eşya, özene-bezene seçildi, getirildi yerleştirildi. Bu durumda elbet, tanıdıkları çatlatmak için bir ziyafet düzenlendi.

Seviştikleri ve elbet zıtlaştıkları kişiler de çağrıldı. Villa gezdirildi. Konuk hanımlardan birisi, düşüncesini bildirdi:

"Kutlarım... Çok güzel olmuş. Demek ki kendi kafanıza göre döşediniz. Onun için arada boşluklar var..."

Vahşi Batı

Amerika'nın batısı, hâlâ "vahşi batı" iken, "Saloon" kapısını tekmeleyerek açan bir kovboy, içeri dalıp tabancasını çeker ve haykırır: "Herkes dışarı, defolun!"

Salon bir anda boşalır. Ancak, tezgâh kenarında ayakta duran bir İngiliz hariç... Kovboy ona da kükrer: "Sen ne duruyorsun?" İngiliz bir yudum viski aldıktan sonra, açıklar:

"Sir! Ben de sizin gibi düşünüyorum. İçersi çok kalabalık olmuştu..."

Bilgisayar Olmasaydı?

Öyle görünüyor ki bilgisayar, tüm yaşayışımızın baş köşelerine kurulacak... Onsuz, hiçbir iş yapılamayacak. Pek anlamıyoruz ama, bu gelişme başladı bile.

Üstelik bilgisayar planlamasıyla, öyle robotlar yapılacak ki, çok yerde insanların yerini alabilecekler. İnsanlar önce bu gelişmeye sevinecekler... Çünkü tüm karışık işleri, robotlara kakışlayacaklar diye.

Ama olabilir ki robot gelişmeleri sürüp giderse, insanlar bu kez, korkuya kapılacaklar... İyice gelişip, robotlar insanları dünya sahnesinden silerler diye.

Şimdi bilebildiğim ve görebildiğim kadarıyla, bu korku gereksiz. Bilgisayar her şeyi yapabilir ama, hayal kuramaz. Yaratıcı gücü yoktur.

Aksi savı ileri sürenler, müzik alanında bilgisayarla yapılan besteleri örnek gösteriyorlar. Müzikten anladığını sandığım kişilerin görüşüne göre bu besteler, sanat eseri değil... Öyleyse, ortaya konmaları yanlış. Ama denirse ki, bilmem kaç yüzyıl sonra bilgisayarlar insanlardan daha "insancıl" besteler yapacaktır, buna karşı durmam... Çünkü gelecek zamanda, pek çok sınırlamaların ortadan kalkabileceğine, inanırım.

Şimdi uzun yıllar içinde bulunduğum bir alana, geçebilirim. Mimar olarak 55 yıl (1945-2000) planlama konularında çalıştım. Bilgisayarla çalışabilme lüksüne, ancak son 15 yılda kavuşabildim.

Mimarlık planlamalarından, paralelindeki inşaat mühendisliği planlamalarından, otomobil dizaynına kadar tüm eser ve ürün planlamaları artık bilgisayarsız yapılamıyor. Bilgisayar, bu ve bunlara benzer tüm planlama işlerinde, müthiş yararlı bir "yardımcı..."

Neden "yardımcı?.." Çünkü "Yaratıcı", yine insan da ondan.

Bilgisayarın bu tip planlamalardaki çok önemli rolünü, abartamam da, küçümseyemem de... Bilgisayar o denli şimşek hızında bir yardımcı ki, aynı zaman ölçüsünü kullanan yaratıcıya, yeni ufuklar açıyor, yeni zihinsel olanaklar sağlıyor. Onsuz yapılamayacak işleri, ortaya koyabilme olanağını yaratıyor.

Hakkını yemeyelim, onsuz olanak dışı olabilecek yaratmaların da, kapısını açıyor.

Bilgisayarsız erişilemeyecek bir gelişme de, aya gidilebilmiş olması... O geziler hırsla izlediğimiz televizyon programlarında anlatılırdı. Uzay gemileri, arada bir rota düzeltirlerdi.

Bu düzeltmeler ancak, görkemli bilgisayar cihazları hesaplamasıyla yapılabilirdi. Hesapların çok hızlı yapılması şarttı ki, rota düzeltilebilsin... 100-200 bilgin bu hesapları, kalem-kâğıtla yapmaya kalksaydı, sonuç alınıncaya kadar uzay gemisinin rotası, düzelemeyecek kadar şaşardı. Dünyadan uzaklaşır, kopar giderdi.

1940 yılında başlamış mimarlık öğrenciliğimdeki çizimlere; T cetveli, gönye, Çin mürekkebi ve tirlinle başlamıştık. İkinci çizgide Çin mürekkebini kurutan o tirlin, minyatür bir canavardı. Ben ondan çektiğim işkenceyi, bilgisayara kavuşmuş olsam bile, unutamam.

Elbet mimarları, bütün mühendislik ve planlama disiplinlerinde bulunan bütün gençler ve ortayaşlıları, bilgisayar olanaklarına kavuştukları için, kutlarım. Dilerim ki, değerini bilsinler.

Ancak, hiç gecikmeden ve açıkça belirtirim ki, ben onları kıskanmıyorum.

Kıskanmıyorum, çünkü benim çocukluğum ve gençliğimde, sonradan 2. Dünya Savaşı'nın da getirdiği dramatik yoksulluklara karşın, biz o zaman daha huzurlu yaşamaktaydık.

Çünkü devletimizin üst kademelerinde, "şaibeli kimse" yoktu.

Ahlak Öğretisinin Gücü

Konfuçiyus öğretisinde insan, yaşamın başyapıtı... Sayısız ölümsüz varlık olduğu kadim inanışı, üstat tarafından yenileniyor. Dağlar, ağaçlar, nehirler, hatta kaplumbağalar bile, çok uzun bir yaşam sonunda, ölümsüzlüğe erişiyor. Bu inanç, her şeyin Tanrılaşması halini kapsıyor.

Elbet insanın da.

Öğreti insanın ölçüsü insandır temeline oturuyor. Gösterilen yol: İnsancıl olmak, iyilik, erdem ve ahlak yolu... Değerlerin ve normların kişilerden aileye ve topluma aktarılarak bütünleşmesi... Eğitilen kültürlü bireylerden, bir toplum yaratılması.

Konfuçiyus imparatordan sıradan her kişiye kadar yaşayışa özen göstermenin, her şeyin temeli olduğunu anlatıyordu. Temel düzgün olmazsa, üst yapının da yanlış olacağını belirtiyordu. Düzene uymayı, bilgeliğin ilk şartı sayıyordu.

Çinlilere özel yaşam öğütleri vermeye çalışarak diyordu ki: "Olabilir ki gerçek, insan tabiatından doğmamıştır ama, eğer insan tabiatından doğan sahte bir gerçek varsa, olabilir ki o da, gerçek değildir."

Konfuçiyus öğretilerini günümüzde inceleyenler, hiçbir dinci öğreti bulamıyorlar. Yok da ondan... Oysa Çin'de hâlâ Konfuçiyus dininden olduğuna inanan, yüz milyonlar yaşıyor. Fransız Çinbilim uzmanı M. Granet yorumluyor:

"Konfuçiyus'un ahlak öğretisi, hiçbir zaman Tanrısal yaptırımlara dayanmaz, tersine, yaşayışın anlamı konusunda akılla yapılan yorumlara dayanır."

Hamiline Çek

Bir İngiliz ölüyor. Sahibi olduğu çiftliği, üç mirasçısına bırakıyor. Ama şartı var: Her üçü de tabutuna, onar sterlin koyacak, öyle gömülecek. Gerçekten de cenaze gömülmeden önce, iki vâris onar sterlini tabuta koyuyor. Üçüncü vâris ise iki banknotu alıp yerine, 30 sterlinlik hamiline bir çek bırakıyor. Ama fıkra bitmedi. Çek üç gün sonra, bankadan tahsil ediliyor.

Çünkü cenaze gömücüsü, İskoçyalıymış.

80 Yılın Ardından

Ben dünya üzerindeki ikametimin, 80 yılını tamamladım.

Tamamladım da, acaba kaç yaşındayım? Toplama-çıkarma kurallarına göre, 80 yaşında olmam gerekiyor ama, gerçek sayının bakkal hesabı ile bulunamayacağı, belli.

Üstelik, tek bir sayı ile de, sonuç çıkarılamaz. Ben, hangi açıdan bakıldığına göre, kaç yaşındayım ki?.. Hangi sıfatımla?

Cumhuriyetimizden iki yıl daha önce dünyaya geldiğime göre, tarihimizin en ak sayfaları olan Milli Mücadele döneminde var mışım demek... Yükseköğrenimi bitirdiğim 1945 yılına kadar da, 2. Dünya Savaşı'nın ülkemizdeki karanlık ve yoksul yıllarını, yaşamışım demek.

Günde 150 gram karneli ekmekle, katık zaten yok gibiyken, soğuktan titreye titreye yaşadığımız o yılların, yine de unutamadığım mutlulukları vardı. Ben o yılları yaşamaktan, hâlâ kopamadım.

Bütün yokluklara ve acılara karşın, politikanın üst kademelerinde "şaibeli yönetici" bulunmayan o yılların bana verdiği güven ve mutluluk, olduğu gibi hâlâ yüreğimde duruyor. Bu açıdan bakılırsa, ben hâlâ 25 yaşındayım... 80 değil.

Baba evinde, lisemde ve Eminönü Halkevi'nde kıvılcımlanmış, sonra da hâlâ sönmemiş kitap okuma aşkımla, 70 yıl önce başlamış tiyatro hayranlığımın, bebekliğimde başlatılan müzik dinleme mutluluğumun, hâlâ şiddetlenerek sürüp gitmesiyle, acaba kaç yaşında olmalıyım?

30 yaşını geçmiş olamam.

20. yüzyıl bitti... Son yarım yüzyılın gelişmelerini gözden geçirince, neler mi görüyorum?

Liselerden felsefe ve mantık derslerinin dışlanması gibi, bir gericilik felaketi yaşandı. Ortaçağ hurafeleri ve kafası, okullarda uç verdi. Benim gençliğimde herkese açık olan parasız lise ve üniversite öğreniminin kapıları, güçsüzler için kapanır gibi oldu.

Yeteneksiz hırslı mahalle politikacıları, kendi şehirlerine para aksın diye, üniversite açma ticaretine girdiler. Sayıları 70'i geçen üniversitelerde, hâlâ 1930'lar-40'lar düzeyinin korunduğunu iddia eden varsa, bir ruh doktoruna başvurmalıdır.

Hele demokrasimizin hali?.. Yürekler acısı...

Şaibeli insanların doruklara çıkabilmesi... Her siyasal partide, ülkeye dağılmış birkaç bin kişinin, çıkar musluklarına egemen oluşu... Diktatörleşen siyasal parti genel başkanları aristokrasisi... Gençliğin pasifleştirilmesi... Siyasal uşaklığı meslek edinenlerin yaygınlaşması... Sonu gelmiyor.

Bütün bunları yaşamaya mahkûm olmuş bir vatandaş olarak, acaba ben kaç yaşında olmalıyım ki... 150'den aşağı olursa, tükettiğim oksijen bana haramdır.

Kötülüklerin yok edildiği bir ülkede yaşayabilmek umudumu, yitirmek istemiyorum. Göremesem bile gün olur, dostlarım bana öbür tarafa yazar diyorum.

İngiltere Veliahdı

Ben bütün dertlerimden silkindim, İngiltere Krallığının Veliahdı Prens Charles'ı düşünmeye başladım. Adamın hali zor mu zor.

Veliaht denince, normaldir ki akla, genç birisi gelir. Bu zat orta yaşı da aştı, iyice yaşlanıyor. Bekliyorum ki Kral olsun! Saygıdeğer valideleri Kraliçe, makamı boşaltacak ki, hazret Kral olsun...

Prens Hazretleri herhalde, validesi hanımefendinin dünyamızı terketmesi dolayısıyla, Kral olmayı düşünmüyordur. Na-

sıl düşünsün ki, tek olasılık, saygıdeğer Kraliçe Hazretlerinin, tahttan çekilerek, sevgili oğluna yer açması...

Ben, ülkemizdeki yolsuzlukları, bütçe açıklarımızı, liramızın halini falan, bir kenara bıraktım, İngiltere Veliahdının, artık iyice yaşlanmasına üzülüyorum. Bu iş böyle giderse, muhterem yaşlanaa, yaşlanaa, dünyamızı Veliaht olarak terkedecek... Kral olamadan.

Durum, valide hanımefendinin insafına kalmıştır.

Punduna Getirmek

Geçen gün bir konuşmada, yakıştırıp kullandım: "Punduna getirdi" dedim.

Sonra da anımsadım ki, bazı sözleri alıştığımız için söyleyiveriyoruz. Sanırım, derdimizi de anlatıyoruz. Ama sözlerin asıl anlamını, unutmuş gitmişiz. Açtım bizim TDK sözlüğünü... Punduna getirmek karşılığı olarak "Bir şeyi yapmak için, uygun zamanı seçmek" yazıyor.

Kabullenemedim... Niyet, yalnız uygun zaman olamaz. Sanırım ki bu deyim bizde, yapı işlerinden kaynaklanır. Anlatılmak istenen, zamanda değil, mekânda bir uygunluktur. "Noktalanan" yani planlanan yerle bir uygunluk anlatılıyor.

Planın yapıya uygulanmasında da, planla yapıyı üst üste, noktası noktasına getirmek, birleşecek çelik ve ağaç parçalarda da, delikleri ve cıvataları, noktası noktasına getirmek, "punduna getirmek"tir.

Boşuna söylediğimi biliyorum ama, neme lazım, ben yine de anlatmış olayım.

Başarı Merdiveni

Melih Aşık köşesinde, J. Keth Moorhead'ın bir sözünü yazdı. Şöyleydi: "Hiç kimse başarı merdivenini, elleri cebinde tırmanmamıştır."

Güzel... Doğru... Yakışıyor. Ancak, bu özsöz bana, ülkemiz-

de başarı merdivenini, yine de ellerini cebe sokarak tırmananları hatırlatıyor. Nice eski politikacıları... Etkili kişilere uşaklık eden genel müdürleri... İktidara tırıl gelip de, ölümünden sonra ailesine Karun serveti bırakanları.

Bu kişiler başarı merdivenlerini, ellerini cebe sokarak tırmandılar ama, kendi ceplerine değil, halkın cebine sokarak.

Dünya Dışı Uygarlıklar

Her yaştan dostlar, merhaba!

Son günlerde yaşadığımız dünya, bana yine sıkıntı verir oldu. Yanlış anlaşılmasın, ben dünyamızı sevmiyor değilim, seviyorum. Ama ola ki insan gün olur, sevdiğinden bile sıkılır. Hak'tır bu!

Dünyadan sıkılınca yapılacak tek iş, dünyamızın dışına çıkmak... Yıldızlar arasına karışmak... Yalnız, zihinsel olarak da olsa.

Fizik yasalarının, tüm evrende geçerli olduğu, artık tartışılmıyor. Yalnız ciddi bilim çevrelerinde değil... Popüler bilime azıcık olsun ilgi duyan dünya aydınları arasında da, tartışılmıyor.

Kimyasal elementler ile onların bileşimleri ve kanunları ise, yine öyle... Hidrojen deyince, karbon deyince, tüm evrendeki maddeler, tereddüt yaratmayacak kadar tanınıyor.

İlgilenenler, artık bilinenleri merak etmiyor, bilinmeyenleri ediyor. Bilinmeyen, ama çok merak edilen konu, dünya dışı canlılar... Yaşam... Uygarlıklar.

Uzay bilgini Paul Davies, evrende birbirine benzeyen milyarlarca gezegen olduğuna inanıyor. Sonuç çıkarıyor:

"Ancak, bu sonsuzluğun yanında, DNA halkası baz yaylarının kombinasyon olanakları, sınırlı... Bu durumda evrende, DNA'sı bana benzeyen başka bir organizma, kesinlikle yaşıyor. Bu canlı, benim tıpatıp benzerim olmalıdır. Evrendeki sonsuz sayıda yerde, benim çok sayıda ikizim yaşıyor. Bir adım daha

ilerisi düşünülürse, dünyadaki her insanın benzerlerinin de, evrende yaşadığı anlaşılır."

Bu mantık düzeninde, hafiflik olduğu söylenemez. Asıl hafiflik, zamanda ve mekânda, sonu bilinmeyen bütün evrende geçerli olan şartların ve kanunların, yalnız ve yalnız minicik kenar mahalle gezegeni dünyamızda hayatı yaratabileceğini düşünmek ve kabul etmektir. Böyle bir eğilim, evrende geçerli kanunlara aykırı olduğu gibi, insan mantığına da sığmaz.

Öyleyse evrendeki sonsuz sayıda gezegende, dünyamızdakine benzeyen veya benzemeyen, milyarlarca tür, katrilyon kere katrilyon sayıda, canlı yaşamaktadır.

Zaten önemli olan da, canlı olup olmadığı değildir. Ne biçim-ne boy olursa olsun, onlar nasılsa vardır. Önemli olan, evrende başka uygarlıkların, nasıl olduğudur? Bu uygarlıkların olup-olmadığı değildir. Bunlar nasılsa vardır... Önemli olan "nasıl" uygarlıkların olduğudur.

Geçen yüzyılın ünlü uzay bilginlerinden Carl Sagan, sürekli olarak dünya dışı zekâlar, yani uygarlıklar olup olmadığı sorusuyla karşılaşıyor. Açık ama çok ihtiyatlı yanıtlar veriyor, gerçek bir bilim adamı olarak.

Verdiği yanıt standart savları içeriyor. Uzayda milyarlarca yıldız olduğunu, yaşam moleküllerinin her yerde mevcut olduğunu belirttikten sonra diyor ki: "Evrende bizden başka zeki varlık olmaması görüşünün, benim için çok garip olduğunu, ama henüz olduğunu kanıtlar yönde güçlü verilere de rastlamadığımızı belirtiyorum."

Carl Sagan, çok ama çok ciddi bir bilim adamının olağanüstü ihtiyatlılığı ile davrandıktan sonra, hâlâ ne denli ihtiyatlı olursa olsun, olasılığın kapısını ardına kadar açıyor:

"Kanıtın yokluğu, yokluğun kanıtı değildir."

Avukat Böyle Olmalı

Ünlü bir ceza avukatı yaşamış. Adı Moro Giafferi... Bir duruşmasına öylesine gecikmiş ki, hâkim müvekkilini altı ay hap-

se mahkûm etmiş, ama son dakikada yetişen avukata yine de söz hakkı vermiş. Moro Giafferi, çok kısa konuşmuş:

"Söz hakkı verdiğinize teşekkür ederim. Ancak düşünüyorum ki, ben eğer savunma yaparsam ve sonra da siz cezayı artırırsanız, benim avukat olarak yalnız cezayı yükseltebileceğimi göstermiş olursunuz. Cezayı değiştirmezseniz, savunmamın hiçbir işe yaramadığını anlatmış olacaksınz. Bu durumda mantık, ancak cezayı indirmenizi gerektirir."

Gerçekten de hâkim, cezayı iki aya indirip, tecil ediyor.

Yemek Konuşması

Törenlerde ve düzenli yemek toplantılarında konuşmacıların bulunması, Birleşik Amerika'dan dünyaya yayılan bir alışkanlık oldu.

Böyle bir toplantıda konuşan Mark Twain sözlerini bitirdikten sonra konuşma sırası alan avukat, çok alıştığı rahatlık içinde, ellerini cebine sokarak, Mark Twain'i küçümsemekle söze başlıyor:

"Tuhaf gelmedi mi size, bir profesyonel mizahçının bu denli komik oluşu?.." der demez, Mark Twain yerinden atılıyor:

"Tuhaf gelmedi mi size, bir avukatın ellerini kendi cebine sokuşu?.."

Göklere Uçmak

Doktorlarla avukatlar, sürekli takışırlar. Her iki yandan da sevgili dostlarım olduğu için, ben tarafsızım. Sadece, bir fıkra aktarıyorum.

Doktor, avukat arkadaşına takılıyor: "Demiyorum ki bütün avukatlar, insanları pusuya düşürürler. Ama kabul et ki, mesleğiniz sizi melek yapıp göklere uçurmaz." Avukat, hiç söz altında kalır mı? Yanıt veriyor:

"Aman azizim! Melek yapıp göklere uçurma konusunda, doktorlardan daha iyi uygulama yapan meslek yoktur ki..."

Önde Sıfır - Arkada Sıfır

"Politika, satranç oyununa benzer. Bir tek yanlış taş sürüş, bütün oyunu berbat eder" denir (Couve de Murville).

Uygar ülkelerde geçerliği olan bu sözün ülkemiz için de geçerli olması, olanak dışıdır. Nedeni, çok basittir. Son 50 yılda ülkemiz politikasında doruklara çıkmış politikacılar, ülkenin başına dertler açan dizi-dizi yanlışlar yapmışlardır.

Ama yine de katlanma gücü akıl almayacak kadar yüksek olan toplumumuz, bu yanlışlık hastalarını uzaklaştırmaz. Hatta, baş tacı bile eder.

Bunun da nedeni, politikacılarımızın halkı uyanmaya değil, uyumaya özendirmeleridir. Uygar ve vicdanlı politikacının görevi toplumu, gitmelerini istedikleri yöne bırakmak değil, asıl gitmeleri gereken yöne sevketmek için çalışmaktır.

Toplumlar, kendi kendine bırakılarak, doğru yolu bulamazlar. Hatta toplumların yoldan çıkarılmaları, olağanüstü kolaydır. Dünyanın en önce uyanmış ülkelerinden Fransa'da, geçen yüzyıl trajikomik bir politik hareket başlamıştır: Pierre Poujade adında bir sergerde ortaya çıkarak, devlete vergi ödemek istemeyenleri bir partide toplamış, hatta 50 kadar da milletvekilliği kazanmıştır.

Ahlak sorunlarında, doğru "tek"tir. "Az bir şey hırsız, az bir şey dolandırıcı" olunmaz. Ahlak sorunları da, matematikte olduğu gibidir. Yüzde yüz doğru olmayan, bütünüyle yanlıştır. Az bir şey hırsızlık, az bir şey gebelik gibidir. Gebeliğin "az bir şeyi" olmaz. Ya vardır, ya da yoktur.

Yakınlarının suçlarını sisleyerek, görünmez biçime dönüştürmeye çalışan politikacı, kendisi apaçık suç işler. Kendisi hiç suç işlemediği halde başka politikacının bu gibi suçlarını perdelemeye çalışan politikacı da, suçludur.

Bir ciddi kişi (R. Searle), ciddi bir değerlendirmeyi şöyle yapar: "Politikada 'sıfır'lar tehlikelidir. Politikacı olarak önde, ekonomide ise arkada olan sıfırlar."

Bu büyük gözüken sözü ufaltıp güncele çekersek, paramızdaki sağda sıfır bolluğu anlaşılır. Son otuz yıllık politikacılarımız, insanlarımızı "sağda sıfır" hammallarına döndürmüşlerdir. Toplumumuzu enflasyona ezdirenler ise, "solda sıfır" politikacılardır.

"Az bir şey çaldığını" ya da çalanları "az bir şey koruduğunu" bildiği halde bu politikacılara "az bir şey" oy veren vatandaş, taksitle intihar girişiminde bulunduğunu bilse, iyi olur.

Iskatçıdan Beter

Sanırım biz bu ülkenin vatandaşları, bir mayın tarlasında yaşamaktayız. Çevremiz her an patlamaya hazır gerçeklerle sarılı... Her kımıldanışımız, bir tehlike doğurmakta.

Oysa biz, oralı değiliz. Sözcüğü kullanmaya çekiniyorum ama, yerine koyabileceğim her sözcük, zayıf kalıyor. Öyleyse söyleyivereyim: Biz milletçe kaşarlandık. Her şey, bize vız geliyor. Hiçbir gelişmeyi önemsemiyoruz. Daha gençliğimden, unutamadığım bir kitap adı var: "Uykulu Kuytu Menkıbesi". Yazarının adını yanlış yazarsam üzüleceğim: Washington Irwing idi sanırım.

Evet... Bizim ülke tarihinin son bölümüne ancak, "Uykulu Kuytu Menkıbesi" başlığı yakışıyor. Biz milletçe uyukluyoruz. Batıyoruz batıyoruz, ağzımızı açmıyoruz.

Kesin İstirahat

Eros Center'ın en cici kızlarından biri... Ama işi o kadar çok ki, yorgunluktan hastalanıyor. Gittiği doktoru, kendisini dikkatle dinleyip muayene ettikten sonra, kesin talimat veriyor:

"Size kesin istirahat veriyorum. Üç ay süreyle yatağa girmenizi yasak ediyorum."

Dünya Düz Değildir

Tarihteki ilginç ve önemli insanlardan biri, Polonyalı Mikolaj Kopernik'tir (1473-1543).

Din adamı olarak yetişmiştir. Beş yüzyıl önce bile, bilimin ancak şimdi ortaya çıkarabildiği pozitif bilgilerin hiçbiri henüz bilinmezken, gözlerini ışığa açmaya korkmamış bir bilgindir gerçekte Kopernik.

Polonya'nın hâlâ en güzel şehri olan Krakow'daki üniversitede, gökbilim (astronomi) öğrenimi görmüştür. Daha sonra İtalya'ya geçen Kopernik'teki öğrenim sabır ve aşkının, sonu gelmez.

Bologna ve Roma üniversitelerinde süren öğrenimine, doyamaz Padova ve Ferrara üniversitelerinde tıp ve hukuk eğitimi alır. Bunlar da yetmez, öğrenimi, Ferrara Üniversitesi'nde yaptığı Kilise Hukuku Doktorası ile doruklarına çıkar.

Kopernik daha sonra, ülkesi Polonya'ya döner. Gençliğindeki zengin mekân değişiklikleri, son bulur. Tam 40 yıl süreyle Frombork Kilisesi'nde, din hizmetlisi olarak görev yapar.

İnançlı din adamı olmaktan, ömrü boyu vazgeçmez. Ama yine ömür boyu, gerçekleri arama sabrına sahip olarak, boş kafalara yüzyıllarca istif edilen rahat düşünce paketlerinin yanlışlığını, ortaya çıkarır.

Dünyamızın, Evrenin merkezi olmadığı gerçeğini bulur. Ptolemaios'tan (Batlamyus) beri tüm dünyanın inandığı görüşlerin saçmalığını, ortaya çıkarır. Dünya, tepsi gibi dümdüz

değildir. Yıldızlar, dünyanın gökyüzünü süsleyecek dekor ışıklandırmaları değildir. Hiç hareket etmeyen, kımıldamayan bir dünya, yoktur.

Kopernik, kafasını çalıştırmaktan korkmayan bir adamdır. Üstelik çalışan o kafanın, doğru sonuçlar çıkarmasına kapı açacak, bilgilere sahiptir. O, bir bilim adamıdır. Bilgisi ve muhakeme gücüyle, gerçeklere varabilmektedir.

Dünyanın diğer gezegenlerle birlikte, Güneş çevresinde sürekli döndüğü, hatta dünyanın kendi çevresinde de, sürekli döndüğü gerçeğine ulaşır. Zihinlere bomba gibi düşen buluşlarını, açıklamaya korkmaz.

Gerçekler, yobaz Hıristiyanların ödünü kopartır. Kilise çevreleri, dünyanın tek olmayışı düşüncesine karşı, ayaklanırlar.

Filozof Immanuel Kant, şu değerlendirmeyi yapar: "Kopernik devrimi, sorunla ilgili felsefi görüş açısından yapılan köklü değişikliktir."

Kopernik buluşunun bilimsel olarak kanıtlanması, ancak Galilei'nin (1564-1642), dürbünü buluşundan sonra, olanak içine girmiştir.

Gerçeklerin kanıtlanması nedeniyle Galilei de, kilisenin hışmına uğramış ve 1633 yılında Engizisyon Mahkemesine verilmiştir.

Bu kan dökücü mahkemede Galilei'nin davranışları konusunda, çeşitli söylentiler dolaşmıştır. Yadsınmayan bilgi, buluşunu diz çökerek inkâra zorlanmasıdır. Kanıtlanmayan bilgiyse Galilei'nin, doğrulurken ayağını yere vurması ve: "Ama gene de dünya dönüyor" diye haykırmasıdır.

Engizisyon Mahkemesi Galilei'nin evine çekilip, gözetim altında yaşamasına karar verir. Bir yıl sonra, rahibe olan kızı dünyayı terkeder. İki yıl sonra da kör olan Galilei, ölümüne kadar altı yıl daha, gözleri görmeden yaşar.

Bugün benim dikkatimi, garip bir rastlantı çekiyor. Kopernik, Polonya'nın Krakow kenti kökenlidir. Beş yüzyıl sonra şimdiki Papa da, Krakow kökenlidir. Tarihteki ilk Polonyalı papadır.

Yakışma Şartı

Anekdot "baştan geçen", yani yaşanmış olan bir olaydır. Fıkra ise, yakıştırılan... Fıkranın gerçekten yaşanmamış olmasının, "yakıştırma" olmasının, önemi yoktur. Çünkü eğer punduna getirildiyse o fıkra, "gerçekten daha gerçektir."

Fıkra ile anekdot, sonunda şimşek gibi çakan bir vurguyla son bulur. Öte yandan "baştan geçmiş" olmasa bile, tanınmış kişiliklere yakıştırılan anekdotlar anlatılır. Örneğin, eski bir Çin fıkrası, Nasreddin Hoca'ya yakıştırılarak dillenir. Bu anlatımın geçerli ve ömürlü olmasının şartı: "Yakışmak"tır.

Paris'te, bir tiyatro oyunu sahneleniyor. Piyes Sartre'ın... İkinci perdede sahne bomboş... Dakikalar, böylece geçip duruyor. Seyircilerden Salamon, yanındaki karısının kulağına fısıldıyor: "Dayanamıyorum... Bir helaya gidip geleyim."

Biraz sonra Salamon döndüğünde, sahne değişmemiş, yine loş... Karısı Salamon'un kulağına eğilerek diyor ki: "Biliyor musun? Sen sahnenin sağındaki büyük saksıya işedin..." Salamon heyecanla soruyor: "Yapma yahu! Seyirciler ne dedi?"

"Hiçbir şey... Tipik Sartre dediler."

Meslek Sevdası

Grethe Weiser, geçen yüzyıl Alman tiyatrosunun, unutulmaz bir hanım yıldızı... Güzelliği vurucu ama, cin gibi zekâsı da, çarpıcı. Aktris olarak da, mesleğine o denli büyük aşkla bağlı ki, sonuçta büyük başarılar kazanıyor.

Saydığı ve sevdiği bir aktörün ölümü kendisine bildirilince, Grethe gözyaşlarına boğuluyor. Aktör arkadaşının ölümünde onu en çok üzen, onun tiyatronun dışında ölmesi... Yakınıyor:

"Ne acı bir ölüm... Yapayalnız ve alkışsız."

Sahne sevdalısı Grethe, kendi ölümünün hayalini bile, şöyle kuruyor:

"Yaşam, herkes için böyle sonuçlanacak, elbet sonumuz

bu!.. Ama ben, kesinlikle sahnede ölmek isterim. Gökler gibi gürleyen alkışlar sırasında..."

Biraz düşündükten sonra, eklemekten vazgeçmiyor:

"Kuşku yok ki, üçüncü perde kapanırken... Böylece seyirciye, geri ödeme yapmak zorunda kalınmaz."

Mizah Konusunda Freud

Freud, "masum mizah" adını verdiği mizah türüyle, mantıksızlıklarla boşaltma sağlayan, türü kasdediyordu. Çocukların farkına varmadan, ama bazan da bilerek yaptıkları hınzırlıkları da, bu türe sokuyordu.

Daha 10 yaşına varmayan bir erkek çocuk, gece yarısından sonra elleri cebinde, caddede dolaşıyor. Hayretle bakan bir polis kendisine diyor ki: "Olmaz böyle şey! Sen bu saatta, çoktan evine gitmiş olmalıydın." Çocuk razı değil:

"Niye?.. Ben evli değilim ki..."

Freud, masum mizah diye adlandırdığının dışındaki mizaha, "tezli mizah" demektedir. Bu tür ona göre yasaklanan – zorlanan ve gizleneni ortaya çıkarır.

Freud tezli mizahı, dört bölümde toplar: 1- Pornografik mizah, 2- Agresif (saldırgan) mizah, 3- Sinik (kelbi, köpeğe ait) mizah, 4- Septik (şüpheci) mizah.

Bedevi, Büyük Sahra çölünün ortasında, eşeğine binmiş gidiyor. Derken aklına, cinsel hevesler girmiş... Eşeğinden başka, çare yok... Eşek ise, razı değil, kaçıp duruyor.

Bedevi bir süre yol gittikten sonra, yol kenarında arazi otomobilinin içinde ağlayan, olağanüstü güzel bir İngiliz kızına rastlıyor. Kızcağız arabası bozulduğu için, çöl ortasında çaresiz kalmış, ödü kopuyor.

Bedevi bu tamir işinden, anlarmış. Arabayı biraz sonra çalıştırmasın mı? Kız sevinçle Bedevi'nin boynuna sarılıp, borcu-

nu "nasıl isterse" öyle ödeyeceğini söylemesin mi?.. Bedevi ise, heyecanla diyor ki:

"Şu eşeğin başını tut!"

Politik, yani saldırgan mizah için benim verebileceğim en kısa örnek şöyle: Politikacıların kendi haklarında söylediklerinin tümü yalan, birbiri hakkında söylediklerinin, tümü doğrudur.

Halk arasına karışmaktan hoşlanır gözüken politikacı, arasıra alışverişe bile çıkar. Örneğin manava gider. Tezgâhta kalmış tek kavunu göstererek: "Bir tek kavunun kalmış, o da çürük... Ben nasıl seçeceğim?.." Manav açıklar:

"Tıpkı seçimlerdeki gibi..."

Bir Çin atasözüne göre: "Bir köpek bir adama yol gösteriyorsa, o adam kördür. Ama eğer bir adam, bir köpeğe yol gösteriyorsa, o adam evlidir."

Bu atasözü Çin'den, sinik mizaha bir örnektir. Benim yakıştırmam değildir.

Mızmız bir adam, uzun araştırmalardan sonra kendisi için bir mezar yeri seçer. Ama yine de tereddüttedir. Bir arkadaşına sorunca, şu yanıtı alır:

"Güzel olmasına güzel ama, sağlıklı değil..."

Zekâ Hapları

Ezelden beri tüm dünyada, kendi aklından memnun olmayan insan yaşamadı. Herkes, aklından memnundur. Hiç kimse, kendi aklını, başkasının aklıyla değiştirmek istemez. Eşeğini, evini trampa eder de, aklını etmez... Neden?..

Çünkü dünyada aklını trampa etmeye, değiştirmeye razı olabilecek insan, yaşamadı da ondan... Çünkü hiçbir insan, kendi aklının bir karış ötesini göremez de, ondan.

Diyelim ki bir cin fikirli ortaya atıldı. İlaç endüstrisinin parlak gelişmelerinden, ders aldı. Örneğin iştah artıran ilaçlar gibi, zekâ artıran ilaçlar buldu... Cinsel güç artıran ilaçlar gibi, Viagra gibi, kapışılır sanıyor.

Bu girişimci, batmaya mahkûmdur. Kendi zekâ haplarını

kullansa bile, sıfır numara aptal olmaktan kurtulamaz. Ürettiği hapların, bir kutusunu bile satamaz.

Çünkü zekâsının daha ileri götürülmesi gerektiğini sanan tek bir insan, yaşamıyor. Herkes kendi zekâsından, memnun. Çünkü ötesini göremiyor.

Düğün Gecesi

Gençler arasında, ciddi insanlar da var. Birisi anlatıyor: "Ben evlenirsem, 21 Aralık günü evleneceğim!" Nedeni sorulunca da, belirtiyor: "Yılın en uzun gecesidir de, ondan..."

Düğün bitiyor. Yeni evliler, odalarına çekiliyorlar. Kız çok deneyimsiz. Ama acımasız damat, onu bir kez "korkutmaya" çekinmiyor. Sonra biraz, şampanya içiyorlar. Damat kızı, bir daha korkutuyor. Sonra biraz daha şampanya... Oğlan kızı bir kez daha korkutuyor. Sonra da arkasını dönüp, horlamaya başlıyor. Oysa kızın gözüne, uyku girmiyor. Sabaha karşı kocasını uyandırıp, rica ediyor: "Sevgilim! Beni bir daha korkutur musun?" Damat:

"Böööö!.."

Arkadaş Arasında

İki hanım arkadaş, rastlaşıyorlar. Çok eski yakınlıkları var. Birbirinden saklısı-gizlisi de olmayan, iki kadim arkadaş bu hanımlar. Rahatça konuşmaya çekinmiyorlar. Başkalarının yanında tek sözcüğü kesinlikle ayıp olacak konulara bile, çekinmeden, girebiliyorlar. Birisi anlatıyor:

"Benim kocam seks açısından, yüzde 100 güçsüz..." Öteki aşağı kalmıyor: "Ya benim kocam?.. O yüzde 300 güçsüz." Birincisi şaşırarak bunun nasıl olabildiğini sorunca, ikinci açıklıyor:

"Dün merdivenden yuvarlandı. Parmaklarını da kırdı... Dilini de ısırdı."

Binlerce Yıl Sonra

İçimiz sıkılınca bulunmamız gereken uygun davranış, yaşadığımız zamandan kopmak... Ya geçmişe, ya da geleceğe dalmak. Kopup gideceğimizden, umutlanmadan... Ya da geriye dönmeyeceğimizden korkmadan.

Geçen 20. yüzyılın sonunda, evreni doğru anlamaya başladık. Edindiğimiz bilgilere, güvenir olduk. Hayranlık veren bilimsel araştırmalar, evrenin geçmişini de, geleceğini de, epeyce öğretti. Bu konularda artık tümden, yakıştırmalara değil de, pozitif bilgilere dayanmak, olanak içine girdi.

Elbet yine bilinmeyenler var. Yakıştırmaların sonu gelmiş değil... Ama artık bunlar, ciddi bilgilere dayanarak yapılıyor. Verilen bu bilgilerin, o zamanlar gelip de, doğru çıkacağı kesin olmasa bile, gelecek zaman konusunda kafa gezdirirken yararlanacak daha ciddi başka bilgi yok. Öyleyse bu bilgileri, kullanmaktan başka çare yok. Bunların bir bölümü tatlı düşler bile olsa, ne zararı var? Hiç düşünmemekten iyidir.

Anlatılıyor ki beş bin yıl sonra, dünyamız üzerinde yaşayacak nüfusun 50 milyonu aşmasına, kesinlikle izin verilmeyecek. Bu sayıyı aşan nüfus, gökyüzündeki uzay istasyonlarına ve öteki gezegenlerdeki üslere taşınmış olacak. İstasyonlar ve üsler arasında, uzay gemileriyle, düzenli ulaşım sağlanacak... Uçak seferleri gibi.

Tüm ağaçlar, bitkiler ve çiçekler, tıpkı dünyanın ilk zamanlarındaki gibi doğal şartlar içinde... Çiçekler yapraklardan çok.

Gen operasyonları yapılmış. Harika bitki türlerinden başka, yarı entelektüel hayvanlar yetiştirilmiş. Bu hayvanlar dünya düzeninin korunmasında, görevli insanlara yardım ediyorlar.

Dünya fiziksel planı düzenlenmiş... Hiçbir vicdansızın burnunu sokmayacağı gibi, uygulanıyor. Çöller ve stepler de, ancak plandaki kadar korunuyor.

İnsanlar güneş sistemindeki bütün gezegenleri, o gezegenlerin ay'larını, hatta göktaşlarını işgal etmişler. Hepsi, insanların, yaşama birimleri olmuş. Hepsinde aile planlaması, bunun gereği olan doğum kontrolü, kesinlikle uygulanıyor.

Yeryüzünde 50 kadar müze şehir bırakılacak. Bu şehirler geçmiş dünya uygarlıklarının, seçilmiş örnekleri olacak... Hem iyilerin hem de kötülerin... Bütün öteki şehirler ve insan eserleri, yeryüzünden silinecek. Dünyanın manzarası, sanki insanlar hiç yaşamamış gibi olacak. Koruma görevlisi insanlar bile, bu şehirlerde değil, yeraltı konutlarında yaşayacaklar.

İnsanlar baba evlerine, yani eski dünyalarına, turistik geziler düzenleyecekler. Şehirleri gezip, ormanlarda piknik yapacaklar, ama yine geri dönecekler. Güneş sisteminin bütün insanları, geçim sıkıntısından kurtulmuş olacaklar. İstisnasız hepsi, üniversite bitirip doktora yapabilecek. Hepsi, kültür ve sanattan nasibini alacak.

Böylece güneş sisteminde uygar insancıl yaşam başlayacak.

Doktorlar Konusunda

Ben çoktandır, doktorların sözünü etmedim. Onlara takılmadan duramam... Kızarlarsa korkmaz mıyım? O eskidendi. Şimdi artık, korkularım da yalama oldu.

Biliyorum. Son yıllarda, onlarsız zamanım geçmiyor. Onlar beni, göndermemeye alıştılar. Ben de gitmemeye.

Ben öyle sahne yaşamadım ama, eskiden doktorlar birbiri hakkında gereksiz konuşurlarmış. Hatta Roma'da, imparatorların doktoru Galenus, şöyle söylermiş:

"En iyi doktor 'doğa'dır. Hastaların dörtte üçünü o iyi eder. Üstelik meslektaşlarını da kötülemez."

Dalgın olmak, profesörlüğün şanındandır ya! Tıp profesörü de, üniversite dersleri, hastane derken, iyice yoruluyor. Akşamüstü dalgın, kendi muayenehanesinden içeri girip de köşedeki iskeleti görünce, öfkeyle söyleniyor:

"Ama siz de, çok geç kalmışsınız canım!.."

Horoz Öterse

Özür dileyerek, bir olay anlatacağım. Mizahın en ilgi çekeni, kişilerin kendilerini ve çevrelerini sahneye çıkararak yapılanıdır, dedik ya! Hem zaten, anlatacağım olay, çok eski... Herkes, paşa gönlünün istediği sonucu çıkarabilir.

Hermann Bahr, Avusturyalı yazar... Berlin'de rejisör, Viyana'da dramaturg olmuş. Hep öncü, çok yönlü bir sanatçı. Bir yaz tatilini, minicik ve sessiz bir köyde geçiriyor.

Ama o ne? Sabah daha tanyeri ağarmadan, dehşetli yüksek bir horoz sesi, bütün aileyi uyandırıyor. Küçük oğlu, babasına soruyor: "Baba! Horoz neden ötüyor?" Baba öğretici rolünden vazgeçmiyor: "Birisi yalan söylerse, horoz öter..." Çocuk:

"Sabahın üçünde kim yalan söylüyor?"

"Sabah gazetelerini basıyorlar da..."

Yetenek Sorunu

Olayların düpedüz kendileri, bazen zevkine doyulamayacak kadar güzel ve hoş gerçekleşiyor.

Geçen yüzyılın en ünlü orkestra yöneticilerinden biri, Furtwaengler... Viyolonsel virtüözlerinden biri de, Piatigorsky... İkisi de 20. yüzyıl klasik dünya müziğine, adını yazdıran kişiler.

Olgun yaşa geldikleri halde ikisi de, dans etmesini bilmiyorlar. Sonra da, üzülüyorlar. Sonunda karar verip, bir dans okuluna, uydurma adlarla kayıtlarını yaptırıyorlar. Derslere başlıyorlar.

Dans hocası, ikinci dersin ortasında ikisini birden, "müzik yetenekleri olmadığı için," kovuyor.

Darülbedayi, Güzellikler Evimiz

Bu yazıya, nasıl başlasam ki?.. Bu iki sayfada, nasıl bitirsem? Çok eski günleri, rastgele anmaktan başka, çare yok.

1930'lu yılların sonuna doğru... Tepebaşı'ndaki Darülbedayi (sonra Şehir Tiyatroları) binasında verilen temsillerden hiçbirini kaçırmayan bir lise öğrencisiyim... Bir yandan dökülen-akan harabeleşmiş soylu binadan aklımda kalan; kırmızı koltuklar, döşeme tahtaları gıcırdayan koridorlar, minnacık fuaye... Sığar mıydık bu ufacık binaya? Oyundan önce içimiz içimize sığmazdı ama, biz binaya sığardık.

Dram Tiyatrosu'nda da, Fransız Tiyatrosu'ndaki komedi kısmında da, normal olarak haftada iki oyun değişirdi... Ne müthiş ve yürekli çabaymış bu başarı! Seyirci o kadardı. Neyire Neyir ve Süavi Tedü'nün oynadığı "O Kadın" piyesinin 50. temsile ulaşması, deprem yaratmıştı. İstanbul duvarları, 50. Temsil yazılı afişlerle donanmıştı.

Darülbedayi'nin, hak ettiği daha geniş çerçeveli tanıtımla derim ki temel taşlarından biri, Muhsin Ertuğrul Bey'dir. Sezonu 1 Ekim'de Shakespeare ile başlatma geleneğini de, kuran oydu. Unutamadığım bir oyun ise, kendisinin oynadığı *Kral Lear* rolüydü. Kızlarından birini oynayan Cahide'yi de, yine o rolünde unutmuyorum. Daha sonra, vefatına kadar, ne denli çok ve değişik görmüş olursam olayım, aklımda hep o rolündeki gibi kaldı.

Aynaroz Kadısı oyununda kadı rolünü oynayan Hazım Körmükçü'yü, papazın kızı rolündeki Bedia Muvahhit'i, unuta-

mam ki... Bedia Hanım'ı 1930'larda oynadığı o rolde öylesine unutamamıştım ki, aradan 50 yıl geçtikten sonra bir ankete verdiğim yanıtta, kendisini Türkiye'nin en seksi hanımefendiliğine layık görmüştüm.

Bir dost evindeki yemekte aynı masada oturduğumuz Bedia Hanım, beni azarlamıştı: "Benim sözümü, öyle geçen yüzyılı anlatır gibi, etme sakın!" diye.

Muhsin Ertuğrul Bey tiyatroda bedeniyle olmasa bile, günün 24 saatinde, ruhuyla dolaşırdı. Elbet kadrodakileri manevi gücüyle etkilerdi ama, seyirciye de tiyatroya saygıyı öğreten, Muhsin Bey'di. Gonk dakikasında değil, saniyesinde çalar ve oyun başlardı. Hiçbir hatırlı kişi, bu saniyeyi değiştiremezdi. Geciken, birinci perde sonuna kadar, dışarıda beklerdi.

Biz Dram kısmı oyunlarını, salonun iki yanında, çatıya yakın yükseklikte bulunan, on yedi buçuk kuruşluk mevkiden, boynumuzu saatlerce eğerek seyrederdik. Oyun bittikten sonra iki saat daha, eğrilen boynumuzu düzeltemezdik.

Helal olsun bizim o tiyatro sahnesine boyun eğişlerimize... Biz, çıkarlara değil tiyatroya boyun eğiyorduk.

Müziğin Benzersiz Etkileri

Söz kullanmadan yapılabilen işleri, hele sanat kollarını, ibretle izliyorum.

Hemen örnek vermeliyim ki, kuşku duymaya zaman kalmasın. Kalsa da ayrım doğmaz ya, neyse... Önce örneği, müzikten gösterelim. O yedi notalı hazine, yazı sanatına benzemiyor. Çeviriye gerek olmadan, tüm dünya insanlarının yüreğine ve kafasına giriveriyor. O tarz müziğe dinleyici olabilme düzeyine ve alışkanlığına erişebilmiş milyarlarca insanın.

Müziğin yazıya benzemeyen, başka bir parlak yanı daha var.

Üstün bir müzik yapıtı, elbet düzey şartına bağlı olarak, "yeni"liğini, etki gücünü yitirmez. Klasik payesine erişebilmiş tüm müzik yapıtlarının gençliği, zamanın "bayatlama" duvarlarını aşar... Gelip-geçici güzellik gösterileri dışında.

Müzik sanatına hayran olunması, helaldir. Müziğin, duyulduğu anda ruha işleyen sihiri, yazı sanatını yaya bırakır.

Tüm insanlara anında hitap edebilme konusunda, müzik sanatının yanında aklıma gelebilen bale var... Halk müziği ve dansları da, kalite garantisi şartından kopmadan, akla gelebiliyor.

Yazı sanatçılarının imreneceği, çeviri istenmeyen ötekiler arasında, elbet görsel sanat eserleri bulunuyor. Resim ve heykel de, tüm insanlara direkt hitap edebiliyor. Mimarlık yapıtlarının da, benzer özelliği unutulamaz.

Elbet, yazısız karikatürün de.

Müzik sanatının, hiçbir başka sanat dalında bulunmayan bir özelliği bitkilerle ilişkisi.

Bitki ve çiçekler, ne resimle ilgileniyor, ne mimarlıkla, ne de baleyle... Ancak çiçeklerin müzikle yakın ilişkisi, olağanüstü ilginç deneylerden ve verilerden kaynaklanıyor.

Darwin daha yaşadığı çağda (1809-1882), müziğin bitkiler üzerindeki etkilerini saptamış, ancak zamanın teknik olanaksızlığından, kanıtlama fırsatı bulamamıştı. Darwin'den çok daha önceki Hint söylencelerinde, müziğin bitkiler üzerinde etkisi olduğu, anlatılıyordu.

Geçen yüzyılda, yine Hintli botanik uzmanı Dr. Singh, bitki hücrelerindeki canlılığı sağlayan plazma olan "substanz"ın, keman çalınınca hareketlendiği bilimsel olarak kanıtlamıştı. Yine Hindistan'da sitar çalınan mimozaların, çalınmayanlardan yüzde 25 daha hızlı büyüdüğü, saptanmıştı.

Kaliforniya üniversitelerinde yapılan araştırmalarda, rock and roll müziğinin bitkileri kuruttuğu anlaşıldı.

Ancak, hem Kaliforniya, hem de St. Petersburg üniversitelerinde yapılan araştırmalardan, aynı sonuçlar alınmaktaydı.

Bütün çiçekli bitkiler, klasik dünya müziğini seviyorlardı. Özellikle Mozart'a bayılıyorlardı.

Ben de çiçekçilikte dünya önderlerinden olan Hollanda çiçek seralarını gezerken, çiçekler için sürekli klasik müzik çalındığını duymuş ve şaşırmamıştım.

Ölçü Kaçınca

Bırakmalı ki, insanlar kendilerini anlatsınlar. Örneğin kuzeylilerin bazı huylarını, kimse İsveçli yazar Willi Breinholst gibi anlatamaz. "Biz İskandinavyalılar" yazısı, şöyle başlıyor:

"İskandinavyalılar, içkiye öyle sanıldığı gibi çok düşkün değildir. Danimarkalılar birayla şnaps, Norveçliler bira ve ispirto içerler. İsveçliler ise, sadece içerler. Danimarkalı üç kadehi içti mi şarkı söylemeye başlar, dokuzuncuda içkiyi keser ve sonuncu olarak onuncu kadehi rica eder... On ikinciden sonra sizi bir kenara çekip kulağınıza: "Norveç'te İsveç'te sarhoşluğun rezalete döndüğünü" söyler.

"Norveçli on ikinci kadehten sonra, hiçbir şey açıklayacak

durumda değildir... Hatta İsveçliler aleyhindeki bir şeyi bile... İsveçli ise altı kadehte senli-benli olur. On ikinciyi tamamlayınca ağlamaya başlar... İkinci düzineyi içemeyeceği için!"

Belki Ne Demek?

20. yüzyılda, en çarpıcı ve aydınlatıcı bilgisayar eleştirisini kimin yaptığını bilmek, zor mu zordur. Neden?.. Çünkü, hiç de yakın olmayan bir alandan olduğu için... Kim mi?.. Buyurunuz:

Yüzyılın, en güzel hanımlarından birisiydi o... Adı da Brigitte Bardot idi. Demişti ki: "Bilgisayarın en hoşlanmadığım yanı, yalnız evet ya da hayır deyişidir. Hiç, belki demiyor".

Kendi açısından, haksız sayılamaz. Erbabı bilir. Güzel kadınlar, hiçbir zaman "evet" demezler. "Hayır" dedikleri zaman, "belki" demek istedikleri anlaşılır. "Belki" dedikleri zaman, soran hemen bayram etmelidir, çünkü bu yanıt, açık bir "evet" anlamına gelir.

Bir Vuruşta

İzninizle, biraz da gazetecilere takılalım... Yıllar önce Haydarpaşa açıklarında bir deniz kazası olmuş, batan petrol tankeri, haftalarca yanmıştı. Bir gazeteci haberi, şu başlıkla vermişti:

"Romen gemisi Yunan gemisini, bir vuruşta batırdı."

Hani "keskin zekâ keramete kıç attırır" denir ya. İşte bu başlık da, kesinlikle bir keskin zekâ ürünüdür. Bir olay, bundan daha kısa ve olağanüstü özetlenemezdi.

Şimdi, biraz daha eşelim. Bir yandan da, bundan daha saçma bir başlık, atılamazdı. Bu anlatım daha kökünden, aldatıcı bir yalanla başlıyordu.

Çünkü tarihte, iki vuruşta batırılan gemi olmamıştır. Yani birinci vuruşta batmadı diye, geri geri gidip bir daha vuran gemi yoktur.

Konfuçiyus Üzerine

Çok, ama çok eskilerden anlatmanın hâlâ bir anlamı olabilir mi?.. Hele 21. yüzyıl başlamışken.

Hemen verilecek yanıt, anlatılanın ne olacağıdır. Eğer eskimemişse, geçerliğini yitirmemişse, anlatmanın elbet anlamı olacağıdır.

Konfuçiyus MÖ 551 yılında, Çin ülkesinin Lu'sunda, Tsui köyünde doğmuş. Ömrünün ilk yılları, söylencelerle dolu... Belirli bilgiler edinilemiyor.

Filozof Konfuçiyus ömrü boyu insanlara, nasıl yaşamaları gerektiği konusunda öğütler sunmuş. İnsanları eğiterek ahlaklarını yüceltmek, onun amacı olmuş. Bu nedenle onu peygamber sayan yüzlerce milyon insan, hep yaşamış. Oysa Konfuçiyus, Tanrılarla kullar arasına girmeyi, hiç istememiş. Tanrıların vekili olduğu izlenimini hiç vermemiş, hep filozof kalmış.

Söylenceler hâlâ, esip duruyor. Çok çirkin doğan Konfuçiyus'u, babası sürgüne gönderiyor. Çocuğu bebekliğinde, bir dişi kaplan emziriyor. Yaz sıcaklarında bir kartal, kanat çırparak bebeği serinletiyor. Sonunda, hayvanların bile duyduğu saygı, insanlara, en sonunda da onu sürgüne gönderen babasına intikal etmesin mi?

Pekiyi de, bu masallar niye anlatılır?.. Halk kitlelerinin hayran kalması için, mucize tohumları atılır. Bu tohumlar yeşerince, halkın hayranlığı ve inancı, ürün olarak elde edilir.

Şimdi, Konfuçiyus konusundaki ciddi bilgilere gelelim. Dargelirli bir memur olan babası, kendisi üç yaşındayken, an-

nesi ise 24 yaşındayken dünyamızı terketmiş. Denir ki filozofun aile bağlarını olağanüstü yüceltmesi, bu erken öksüz kalışlar yüzündendir.

Konfuçiyus'un kendisi de, saygın bir eşle, iyi bir aile kuruyor. Yetişen oğlu, kendisine yürekten bağlanıyor. Genç Konfuçiyus, küçük Lu Devleti'nin hizmetine giriyor. Öylesine hızlı ilerliyor ki, önce adalet bakanı, sonra başbakan oluyor.

Konfuçiyus'un büyüklüğü, anlaşmazlıklar yüzünden, başbakanlığı tepmesiyle başlıyor.

Ondan sonra, kendisine bağlı öğrencileriyle, 14 yıl boyunca yollara düşerek, parçalanmış-düşmanlaşmış toplulukları eğitmeye-yaklaştırmaya çalışıyor. Amacı: "Gökyüzü altında büyük uyum (armoni) sağlamak..." Egemen kişilere anlatmak istediği: "Kültür köklerinin eriştiği yerde, sınıf farkları olmaz."

14 yılın sonunda Lu'ya dönen Konfuçiyus, ruh ve beden geliştirme disiplinleri kurarak, çok sayıda öğrenci yetiştiriyor. Öğretilerin bölümleri arasında töreler, müzik, ok atmak, araba kullanmak da var ama, en önemlileri tarih ve matematik.

Konfuçiyus'çuluğun kitapları, üstadın ölümünden sonra, öğrencileri tarafından derlenmiş. Büyük Öğreti, Konfuçiyus konuşmalarının tartışmaları, en geniş biçimde, hâlâ yayılmakta... Ötekiler arasında, Töreler, Kasideler, Yaz Başı ve Yaz Sonu Yıllıkları bulunuyor. Müzik kitabı ise, yok olup gitmiştir.

İnci Dizileri

İnci... Çok önemli malzeme... İstiridyenin içindeyken değil.. Kolye, olup, bir hanımefendinin boynuna yükseldiği zaman.

Sözcükler de, inciler gibi... Günlük yaşamda, politikacı ağzında iken, önemleri yoktur. Beş para etmezler. Denizin dibindeki istiridyenin içinde bulunan inciden farkları yoktur.

Ancak, yine aynı sözcükler, hanımları anlatan tanımların içine girerlerse, olağanüstü önem kazanırlar... Kolyedeki inci düzeyine yükselirler. İncinin nasıl bir gerdanda durduğu ne denli önemliyse, sözcüklerin de hangi ağızlardan ve ne niyetle çıktığı, o denli önemlidir.

Coco Chanel der ki: "Erkekler bizi sevsin diye güzel olmak, biz onları sevelim diye de, aptal olmak zorundayız."

A. Malraux, önemli yazardır. Ne dediği de, önemlidir. Der ki: "Bir hanıma güzel olduğunu söylemek onu güzelleştirmez ama, hiç olmazsa "hoşlaştırır." Juliette Gréco ise: "Bir kadının sevişmekten başka bir nedenle soyunmasından daha kederli bir şey olamaz." demektedir.

Şimdi lütfen, Anita Eckberk'i aklınıza getirin... Antik heykeller gibi bir vücudu, Hollywood'a yakışacak bir güzelliği ve hoşluğu vardı. O ne mi diyordu: "Kadının erkekle tam aynı haklara sahip olması, korkunç bir gerileme olur."

Gazeteciler Üzerine

İnsanlık her gün, basın denen (yoksa medya mı desem?) sahneye çıkar. Bu sahnede, "İnsanlık Komedyası" oynanır.

Her sahnenin yazarları (ve rejisörleri) ve de filozofları, bu sahneleri şiirleştirmeye çaba harcarlar.

Basının, iyi niyetli tanımları yapılır: "Basın, kâğıt üzerinde vicdandır" (H. Muggeridge). "Gazetecilik, telaş içinde bir edebiyat türüdür" (M. Arnold). Bu tanımda gazeteciliğin, telaş içinde de olsa bir edebiyat türü oluşuna sanırım edebiyat eleştirmeni dostlarımın bir diyeceği olacaktır.

Gazeteciliğin, en çok yazılan tanımı ise şöyle: "Gazeteciler 'zaman'ın, ebeleri ve mezarcılarıdır."

Karşı koyamam... Gazeteciler örneğin, Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı Nixon'u, diri diri gömen mezarcılardır. Ebeliği ise, bizde birtakım nasipsizleri politikada öne çıkararak yaptılar... Ama "körebe" olarak.

Refahın Arka Tarafı

Globalizasyon diye bir sözcük son yıllarda, bezdirircesine çok kullanılır oldu. Evet, dünya bütünleşiyor. İstense de, istenmese de, dünyanın bütünleşme yoluna girişi, engellenemeyecek gibi görünüyor.

Konunun belalı yanı, dünyayı bütünleştiren en önemli faktörün, çevre kirlenmesindeki yaygınlaşma oluşu... Kirlenmenin en önemli kaynağı olarak da savurganlığın birinci faktör oluşu... Dünya insanlarının savurganlığı arttıkça, başta insanlar, onlara bağlı olarak da hayvanlar ve bitkilerin yok olma sınırına kadar sürüklenişi.

Birleşik Amerika'nın en kirli eyaleti Teksas, en kirli şehri de Houston deniyor. Kimya ve benzin büyük firmaları, 30 yıldır toplumun zararına, ortalığı perişan etmişler.

Dev Exxon Rafinerisi çevreyi öyle feci kirletmiş ki, gün gelmiş, tesisin yanındaki San Jacinto nehrinin suları yanmaya başlamış.

Son başkanlık seçiminde enerji dev firmaları, 48 milyon dolar harcamışlar. Şimdi Beyaz Saray'da hükmeden Başkan Bush'un seçilmesine, yardımcı olsunlar diye... Bu nedenle Birleşik Amerikalı çevreciler, öfkeli bir umutsuzluk içinde. Hatta Başkan Bush için, "Zehirli Teksaslı" yakıştırmasını yapıyorlar.

Amerika'nın eyalet devletleri de, enerji tasarrufu kavramını akıllarına getirmedikleri gibi, azgın biçimde savurganlık yarışındalar.

Nüfusu dünya nüfusunun yüzde beşi kadar olan Birleşik

Amerika, dünya enerjisinin yüzde 25'ini savuruyor. Bir Birleşik Amerikalı ise bir Avrupalının, iki mislini, bir Hintlinin de 20 mislini harcıyor.

Birleşik Amerika elektriğinin yarıdan çoğunu, hâlâ eski tip kömürlü santraller üretiyor. Bu tesisler, elektrik yanında, havaya saçılan zehirli gazları da üretiyorlar. İkinci büyük pislik kaynağı, taşıt trafiği... Ülkede kişi başına, yılda 1740 litre benzin harcanıyor. Bu sayı, savurgan sayılan Almanların, üç misli.

Amerika halkının refahını politikacılar, iki kancaya takıyorlar. Birisi ucuz elektrik, öteki ucuz benzin... Arkalarındaki petrolcülerin desteğiyle... Bu göze gözükmeyen güçlü finans canavarları, savurganlığı teşvik ediyorlar. Bu güçlere karşı çıkmanın bedeli, politik mevta sınıfına geçiş... Başkan Carter'ın başına geldiği gibi.

Carter Beyaz Saray'da, ısıtma derecesini azıcık indirip, çalışma masasında kalın bir kazakla fotoğrafçılara poz verdiği gün, politik olarak intihar etmişti deniyor.

Birleşik Amerika'da iktidar ve petrol, iç-içe geçmiş... Koparılamaz. Oğul Başkan Bush'un ne yapacağı, zaten daha Teksas Valisiyken belliydi: Kaliforniya'daki pek sıkı olan otomobillerin egzoz gazı kontrollerini "rahatsızlık verici" bulmuş, Teksas'ta fena halde gevşetmişti.

Süzgeçten Geçirmek

Kafa süzgecinden geçirmeden konuşmak, tehlikelere gebe... Çok şey geri alınabilir ama, söylenmiş olan aptalca bir söz, geri alınamaz. Geri alınması, geri alınmamasından çok daha edepsizce ve aptalca olur.

Aşklar ölmez, hanımlar yaşlanmaz. Kişiler ölür, iyi-kötü ne yaptılarsa, bir süre kalır. Ama bir süre... Demek ki, zaman da bir süzgeçtir.

Sarhoşluk geçicidir, aptallık kalıcıdır. Ama kalıcı olan, yalnız kötülükler değildir bereket versin!.. Güzellikler ve iyilikler, çirkinlikler ve aptallıklardan daha uzun ömürlüdür.

Yürekten dilenir ki, büyük sanat eserlerinin ömrü, sonsuza dek sürsün! Ama ne yazık ki, sürmeyebilir. Çünkü işin tekniği, sonsuz olanak tanımaz.

Örneğin Molière'in, yazdığı oyunlar yüzyıllardır kalıcı olmuştur da, büyük aktör Molière'in, sahnede kendisinin oynadığı oyunların sihri, uçup gitmiştir. Ne güzel olurdu bugünkü teknikler o zaman gelişmiş olsaydı da, 21. yüzyılda bile aktör Moliére'i televizyonda seyredebilseydik.

Çaresiz, Molière'in hâlâ geçerliğini, zevkini koruyan oyunlarıyla avunacağız. Az da olsa, yaşamından kalan sahnelerle...

Vaktiyle aktör bir dostum sahnede, nice harikalar yaratsa, perde indiği anda eserinden geriye hiçbir şey kalmadığından, o anda eserin yok olduğundan, yakınırdı.

Büyük aktörler arasından, büyük yazarlar da çıktı. Örneğin Peter Ustinov'u filmlerde hayranlıkla seyretmişken, kitaplarını

da, tükenmez zevkle okudum. O, eşi ender bulunur komple sanat insanlarından biriydi. Hem ben sözü niye uzatıyorum, o yalnız sanat insanı değildi, "insan"dı.

Hele mimarlık üzerine bir yargısı var ki, hayranım. Diyordu ki: "Stiller, şarlatanlıktır. Çünkü strüktürü örter."

Bu sözler mimarlık eserini, öylesine güzel özetler ki... Şarlatanlığı mimarlığına alet etmeye alışmış bazı mimarların anlamayacağı, ya da anlamış görünmeyeceği bir değerlendirme derinliğidir Ustinov'un bu sözleri.

Peter Ustinov boylu-bosluydu, biraz da kilolu tonton bir biçimi vardı. Londra'da bir okulun önünde, ayakta gazete okuyarak beklerken, sanatçıyı tanıyan bir öğretmen hanım, ilgilenerek soruyor: "Çocuk mu bekliyorsunuz?" Ustinov:

"Hayır... Ben oldum olası şişmanım."

Bir partide Liz Taylor, Peter Ustinov'un yanında oturuyor. Sırtı, omuzları, cömertçesine çıplak... Göğsündeki bir kolyenin ucunda, pırlantalı platin bir uçak görülüyor. Peter yukarıdan aşağı doğru, halli-halli bakınca, Liz soruyor: "Uçağımı beğendiniz mi?" Peter:

"Uçak önemli değil... Ben piste bayıldım."

Küfürün Müziği

Kısaca, küfür sözü edelim. Kasdedeceğimiz anlamı, inanç inkârı olan küfür olmayıp, sadece sövgüdür.

Ünlü küfürbazlarımızdan birisi, Neyzen Tevfik'tir. Bazı yergilerinde, düpedüz söverdi. Şair lakabıyla anılan Eşref de, aynı pervasızlıkla küfür ederdi. İkisi de küfürlerini bile aruz veznine sokarlardı. Ancak küfürün vazgeçilemez olan başka bir yanı vardır ki, onu da bir Mark Twain anekdotu ile anacağız.

Mark Twain öfkelendiği anda, hiç çekinmeden, küfürü basardı. Hem de, en yakası açılmadık sözlerle... Eşi ise sabırla, üstadı bu huyundan vazgeçirmeye çalışırdı. Çare olarak da, kocasının ağzından çıkan sövgüleri aynen tekrarlayıp, çirkinliğini kanıtlamaya uğraşırdı.

Günün birinde, henüz daha tıraş bıçağı ve makinası icat olmamışken, Mark Twain de usturayla tıraş olurken, yüzünü feci bir biçimde kesiverdi. Yüzünden kanlar akarken, ağzından da küfürler aktı. Eşi ise hemen gelip, onun küfürlerini aynen bir kez daha tekrarladı.

Sabırla dinleyen Mark Twain, eleştirmekten çekinmedi:

"Bravo sevgilim! Sözcükleri tıpatıp öğrenmişsin. Ama bunlar senin ağzından, küfür gibi çıkmıyor. Küfürün müziği eksik, müziği... Küfür müziğin ahengiyle birleşmezse, ona küfür denemez ki!.."

Arazi Tipi Otomobil

Birleşik Amerika yollarında, 217 milyon taşıt geziyor. Çok garip bir gelişme, bütün otomobillerin yüzde 43'ünün, SUV oluşu... Ya SUV ne demek?.. Sport Utility Vehicle demek... Yani, "spor amacıyla kullanılan taşıt" gibi, bir anlamı var.

Bu dört vitesli arabaların yeni tipini, General Motors sekiz silindirli ve altı litre motorlu olarak sunuyor.

Amerika'nın o mükemmel yollarında ille de bu arabaları kullanma nedenlerinden biri, bunların "hafif yük taşıtı" sayılması... Egzoz gazında normal otomobillerin zorunlu temizlik şartlarından, kurtulması. Ama daha önemlisi, vergisinin daha az oluşu.

Bir başka neden, benzin fiyatlarının Amerika'da, olağanüstü ucuz tutulması. Tüketimin, bu yolla körüklenmesi. Amerika'nın Opec maşasını kullanarak, dünyadaki benzin fiyatlarını yükselterek, kendi halkına vasıtalı bir fark sağlaması.

Boyutları vahşileşen bu arazi tipi benzin katillerinin o güzel yollarda bu denli büyük oranda kullanılır olmasının, kesinlikle başka nedeni de olsa gerek.

Hiç gereği olmadan yapılan bu şımarıklık, bir çeşit cinsel sapıklıktan kaynaklanır sanırım. Bu denli güçlü bir taşıtı, altına alma başarısı kanıtlanmak isteniyor.

Bir Hollywood'lu Konuşuyor

Robert Redfort, Birleşik Amerika'da politika ile uğraşan bir Hollywood yıldızı... Belki geleceğini bu yoldan arıyor. Hiç yadırganmasın! Ronald Reagan da bu yoldan Birleşik Amerika başkanı olmuştu. Başkan oğul Bush yönetiminin, çevre kirlenmesini neredeyse teşvik etmesini, şöyle değerlendiriyor.

"İnanıyorum ki halk uyanacak ve isyan edecek... Başka ülkelerde küresel kirlenmenin, insanlığın geleceğini nasıl etkileyeceği kavrandı. Nixon, Ford, Reagan ve oğul Bush gibi Cumhuriyetçi Başkanlar, çevrecileri köktenci, ekonomiden anlamaz felaket tellalları saydılar... Birleşik Amerika, küresel kirlenmenin, dünyadaki en büyük sorumlusudur. Dünyada da, yalnız yaşadığını sanıyor."

Yaklaşmanın Yolları

Artık, Avrupa Birliği Ordusu var. Çeşitli ülkelerin ulusları, orada birlikte görev yapmaktalar. Oradaki askerler, birbirleriyle ulusal kültürlerinin alışverişini de yapıyorlar. Örneğin Fransız Charles, Alman Georg'a sevgilisiyle nasıl yaklaşıp yaşadıklarını anlatır:

"Beni pencerede bekler. Daha kapıyı kapamadan, dakikalarca süren öpücük alırım. Şampanya şişesini açtıktan sonra, gamzesine döker oradan içerim. Sonra gerdanına döker, oralarını yalarım. Sonra göğüslerine döker..."

Alman Georg, arkadaşı Fransızın sözünü kesip sorar:

"Bu anlattıkların, bira ile olmaz mı?"

Bilgisayarsız Yaşam Yok!

Bilgisayar yaşama öylesine girdi ki, aklımıza gelmeyen yerlerden fışkırıveriyor.

Bilgisayardan sonuç almak isteyen herkes, hesaplanmış ve doğru bir sonuç alıyor. Çarpıtılmadan, içine hınzırlık karıştırılmadan... Ne iyi!.. Bilgisayarı politikacılar da kullansa da, onlar da doğruyu öğrenseler deniyor.

Politikacı da gerçekte, bilgisayar kullanıyor kullanmasına ama, çıkan sonuçları yanlış ve istediği gibi yansıtıyor.

Bilgisayar, öylesine hızlı ve öylesine doğru hesap yapabiliyor ki, insan şaşırmaya bile çekiniyor, utanıyor. Çünkü ne kadar utanmamız gerektiğini bile, sanki yine bilgisayardan öğrenmeye kadar, cıvıdı bu olay... İş öylesine karıştı ki, artık insancıl etkinlik ve eylemleri bile, bilgisayardan öğrenmeyi, düşünür olabildik.

Sorular zihinde, kuyruğa giriyor: Bilgisayar sevebilir mi? Bilgisayar utanır mı? Bilgisayar öfkelenir mi?

Bu sorulardan herhangi birine, "evet" yanıtı verilebileceği, aklıma sığmıyor. Ama bazı konular var ki, hiç tereddüt etmeden, kesin yargılara varılabiliyor.

Örnekler mi? Buyurunuz lütfen: Bilgisayar, mevsime ve havaya göre, sonuç değiştirmez. Yanıt, hep aynıdır. Bilgisayar, yakınlarını korumaz. Kendisi ve yakınları için, çıkar peşinde koşmaz. Gizli işler yapıp da, "Yaptımsa ben yaptım" demez. Baştaki bilgisayar, yardımcılarının, yanlış sonuçlar vererek, "işini bilir" hınzırlıklar yapmasına izin vermez.

Sanıyorum ki gün gelecek, bütün demokrasilerde politikaya girecek olan kişiler, önce bilgisayar kontrolünden geçirilecek (Futbolcuların sağlık muayenesi gibi...).

Alınacak sonuçlara göre, eksikler yine bilgisayar takılarak bütünlenecek. Hani şimdi çok rahat, kalp pili takıyorlar ya? İşte onun gibi... Bütün politikacılar, eşit standart ruhsal şartlara ulaştırılacak, sahneye ancak ondan sonra çıkmalarına izin verilecek.

Siyasal partilerin önemli görevlerine, ancak vicdan ve karakter bilgisayarı takılanlar gelecek. En çok bilgisayar takviyesi, en üstte olanlara yapılacak. Bunca yükü rahat taşıyabilmeleri için, kamyonete benzeyen tekerlekli sandalyelere oturacaklar.

Devlet bütçeleri bilgisayarla yapılacak. Bütçe verileri, bilgisayarların dürüstlük vizesinden geçmiş olacak. Bütçe kanunları, bilgisayar yazılımlarına bağlı olarak, düzenlenecek ve kesinleşecek.

Uygulamalar her ay, bilgisayarla kontrol edilecek. Hiçbir halk dalkavuğu, bütçe dengesini bozamayacak. Politikacı, bütçe bilgisayarının çalıştığı sokaktan bile geçmeyecek.

Enflasyon, donup kalacak... Dolar-Türk Lirası, paritesi kazık kesilecek.

Bütün bunlar bizim yandan çarklı demokrasimizde, ne zaman mı olacak?.. Ben bilemem ki... Bilgisayara soracağız.

Doktorlar Arasında

Tıp fakültesini, aynı yılda bitirmişler. Uzun yıllar, can-ciğer arkadaşlık yapmışlar. İşin kaderi, onları ayırmış.

30 yıl sonra rastlaşmışlar. Kadın hastalıkları uzmanı olanın durumu, çok iyi... Konak gibi bir evde oturup, lüks içinde yaşıyor. Göz doktoru olan eski arkadaşının çok tutumlu yaşamına, şaşarak soruyor!

"Yahu biz ikimiz de, aynı derecede başarılı doktorlar olduk. Ama senin, benden daha az kazanmış olmanın nedenini, anlayamıyorum..." Göz doktoru:

"Nedeni çok basit... Göze kürtaj yapılamıyor."

Çapkın Istakoz

Sevgi, sevda ne deniyorsa işte! Bu armağan, yalnız insanlara sunulmuş değil... Hayvanlar da sevdalanıyor. Onlar da, erkek-kadın olarak ayrılıyor. Hayvanlar arasındaki sevdalanmayı küçümsemek, insanlığa yakışmaz ki.

Ahu gibi güzel genç kız olan bir istiridye, çapkın ıstakozla ilk yalnız kalışlarını anı defterine şöyle yazmış:

"İri kara gözlerini, gözlerime dikerek yavaşça yaklaştı. Kıskaçlarını boynuma doladı... Bir de baktım ki, incilerim yok olmuş."

Bir Montaigne Yaşamıştı

Geçmiş zamanların en ilginç kişiliklerinden biri, Montaigne'dir.

Montaigne'in kim olduğu, ne ya da "neci" olduğu konusunda, fazla çeşitli düşünceler ileri sürülür. Elbet, kim ne isterse öyle düşünsün, ancak Montaigne'in olağanüstü ilginç bir kişilik olduğu, yadsınamaz.

Bu özelliği şundan bellidir ki, bütün ömründe tek bir kitap yazmış ve sadece bu kitabıyla tarihe geçmiştir. Bırakalım tarihe geçmeyi, kendinden sonraki zamanları, bu tek kitabıyla dalgalandırmıştır.

Ya bu kitabın yazılması, ne kadar zaman almıştır? Bu da ilginç, tam 20 yıl... 1572'den, 1591 yılındaki ölümüne kadar.

Montaigne, ömrünü bu kitaba vermiştir. Kendi düşünce dünyasını, tek bir kitabın içine yerleştirmeyi başarabilmiştir. "Ben kitabımı yazdığım kadar, kitabım da beni yazdı" demiştir.

Montaigne'in *Denemeler* kitabını çeviren Sabahattin Eyüboğlu (bendeki kitap 1980 Cem Yayınevi basımı) onu, "kendini serbest düşüncenin deney tahtası haline getiren ilk adam" olarak tanıtır. Gerçekten de düşünmeyi korkunçlaştıran ortaçağ karanlığından çıkıştan ve rönesanstan sonra, düşünce ufuklarına korkusuzca açılan Montaigne, öncülerin başlarında gelir.

Montaigne, içine kapalı bir insandı denebilir. Ancak üstat, kendi iradesine bağlı olarak istediği zaman, kendisini, "kendi

içine" hapseder. Şato yavrusu evinin kulesine çıkar. Dünya ile ses ve hareket ilişkisini keser. Ama Montaigne için, "Kendisini içine kapar" sözü kullanılırken, unutulamaz ki o sırada üstat, geçmiş, yaşanan ve gelecek zaman derinliklerinde dolaşmaktadır.

Gezmeyi sever. Zamanının zor şartlarına karşın, Avrupa'yı epeyce gezmiştir. Her gezi gününde, yeni yerler ve çevreler görme umudu, onu sevinçlere boğar. Ancak bir gördüğü yeri, bir kez daha görmekten, kesinlikle hoşlanmaz.

İşte şimdi, çelişki gibi gözükse de, bir noktaya parmak basmak zorunludur. Gördüğü bir yeri bir defa daha görmek istemeyen Montaigne, okuduğu bir kitabı, bir kere daha değil, on kez daha, belki yüz kez daha, hırsla ve zevkle okur. Zaten güzel kitap, iyi kitap, bir kez okunarak bitirilemez ki... Her açışta, artık isterse ortasından olsun, düşünmeyi bilen, düşünmeye alışmış olan insan, aynı kitabın aynı yerinde, yeni hazineler keşfeder.

O kitap artık her zihinsel sıçramanın, tramplen tahtasıdır. Onun üstünde zıplaya zıplaya, havalara uçulur.

En çok kitap okumuş insanlardan birisidir. Aynı kitabı defalarca, herhangi bir yerini açarak da olsa, okumaktan bıkmaz. Her okuyuşunda, yeni zihinsel oluşumlara kavuşur. Ama Montaigne düşünürken, okuduğu kitapların zihinsel çerçeveleri içinde kalma "dar"lığına düşmez. *Denemeler*'in çok yerinde, başkalarından alınan çok sayıda sözler sunulmuştur. Üstadın bu davranışı, kesinlikle bilgiçlik taslamak değildir.

Çünkü Montaigne, kendi düşüncelerini başkalarının düşünceleriyle tokuşturarak zenginleştirmeyi bilmektedir.

Montaigne, dünya vatandaşlığının da, ilk öncülerinden birisidir. Der ki:

"Bütün insanları, hemşerim sayıyorum. Bir Polonyalıyı, tıpkı bir Fransız gibi kucaklıyorum. Dünya ile akrabalığımı, kendi milletimle akrabalığımdan üstün tutuyorum. Doğduğum yerin, pek o kadar heveslisi değilim. Kendi düşüncemle vardığım yeni bilgiler bana, sırf tesadüflerle edindiğim hazır ve gelişigüzel bilgilerden daha değerli gelir..."

Üstat sonra, genelde girilmesinden korkulan, karanlık bir

dehlizi aydınlatır: "Kendi kazandığımız temiz dostluklar nerde, iklim ve kan dolayısıyla bağlı olduğumuz dostluklar nerde!"

Montaigne'in eşi-benzeri az bulunan bir yanı, kullandığı "dil"dir. Yarım sayfalık cümleler kullanarak akıl karıştıran, konuyu karıştırarak kendine yontma heveslisi züppelere benzemez onun dili... S. Eyüboğlu bu yanını, şöyle özetler:

"Montaigne'in bir tek insanda bütün insanlığı dile getirmesi, kimseye benzemeden herkes olması, dünya ile bağdaşıp kendine özgü kalması şüphesiz biraz da, hatta çokluk da, emsalsiz, diri, kıvrak, tadına doyulmaz dili, düşüncesiyle teklifsizce sarmaş dolaş olan söyleyişidir."

Montaigne: "Ah! Keşke Paris'in sebze pazarında kullanılan kelimelerle konuşabilsem" diyecek kadar, sade ve içtendir.

Mahkeme Sahneleri

Davacı kibar adamdı. Davalıyı hâkime, şöyle şikâyet ediyordu:

"Bana o kadar çok küfür etti ki, çoğunun ne demek olduğunu, hiç anlamadım."

Sanık pişkin birisiydi. Hâkim beye, durumu özetliyordu:

"Evet Sayın Hâkim Bey... Beni sekiz kez hapse mahkûm ettiniz ama, görüyorsunuz ki bir sonuç alınamıyor... Vazgeçin beni mahkûm etmekten!.."

Sabıkalı yankesici, hâkime yakınıyordu:

"Ben uzaktan bu zatı inceledim. İncelikleri olan, terbiyeli bir adam sandım. Oysa cüzdanını cebinden çekerken farkedince, hem edepsiz küfürler etti, hem de yumruk attı... Terbiyeli falan değilmiş. Yanılmışım."

Çin'e Düşünce Penceresi

Konfuçiyus, görkemli Çin ülkesinin 25 yüzyıldır düşünce iskeletinin birkaç ana dayanağından birisi. O Çin ülkesi ki dünyada hep, en kalabalık ulus olmuş. Çin'e gittiğimde nüfusun ne kadar olduğunu sormuştum da "Bir milyarı biraz geçiyor" demişlerdi.

Ya o biraz dedikleri, ne kadar mı? Sanırım, Almanya ile Fransa'nın, toplam nüfusu kadar... Biraz dedikleri bu.

Bana göre çok önemli olan, Çin ülkesinin binlerce yıldır, düşünsel olarak bütünlüğünü koruması. Benzer düşünen koskocaman insanlar ülkesinin, zihinsel olarak parçalanmaması... Bunun nedeni, iki bin beş yüz yıldır, Konfuçiyus gibi güçlü düşünce iskeletleri.

Elbet Çin'de de, beyin ve düşünce düşmanları türemiş. Konfuçiyus'un ölümünden iki yüzyıl kadar sonra, Kin Hanedanı döneminde bir düşmanlık dalgası patlatılmış... Bütün kitapları yakıldığı gibi, bu kitapları öğreten 460 kişi, diri-diri toprağa gömülüyor.

Amaç, Konfuçiyus'un öğrettiği gibi, devlet gücünün birey ahlakından doğduğu düşüncesini yoketmek... Devlet gücünün, başta imparator, hiyerarşinin gücünden kaynaklandığına, inandırmak.

Böylece Konfuçiyusçuluk, sindiriliyor ama, yokedilemiyor. Aradan yine bir yüzyıl geçtikten sonra (yani 22 yüzyıl önce), imparator bu öğretiyi, politikasının temeline alıyor.

Çin'deki bir başka önemli din, "Taoizm"... yaratıcısı Lao-tzu

ile Konfuçiyus'un, benzer öğretileri bulunuyor. "Birey"in kendisini "uygun" bir ölçüde, kişisel hırs ve isteklerden kurtarmasını istiyorlar. Bireylerin, yasa zorlamaları olmadan, iyi davranması koşullarını ortaya koyuyorlar. Toplum yaşamındaki uyumun, sadece bireylerin iyi davranmalarıyla sağlanabileceğine, iki büyük toplum önderi de inanmış.

Taoizm kurucusunun Lao-tzu olması inancı da, çok ilginç. "Lao-tzu olmalı" deniyor da, "Nereden biliniyor?" diye sorulursa, "Başka ne olabilir ki" diyorlar. Yine MÖ 600 yıllarında yaşamış "olmalı" diyorlar. Lao-tzu'ya mal edilen *Erdeme giden yolun kitabı*, insanda yaşayan ruhun vücudu terketmemesi yollarını araştırarak, ölümsüzlüğe ulaşma çaresini arıyor. Tohumun yaşama gücü doğurduğuna ve bundan da ruhun ortaya çıktığına inanıyor.

Konfuçiyus diyordu ki: "İnsanlara nasıl hizmet edeceğimizi bilemediğimiz sürece, ruhlar ve Tanrılara da nasıl hizmet edeceğimizi bilemeyiz. Yaşayış üzerine bir şey bilemedikçe, ölüm üzerine nasıl bilebiliriz?"

Zaten Konfuçiyus'a göre dünyadaki yaşam, öncelik taşımaktaydı. Tanrılara, gözyaşlarıyla, sulu yalvarmalarla asılarak yılışılmasından, bir şeyler istenmesinden, yana değildi. Öğüdü şöyleydi:

"Ruhlar ve Tanrılara saygı duy, ama onlarla mesafeli kal!"

Bilgisayar Kullanılsa!

Nüfuz ticareti yapmak, banka batırmak, devlet olanaklarını yakınları çıkarına kullanmak, rüşvet almak... Bu marifetleri, hep insanlar yapıyor.

Oysa bilgisayar, bu rezilliklerin hiçbirini yapmıyor. Dürüsttür. Bildiğini açıklamaktan kaçmaz. Yaltaklanmaz. Yakınlarını zenginleştirmez.

Hani çekiniyorum ama, bazı üst makamları da bilgisayarlara emanet etsek de hiç ihanet korkusu yaşamasak diye, aklımdan geçiyor.

Bir başka rüyam daha var. Hukuk öyle gerektirdiği için, bi-

linen bazı suçlar kanıtlanamıyor. Adalet mekanizmamız bu konuda, çok duyarlı... Bu nedenle, çok yavaş işliyor. Politikacı adalet organlarına, yardımcı olmuyor. Mahkemelerin sayısı yetmiyor. Hepsi binlerce davanın, tarif edilemez ağırlığı altında yoruluyor.

Bir yol bulunsa da, banka batırma, rüşvet, gizli kayırma gibi olaylarda bilgisayarlar mahkemelere yardım edebilse... Ne iyi olur.

Örneğin bilgisayar, programlanmış kanıtları çok çabuk değerlendirse... Öyle ya! Bilgisayarın doğruluğu ve hızından, kuşku duyulamaz. Örneğin bilgisayar, karşısına aldığı sanığı suçlu bulursa, bir de yüzüne tükürse.

Hâkimler de, daha hızlı ve güvenle karar verebilse.

Reklamla Öç Alma

Amerika'da, Annapolis'te taşçı ustası Thomas Smith, karısının tiranlığından çok çekmiş ama, sabretmiş. Gün gelmiş, kadın yaşama veda etmiş. Thomas usta, karısının mezarı için, sanatını döktürmüş ve çok güzel bir taş yapmış. Üzerine de yazmış:

"Burada taşçı ustası Thomas Smith'in pek değerli eşi Jane Smith yatıyor. Bu taş kendisinin aziz hatırasını ve emsalsiz özelliklerini sonsuza kadar dile getirecektir." Ancak, Thomas ustanın yaptığı bir marifet daha var:

"Bu mezar taşları, 500 dolara yapılır."

Bilgisayar Uyumu

Bilgisayar, insanlara benzemez. Kendinden sonra üretilecek olanların geliştirilmesine, deyim yerindeyse zekâlarının artırılmasına, karşı koymaz. Bellek hazinesinin daha da zenginleştirilmesini, iyi karşılar.

Hesap yapma olanakları ve hızı, insan aklına sığmayacak kadar zengin olduğu halde, onun da zenginleştirilmesinden

hoşnut kalır. Oysa hiçbir insan, kendi zekâsının artırılarak değişmesine, sıcak bakmaz. Kendi aklını, yeterli bulur. Çünkü, ötesini göremez.

Hesap Sonucu

İskoçlar, sevimli insanlardır. Hesaplarını çok iyi bilirler. Her davranışları, hesapların verdiği sonuçlara göredir. Yine bir İskoç köylüsü hesaplarını yaptıktan sonra, ciddi bir karar veriyor:

"Anlaşıldı... Köpeği satıp, kendim havlayacağım."

Mutluluk Ararken

İznizle, raflardan rastgele kitaplar çekip, yazarlarıyla birlikte olalım. Daldan dala... Kısa kısa... Hiçbir konuyu, fazla uzatmadan.

Rastgele çektiğimiz birinci kitap, Bertrand Russell'in, *Mutluluk Yolu* (Varlık Yayınları). 4. basımı 1976 yılında yapılmış. Anlaşılan kitabı eline alan, mutluluk yoluna nasıl gireceğini öğrenir sanıyor.

Russell ciddi adam... Önsözünde diyor ki:

"Bu kitap, ne bilginler için yazılmıştır, ne de pratik bir problemi, sadece söz konusu edecek bir şey sayanlar için... Önümüzdeki sayfalarda, ne derin bir felsefe, ne de geniş bilgiler vardır. Maksadım, sağduyu ürünü olduklarını sandığım bazı görüşleri, bir araya getirmektir..."

Russell daha sonra, sunduğu reçetelerin, kendi deneyim ve gözlemleriyle doğrulandığını belirttikten sonra önsözü, şu sözlerle bitiriyor:

"Şuna da inanmaktayım ki, bu kitabı yazmama sebep olan iyi niyet gibi, doğru yönde harcanacak bir çabayla çok kimseler mutluluğa kavuşabilir."

Kitap daha sonra başlıyor... Başlıyor da ne oluyor? Bir derecede olaylara, tümüyle de kendine egemen olamayan hiç kimse, bilmelidir ki kullanacağı hazır mutluluk hapı reçetesini bulamıyor.

Gelelim başka bir kişiye... Amerikalı şair Walt Whitman, bir özentisini şöyle anlatıyor:

"Hayvanlara uzun uzun bakıyorum da / Ben de hayvanlaşıp onlar gibi yaşayabilirim diyorum, hepsi kendi âleminde, öyle huzur içinde... / Hallerinden sızlanmazlar, kan-ter dökmemekteler, / Karanlıkta gözleri açık uzanmıyorlar ve ağlamıyorlar günahlarına."

Ama sakın ha sanılmasın ki, Whitman gerçekten hayvanlara özeniyor. Bu şiirsel bir anlatım biçimi... Whitman hayvanları yüceltiyor.

Mutluluk üzerine aktör Paul Hörbiger, epeyce iyimser. Diyor ki:

"Mutluluk çoğu zaman, boşuna aranan gözlük gibidir. İnsan, burnunda iken bulamaz."

Benim yıllardan beri aklımdan geçirdiğimi, Oswald Spengler çok iyi özetliyor: "Sürekli mutluluk bezdiricidir."

Gerçekten de özellikle abartılmış mutluluk, şaşkınlığa sürükler. Sürekli mutluluk ise, uyuşukluk yaratır. Ruhsal miskinleşmenin, kanalına giriştir. Aslında sürekli mutluluk da, abartılmış bir ölçüsüzlüktür. Arasıra huzurlu olmak, yalnız huzurlu olabilmek, adam olana yetmelidir.

Yine atlayalım, gelelim La Rochefoucauld'nun *Özdeyişler*'ine (Varlık Yayınları, 1992):

"İnsanlar yalnız iyiliklerle hakaretleri unutmamakla kalmazlar; hatta kendilerini minnet borcu altına sokmuş olanlara kin besler; hakaretine uğradıklarına karşı ise, nefretlerini zamanla yitirirler. İyiliği ödüllendirmek ve kötülüğün öcünü almak gayreti, onlara pek kolay katlanamadıkları bir külfet gibi gelir."

Üstat bir başka düşüncesini ise, olağanüstü kısa ve yoğun anlatıyor:

"Mizacımızın cilveleri, feleğin cilvelerinden daha gariptir."

Şimdi elimize gelen, Carl Sagan'ın *Karanlık Bir Dünyada, Bilimin Mum Işığı* kitabı (Tübitak Yayınları)... Rastgele açıyoruz: Sayfa 30'da, Sagan diyor ki:

"... Bilim bizlere, dünyayı olmasını istediğimiz gibi değil, olduğu şekliyle kavratmayı amaç edinen bir daldır. Bu nedenle bilimsel bulgular her zaman anlaşılır ya da doyurucu gelmeyebilir..."

Sagan daha sonra, çok sade bir özet sunuyor:

"Bilim bir yönüyle, oldukça basittir. Karmaşıklaşmasının nedeni, dünyanın –ya da bizim– karmaşık olmamız... Çok zor gelmeye başladığı (ya da bize yetersiz eğitim verildiği) için bilimden uzaklaşmaya başladığımızda, geleceğimizi yönlendirme yetisinden de vazgeçmiş oluruz. Gelecek için oy hakkımız elimizden alınır ve özgüvenimizi yitirmeye başlarız."

Yine 30. sayfadayız, Sagan diyor ki:

"Ruh (spirit) sözcüğü, Latince 'solumak'tan geliyor. Soluduğumuz şey, yoğunluğu düşük de olsa, bir madde olan havadır..."

"Bilim ruhaniyet ile yalnızca uyumlu değil, onun kaynağıdır da... Işık yılları ile ifade edilen bir ölçekte çağlar içindeki yerimizi kavradığımızda, yaşamın karmaşıklığını-güzelliğini ve inceliğini keşfettiğimizde, tüm bunlara bir de o coşkunluk ve tevazu eklendiğinde, hissettiklerimiz ruhsaldır elbette..."

Ernest Hemingway, çok tipik davranışları olan bir kişi... Örneğin: "Alkolik, kendisinden fazla içemeyen adamdır" der. Yaşamıyla bu konuda hüküm vermeyi, hak etmiştir. Ayık bir zamanında ise, mutluluğu şöyle özetlemiştir:

"Mutluluk, sadece iyi bir sağlık ve kötü bir bellekten (hafızadan) kaynaklanır."

Zarif bir hanımefendi, Hannelore Schrott, sevimli bir mutluluk tanımını şöyle sunar:

"Mutluluk çoğu zaman, geride kalmış bir şeydir, ancak dikiz aynasında görülür."

Ya Sigmund Freud, ne diyor? Elbet yine en keyif kaçıran, en umut kıran sözler, Freud tarafından söylenecektir: "İnsanın mutlu olması amacı, yaradılışın planında yoktur."

O hınzır, o zihinlere pusu kuran ressam Salvador Dali, yine ancak kendisinden beklenecek düşünceyi şöyle ileri sürer:

"Kim mutsuzlukla akıllı olmaktansa, mutlulukla aptal olmayı yeğlemez."

Delirmek İşten Değil

"Delirmek işten değil!" diye, boşuna söylenmiş değil... Arasıra düşünce patlamaları sonucu olarak, böyle düşünmeyen insanımız var mı?.. Bu konuyu, önce aklımızı korumaya çalışarak, sonra da çalışmadan, hele bir düşünelim.

Evet, delirerek bir acının çaresi bulunmaz. Delirmenin yakıtı, "akıl"dır. Aklı olmayan deliremez. Aklı olmayan kişinin zihinsel çöküşünün adı, delirmek değil tozutmaktır. Delirmek akıllılara, tozutmak aptallara vergidir.

Erasmus adında bir kişi yaşamış (1465-1536)... Boşuna yaşamamış, önemli bir kişi... Papaların düşünceler üzerine egemenlik kurmasına karşı çıkan, hümanizmin koşulu olarak bütün Avrupa'nın ortak bir bilim ve sanat çatısı altında toplanmasını öngören, bir düşünür Erasmus.

Onun beş yüzyıldır etkisini, canlılığını yitirmeyen bir yapıtı, *Deliliğe Övgü* kitabıdır (Kabalcı Yayınları, 1992. Türkçesi: Nusret Hızır).

Erasmus kitabı yazış nedenini, şöyle açıklıyor: "... geçirmeye zorunlu olduğum zamanı gereksiz hayallerle ziyan etmemek için..." dedikten sonra "Bir şeyler yapmaya karar verdiğimden, fakat ciddi bir eser meydana getirmek için uygun durumda bulunmadığımdan, deliliğe bir övgü yazarak neşelenmek istedim" diye ekliyor.

Ancak üstat burada, "ciddi bir eser meydana getirmek için uygun durumda bulunmadığımdan" diyerek, sonradan pişman olacağı sözler söylüyor. Çünkü daha sonra, şöyle yazıyor:

"Bu eser hakkında hüküm vermek, halka düşer, fakat özsaygısı gözlerimi bürümüyorsa, 'Deliliğe Övgü', tam bir deli eseri değildir, derim."

Erasmus deliliğe, bir başka yönden ışık tutar: "Hayır, yeryüzünde benden gelmeyen ne sevinç, ne saadet, ne de haz vardır. İlkin bakınız, insan türünün sevecen anası doğa, her tarafa deliliğin tuz-biberini ne kadar büyük bir derin görüşlülükle, ekmek özenini göstermiş!"

Toplumumuzda çok eskiden beri en akıllıca davranışın, "adını deliye çıkarmak" olduğuna inanılır. Üstatlardan biri de "Deliliğin çevreye karşı koruyucu bir kalkan" (Bamm) olduğunu düşünür. Aklına inanılan başka bir üstat ise (Shaw), "Delilik, mutluluk ve güzelliğin, düpedüz avlanmasıdır" demektedir.

Beş Bakanlı Ülke

Lütfen inanınız ki şimdi size, rüyada gördüğüm bir ülkeyi anlatmayacağım. Böyle bir ülke var. Milletvekili sayısı: 15. Hepsinin, başka ciddi işi var. Gerektikçe toplanıyorlar. Maaş vs. gibi, herhangi bir karşılık almıyorlar. Topu topu, 5 bakan görevli... Hem de, ikisi tam gün, üçü ise yarım gün çalışıyor. Polis sayısı: 37. Hapishane boş. Yıllık gelir, kişi başına 20 bin doların çok üstünde.

Bu bilgi, eski not kâğıtlarının arasından çıkıverdi. Gerçek bu! Liechtenstein burası!

Politik mizahın güzelliği, gerçeklerden doğuyor... Çirkinliği de.

Bagaj Kontrolü

Bir doğu ülkesi... Neresi olduğunu, yazmamışım, o ülkenin bir vatandaşı, başkentinin havaalanında, polis kontrolünden geçiyor. Polis, önündeki bavulun sahibine soruyor:

"Bunun içinde ne var?"

Adam:
“Demokratik yaşamımızın tarihi!”
Polis işkillenip bavulu açınca, hayretle bağırıyor:
“Bunun içi hıyar dolu!..”
Yolcu:
“Yalan mı söylemişim?..”

Alacak Hesabı

Hastalıkların önemli bir bölümü, insanların nasıl yaşamaları gerektiğini bilmemesinden doğuyor. Bu nedenlerin başında, yeme-içme konusundaki bilgisizlikler, ya da azgınlıklar gelir.

Bir doktorun, bu konuda şöyle bir izlenimi olduğunu okumuştum: "Bize hastalarımızın yarısını, kötü yemek yapanlar, öteki yarısını ise, iyi yemek yapanlar sağlar."

Kötü ya da yanlış yemek, elbette zararlıdır. Ama söz, burada bitmez. İyi yapılmış bir yemeği yerken de ölçüyü kaçırmak, yine hastalık tetiklemektir.

İçki konusunda, ileri sürebilecek çok kısa ve inandırıcı kanıtlar bulunur. Benim bildiğim tek Latince özsöz şöyle: "Dosis Facit Venemum!" Anlamı: "Zehiri miktar doğurur."

Ne denli masum bir şey içilirse içilsin, miktarda aşırılığa kaçınca, o madde zehirleşir. Örneğin dünyaca ünlü Çin işkencelerinde idam, su içirerek, infaz edilir. 10 litre su içirilince çatlamayan, 15-20 litrede çatlar. Demek ki zehiri, su bile olsa miktar doğurur.

İçki konusunda bana verilen en dürüst ve içtenlikli akıl, kendisi de zevklenerek içen, bir Bektaşi dostumdan gelmiştir. Demiştir ki: "Azı az zarar, çoğu çok zarar".

Ne ben hekimlerden kurtuldum, ne de hekimler benden kurtuldu. Onlar bana, meslek edepleri gereği, ettikleri Hipokrat yemini dolayısıyla, katlanmayı sürdürüyorlar. Ben de, hiçbir zaman can korkusundan olmadı ama, sevdiklerimle ilişkiyi sürdürüyorum.

Geçenlerde, müstesna ve kadim dostlarımdan Remzi Özcan (Prof. Dr.), bazı başka dostlarla birlikte, bir akşam yemeğine çağırmıştı. Hukukumuz, doktor-hasta ilişkisinden daha önemlisi, kişiseldir. Eski dostuz. İkimiz de, genç yaşlarda tanışmıştık. Şimdi artık el ele, ileri yaşlara vardık. İkimiz de 80'i geçtik.

Sevgili Remzi'yle, ayak üzeri ve çok kısa, bir hesap yapalım istedik. Birbirimize, karşılıklı, sorup durduk: "Yahu! Bizim bu yaşta kimseye, herhangi bir nedenle, acaba borcumuz kaldı mı?.."

İkimiz de, uzun uzun ve düşüne düşüne, ortak bir sonuca vardık:

"Hayır!"

Gerçekten de, göze görünebilen ya da görünmeyen, herhangi bir borcumuzu, ikimiz de anımsamadık... Uzun uzun, düşündüğümüz halde... Ama hesap, burada bitmiyordu. Bir başka hesabımız daha olmalıydı. Onu da yine, birbirimize sorduk:

"Pekiyi, ya alacağımız var mı?.."

İkimizin birden yanıtı, olağanüstü açık ve sadeydi:

"Nah var!.."

Güvenilir Demokrasi

Winston Churchill, önemli İngiliz devlet adamı... 1941 yılında bütün Avrupa'yı ezen Hitler Almanyası karşısında, ayakta kalan İngiltere başbakanı... Eğer o da dayanmayıp vazgeçseydi, sonraki yıllar bütün Avrupa'da, çok daha zor geçecekti... Bizim için de... Churchill'e bu nedenle, hâlâ övgüm var.

Ancak İngiltere'nin, bizim anlayamayacağımız özellikleri bulunuyor. Savaş bittiği yıl İngiltere, ülkesini o beladan zaferle kurtaran başbakanı, ilk genel seçimde devirdi... Seçmedi... Hiçbir zafer kazanmayan, hatta acı dertler açan politikacıların, uzun yıllar baş tacı edildiği bizim gibi ülkeler, bu vefasızlık görüntüsünün gerçek nedenini kavrayamaz – algılayamaz.

Seçimi yitiren Churchill ile, seçimi kazanan Başbakan Atlee, Avam Kamarası pisuvarında karşılaşıyorlar. Churchill he-

men önünü kapatarak arkasını dönüyor. Bunun üzerine Atlee, alınarak soruyor:

"Ne o Winston? Dargın mıyız..."

"Hayır... Siz üretim araçlarını devletleştiriyorsunuz da, ben korunmaya çalışıyorum."

Açıkça Bildirmek

Doktor dostlarımın konuşmalarından duyuyorum. Amerika'da artık doktorlar hastalara ve hasta yakınlarına, gerçeği kötü de olsa bütün açıklığıyla bildiriyorlar. Hastanın moralini falan, önemseyen yok.

Bu doktorlardan biri hastaya açık açık diyor ki: "Anlamsız korkulara kapılıp, telaşa düşmeyiniz. Nasıl olsa bir hafta içinde, 'şöyle veya böyle' hastaneden çıkacaksınız!"

"Şöyle veya böyle" ha?..

Ama bu doktorların, daha iyi kalplisi de var. Çağırılan doktor, durumu ağır hastayı muayene ettikten sonra, dışarı çıkıyor ve ailesine diyor ki: "İyisi mi siz artık hastanızı bana baktırıp da, boşuna masraf etmeyin!.. Papaz çağırın!.."

Bir başka, iyi yürekli doktor örneği daha vermeliyiz. Artık sokakta erkeklerin başını döndürmeyen bir hanım, kadın doktorunun muayene odasında derdini anlattıktan sonra, sorar:

"Soyunayım mı?" Doktor:

"Hayır! Sizi geçen yaz, yüzme havuzunun kenarında görmüştüm, o yeter!"

Teslim Süresi

Yeni evli bir genç hanım... Hesaplı ve düşünceli... Hele yeni evlilerde sorun, bir bebeğin dünyaya gelmesi olunca, doğru karar vermek gerekli... Yeni evli hanım, arkadaşına anlatıyor:

"Aslında biz, nişanlı olduğumuz zamandan beri, bir çocuğumuz olmasını istedik. Sonunda düşündük-taşındık. Bir otomobil almaya karar verdik. Teslim müddeti daha kısaydı."

Nasıl Öğrenmeli?

Nasıl öğretmeli?.. Nasıl öğrenmeli?.. Öğrenci olarak 17 yıllık, öğretici olarak da 15 yıllık deneyimimi, önemsemiyorum. Uzun yıllardan beri, "ne"yi, "nasıl" öğrenmem gerektiğini, çok çalıştım. Öğrenmekten de, öğrenmeyi öğrenmekten de, bıkmış değilim. Önemli olan bu!

Konuya, bu yazı ölçüsü içinde rastgele dalmaktan başka, çare yok. Bunun da kolay yolu, anılardan başlamak.

Bizim Pertevniyal Lisesi'ndeki tarih öğretmenlerimizden Reşat Ekrem Koçu, derse başladıktan biraz sonra, o gün aklına taktığı konuya geçer, kitap bilgilerinin dışına fırlar, ama bize aklına koyduğuyla birlikte tarihi, öylesine bağdaştırarak anlatırdı ki, can kulağıyla dinler ve zevk alırdık... O sahneler, zihnimize nakşolurdu.

Örneğin 1930'lu yıllarda İstanbul İmar Planı düzenlemesi işinin başına getirilen mimar Prost'un bir önerisini, öyle güzel eleştirmişti ki, hâlâ aklımdan çıkmadı. Karatahtaya tebeşirle, İstanbul siluetini çizerek... Düşüncenin çirkinliği konusunda, en açık ifadeleri kullanarak.

Buna karşı lisemizde bir başka tarih öğretmenimiz daha vardı ki, onun yönetici olarak yaptığı bayağılıkları, unutmuyorum. Sınıfta bırakma tehdidiyle, korkudan öğrendiğim ne kadar tarih sayılı bilgi varsa, hepsini unuttum. Bu öğretmenimin unutmadığım yanı, bir can arkadaşımızı, haksızca kinlendiği için, sınıfta bırakmış olmasıydı.

Yüzyıl değişti... Çok şey değişti... Artık okullarda da öğrencinin, saatlar süren mızmız anlatımlarla yetiştirilmesi çağının geçtiğini sanırım.

1957-72 yılları arasında mimarlıktaki öğreticilik görevim sırasında, öğrendiğim bir gelişme olmuştu. 1967 yılında Londra'da bir eğitim konferansı toplanmıştı... Fransa, İsveç ve Birleşik Amerika'dan katılımlarla... Yeni bilimsel yöntemlerle eğitim denemeleri yapılmıştı. Amaç öğrencilerde önce, iki en önemli duyguyu uyandırmaktı:

"Hayranlık ve merak..."

Amaç, gölge ve ışık oyunları kullanılarak, tiyatro etkilerinden yararlanarak, konuları öğrencinin zihnine, çıkamayacak gibi sokmaktı. Hem de, 4.000 öğrenciye birden.

Deneme, olağanüstü başarılı olmuştu.

Denemenin bazı özelliklerini de (kimse alınmasın), belirtmek zorunludur... Böylece öğrenciler, ne yazık ki bir kısmı gerçekten yetersiz olan öğretmenlerin telkin ettiği, korku, çekingenlik (hatta nefret) duygularından korunuyorlardı.

Dedim ya! Bu anlattığım, 1967 yılının bir denemesi... O yıldan beri, nice hayranlık veren, gelişmeler oldu. Bazı derslerin, gerçekten çok yıldan beri istendiği gibi, az öğrencili sınıflarda, bazı derslerinse, birkaç yüz ya da birkaç bin öğrencili sınıflarda, sinemalardaki gibi okutulmasında, yarar olsa gerek.

Ancak, felsefe-mantık gibi derslerin, elbet öğreten-öğrenen ilişkisi koparılmak şöyle dursun, iyice karşılıklı biçime dönüştürülerek öğretilmesi, zorunludur.

Normal olarak çok önemli olan bu izlenimin ülkemizde dile getirilmesi ise boşunadır. Çünkü gizli-gizli gerici istilasına girmiş olan MEB Talim Terbiye Heyetinin, liselerde felsefe ve mantık derslerini sabote etmesine, ciddi karşı koyan yok!

Bu konuda üniversitelerin bile sessiz kalışı, geleceğimizin en umut kırıcı işaretlerinden biridir.

Önemli Olan

Aslında, iyi veya kötü olsun, ne olursa olsun, önemli olan, bir olayın gerçekleşmesidir. Olduktan sonra, gazetelerde ister yayınlansın, ister yayınlanmasın! Hatta, isterse gizli kalsın... Ya da kalmasın, hiç önemi yoktur.

Söyleştiğiniz kimseyle politikada, farklı düşündüğünüz için, sakın kızmayın! Onun belki, hiç suçu yoktur... Başka gazete okuyordur.

İskoçya'da (Türkiye gibi) az gazete satılır ama, (bize benzemez) çok okunur. Çünkü İskoçyalılar, gazete okuyanın sırtından eğilerek okurlar. Çoğunun beli sakattır.

Eski Dostlar

Geçenlerde, kadim dostlarımdan, gençlik arkadaşlarımdan ikisiyle buluştuk! Hoş oluyor, eski günleri anmak, yeni günlere de avunma bahaneleri bulmak... Arkadaşlarımdan biri, eski çapkınlardan birisiydi. Özetledi:

"Artık benim, canımı sıkan olayların çeşidi azaldı."

Öteki daha rahattı:

"Yaşlandıkça daha rahat oluyor canım! Şimdi artık bir kadınla tanıştırılıp da çirkin olduğunu görürsem, hiç canım sıkılmıyor."

Ben bir şey söylemedim. Yayar keratalar.

Yoksa Düşünmeyelim mi?

Bir dost meclisimizde sevgili Prof. Ahmet Yücekök, filozof ve matematikçi Descartes'in ünlü sözünü anımsatmış ve "Düşünüyorum, öyleyse varım" yerine, "Düşünmüyorum, öyleyse yokum" demişti. Ülkemizin içinde bulunduğu bunalım, Yücekök dostumuzu bu değişikliği yapmaya zorlamıştı.

Ancak soframızda bulunan cin fikirli bazı dostlar, bu politik manzaradan sona, y harfi yerine b harfinin kullanılmasını da önerdiler.

Poker Oynarken

Sirklerde hayvanlara, her türlü marifet öğretiyorlar ya! Akla gelmez olanlardan biri, bir köpeğe poker oynamasını öğretmek... Sirkin köpek cambazı, böylece arkadaşlarının paralarını çekiyor. Birisi soruyor: "Nasıl başardın da bir köpeğe, bu kadar güzel poker oynamasını öğrettin?"

"Henüz tam öğrenmedi... İyi kâğıt gelince, kuyruğunu sallıyor namussuz!"

Çok İlerledik Diyenin!

Ben ortaokul öğrencisiyken, 33 sayılı Yedikule-Sirkeci tramvayına biner, Aksaray'daki Pertevniyal'e öyle gelirdim. Ödediğim bilet parası, iki kuruştu. Garip tecellidir ki şimdi, iki kuruşun da ne olduğunu açıklamam gerekiyor. İki kuruş, tek bir liranın, ellide biriydi.

Ortaköy Aksaray tramvayı olmasaydı ben, o zamanın GSA'sındaki (sonraki MSÜ) mimarlık öğrenimini de yapamazdım. Tramvay parası 1940-45 arasında, yine iki kuruştu.

1938 yılında lise öğrencisiyken, ayağım sakatlandı. İÜ Tıp Fakültesi Cerrahpaşa Hastanesi'nde, ameliyat edildim. Muayene ve tedavi için, beş kuruş istenmeden, taburcu edildim.

Aklımda kalan o ki, o yıllarda tüm devlet hastanelerinde, hiç kimse sıra beklemeden ve ücret ödemeden, tedavi edilirdi.

İstanbul eski sur içi bölgesinin tümüyle, Beyoğlu, Kadıköy, Üsküdar bölgelerinde, mükemmel bir tramvay şebekesi çalışırdı. Boğaziçi ve Haliç'i, mükemmel ve sık vapur seferleri birbirine bağlardı. Bütün dar gelirlilerin parası da, bu taşıtlara yeterdi.

1938 yılı Ağustos ayı sonunda Devlet Demiryolları'mızdan, 15 (on beş) lira vererek ikinci mevki bir tren bileti aldım. Bunun adı: "Fuar Bileti" idi. Önce Eskişehir-Afyon yoluyla İzmir Fuarı'na gittim. Fuar'ı gezdim ve ilk kez İzmir'i gördüm.

Sonra Fuar'da bileti mühürletip, bir ay süreyle, başka ücret ödemeden, trenle Türkiye'yi gezdim.

Ben liseyi bitirdikten sonra, iki meslekten birini seçecektim. 1940 yılı Eylül-Ekim aylarında, öyle şimdiki gibi üniversite giriş sınavları falan yoktu. Ben ya doktor, ya da mimar olmaya kararlıydım.

Lisemden mezuniyet belgesini, mahalle muhtarından da ikametgâh kâğıdını aldım. Gittim, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne kaydımı yaptırdım. Beş dakika sürdü. Giriş sınavı falan yoktu. Numaram 5033 idi.

1940 yılında tüm Türkiye'de tek mimarlık öğretimi yapan kuruluş, Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Şubesiydi (Sonraki MSÜ Mimarlık Fakültesi)... İTÜ Mimarlık Fakültesi'nin bile açılışı, benim mezun olduğum 1945 yılıdır.

1940 yılında GSA Mimarlık Şubesi giriş sınavı vardı. Ben o sınavı kazandım ama, övünmeye gerek yok... Çünkü 110 adayın girdiği sınav sonucu, 55 kişi öğrenci olabildik.

Aradan, yarım yüzyılı aşkın zaman geçti. Tramvaylar vapurlar kaldırıldı. Öğrenci, kitle taşıma araçlarına binemiyor. Dar gelirli aile çocuklarının üniversite bitirmesi, olağanüstü zorlaştı. Zibidi bir politikacı, "Devlet Baba değildir" dedi.

Çok ilerledik diyenin alnında, beş parmağımın izi kalır.

Bunca Yıl Sonra

Böyle bir buluşmanın zevki ve heyecanı, benim anlatım gücümle belirtilemez.

1932 yılında Pertevniyal Lisesi orta kısmı 6. sınıfına öğrenci olarak giren sınıftan üç kişi, geçen gün buluştuk. O zaman 11 yaşındaydık, şimdi üçümüz de, 80 yaşımızı geçtik. Üçümüz de orta ve liseyi, Pertevniyal'de ve aynı sınıflarda okuyup bitirdik. Tayyar Uslu İÜ İktisat Fakültesi'ni, Haydar Göfer İÜ Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Şimdi ikisi de emekli... Ben ise, yalnız resmen emekliyim.

İlişkilerimiz, ömür boyu kopmadı. Hâlâ görüşüyor olmamız, ne mutluluk!.. Biz, öğretmenlerimizle de, ilişkilerimizi koparmamıştık. Hatta onlarla, akşam sofralarında buluşma fırsatları yaratırdık.

Öğretmenlerimiz arasındaki, İhsan Kongar, Reşat Ekrem Koçu, Nurullah Ataç, Mesut Cemil gibi müstesna insanları, yine sevgiyle andık.

Paris Sorbon Üniversitesi mezunu coğrafya öğretmenimiz İhsan Cebeci ile yıllar sonra bir akşam sofrasında birlikte olduğumuzda, bir gün bizi acımadan dövdüğünü unutmamış ve hesap sormuştuk. O da bize, "Kim bilir ne bok yemişsinizdir de, ondan dövmüşümdür" demişti.

Kahkahalar patlamıştı... Hoca haklıydı.

Açık Sözlülük

İnsanlar ağlamaktan çok, gülmek isterler. Küçümsenemez... Doğaldır... Ama asıl istedikleri ve bekledikleri, mizahın zihinlerini silkelemesidir. İsterlerse gülmesinler... Hatta hemen ekleyelim ki normal zekâda insanlar, kara mizaha bile düşkün olurlar. Mizahın yarattığı zihinsel patlamalar, ne sonuç doğurursa doğursun, akıllı insanların hevesle aradığı olaylardır.

Gerçek mizah bu patlamalarla, zihinlerdeki gerilimleri boşaltır. Ruhsal ferahlamaların, kapısını açar. Üstelik, içinden geçenleri başkalarına söyleterek sıyrılanlar, mizahı kullanmasını bilenlerdir. İş mizaha dökülmüşse, onu hiç kullanmayacağı sanılanlar bile, bu özgür pervasızlığa kendilerini kaptırıverirler. Örneğin kimler mi?.. Papazlar, kardinaller, hatta papalar bile.

Papa 14. Benediktus, sayılan ve sevilen bir kişilikmiş. Töre gereği ya! Seçildikten sonra Roma'nın ünlü Santa Pietro Kilisesindeki özel locaya çıkıyor ki, halkı kutsasın.

Meydanda biriken müthiş kalabalığı gören papa, şaşırıyor... Yüz bin hesabı insana bakarak, şaşkınlığını şöyle dile getiriyor: "Ne çok insan?.. Bunların hepsi ne yapıyorlar da, geçinebiliyorlar?.." Yanındaki din görevlisi, şaşılacak bir yanıt veriyor:

"Birbirlerini dolandırarak..."

Papa hemen ses çıkarmıyor ama, biraz sonra düşüncesini bildiriyor:

"Biz de, hepsini dolandırıyoruz."

Peşin hükümleri olmayanlar, bu zatı tarihteki en ermiş ve iyi yürekli papa sayıyorlar.

Kitaplar Üzerine

Arada bir kitap sözü etmezsem, sanki eski bir dostuma, vefasızlık ettiğimi sanıyorum. Evet, aklımızdan çıkmıyor, çıkmıyor ama, yine de sözünü etmek borcumdan, vazgeçemem. Hem zaten, hiç uzaklaşmıyorum ki.

Kitap seven üstatların sözleri de, bana huzur veriyor. Örneğin Petrarca'nın kendi yakıştırmasıyla "hastalık ölçüsünde kitap hırsı" var. Anlatıyor:

"Hiçbir zaman, yeteri kadar kitabım olduğunu düşünemiyorum. Oysa ömrüm boyu okuyabileceğimden çok olduğunu, biliyorum. Kitap insana, derin bir iç doyum duygusu veriyor. Kitaplar bizimle konuşuyor, bizi teselli ediyor. Ciltler bizi, anlam dolu bir iç güvenliğe çekip götürüyor. Her kitap, ötekileri tanıma isteği yaratıyor."

Montaigne, *Denemeler*'inde anlatıyor: "Kitaplar yaşlılığımda ve yalnızlığımda, avuturlar beni. Sıkıntılı bir avareliğin baskısından kurtarır, hoşlanmadığım kişilerin havasından, dilediğim zaman ayırırlar beni."

Montaigne'in bana en çok dokunan kitap yargısı şu: "İnsan hayatı denen bu yolculukta benim bulduğum en iyi nevale kitaplardır ve ondan yoksun anlayışta insanlara, çok acırım."

Acımak mı?.. Elbet, hak oluyor. Bir ek yazmadan duramıyorum. Yalnız meslek kitaplarını öğrenmenin yeterli olacağını sananlar var... Acaba onlar için bazı düşüncelere varıp açıklamak hak mıdır?.. Elbet... Ona da sıra gelecek.

Vauvenargues: "Ruh büyüklüğe, ancak sıçramalarla ulaşabilir" diyor. Unutulamaz ki en yükseğe fırlatan güvenli sıçrama tahtaları, kitaplardır.

Fazla Karıştırmadan

Fizik ve felsefenin anlaşılması yolundaki en ilginç konulardan biri, zaman ve hareket ilişkisidir.

Bu ilişkiyi ilk olarak ortaya koyduğu bilinen insan, Aristoteles'dir (MÖ 384-322). Diyordu ki:

"Biz zamanı ancak, gözlemini yapabildiğimiz bir hareket olursa, kavrayabiliriz. Biz, yalnız hareketi zamanla ölçmeyip, zamanı da ancak ve sadece, hareketle ölçebiliriz. Zaman ve hareket, birbirini tarif ederler."

Gerçekten de mekânda hareket olmazsa, zamanın ölçüsü bulunmaz. Örneğin dünyanın güneş çevresinde yer değiştirip aynı yere gelmesi olmasa, bir yılın hesabı olamazdı ki... Ya da daha küçük ölçüde kuvars kristalinin titreşimleri olmasa, artık hepimizin kullandığı kuvarslı saatlar, yapılamazdı ki.

Elbet hareket de, zaman ve mekân ile ölçülüyor. Bir yıldızın uzaydaki hareketlerinin açıklanabilmesi, mekândaki pozisyon değişikliklerinin zaman ölçüsüne vurulmasından başka bir yolla anlatılamaz ki...

Mekânın da, hareket ve zaman ile ölçmekten başka ölçüsü, olamıyor. Hareketin zamanla, hangi koşullar altında değiştiğinin matematik çözümlerini, Isaac Newton (1643-1727) buldu.

Zamanın hareketle nasıl etkilenip değiştiğinin fizikteki kanıtlanması ise, A. Einstein'ın (1879-1955) başarısıdır. Böylece zaman'ın göreceliği (izafiliği, rölatif oluşu) ve esnekliği, kavranmış oldu.

Durulaşan Dilimiz

Dilimizin durulaştırılması konusunda 1935'lerde başlayan çaba, cumhuriyetimizin en doğru ve yararlı işlerinden biridir.

Daha öncesini bilen, neredeyse kalmadı gibi... Günlük konuşmalardan gazete yazılarına kadar dilimiz, Arapça ve Acemce sözcüklerle, tıkabasa doldurulmuştu. O yıllarda başlayan duru Türkçe hareketi, bu saçma yabancı istilasını önemli biçimde geriletti.

Ancak kişisel olarak beni üzmekte olan, bu sözcükleri kendi dilimden, hâlâ temizleyememiş olmaktır. Özür olarak kendimi aldatışımsa, benim kuşağımın anadilimizi, neredeyse iki kez öğrenmek zorunda kalışına dayanıyor.

Artık neredeyse herkes, soru demeye alıştı, sual demiyor. Ama herkes, yanıt demeye alışmadı, bir bölüm hâlâ cevap demekte... Sevindiğim gelişme, en yobaz politikacıların bile, dildeki durulaşmaya yabancı kalamayışlarıdır.

Beş Dakikada Tarih

Hevestir bu! Bilimselmiş gibi gözüken mostralarla, konuya girmek... Ben de şimdi söze (hem de hiç mahcup olmadan), öyle gireceğim.

Canlıların, esasta iki türlü yaşama biçimi var. Toplu olarak, ya da bireysel olarak... Bireysellerde en çok eşli yaşanıyor, yavrular da erişkin çağa kadar birlikte oluyor. Yırtıcı kuşlar, aslan-kaplan, ayı gibi... Toplu yaşayanlara örnekler ise, o müthiş karınca topluluklarından başlayabilir. Sürü ile yaşayanlara, balina, koyun, çekirge örnektir.

İnsanları dünya canlılarına egemen kılan nedenlerin başında, toplu yaşama huyları gelir. Eğer insanlar da tekil yaşama huyuna sahip olsalardı, onlar da bugünkü dünyada, öbür tekil yaşayanlardan farklı bir yaşama biçimine sahip olmayacaklardı. Benzetme yapmayı atlıyorum.

İşte bu toplu yaşama huyları insanları, birbiriyle anlaşma zorunluğuna sürükledi. Önce jest ve mimiklerle, yani lisanı hal dediğimiz hareketler ve yüz ifadeleriyle anlaşmaya başladılar. Sonra buna, seslerle belirtilen sözler karıştı. Bu en ilkel yaşama biçimi sahnelerini Jack London bir kitabında (adını unuttum, Türkçesi var), olağanüstü güzel ve gerçekçi anlatır.

Böylece binlerce yıl yaşandıktan sonra hiçbir söylenenin, ağızdan öğrenilen ezberle güvenli olarak, kalıcı olamayacağı görüldü. İnsanlar önce Mısır hiyeroglifleri havasında benzetilen resimlerle, sonra da sesleri belirli basit biçimlerle çizerek, yazı dediğimiz görkemli buluşa ulaştılar.

İnsanları öteki canlılardan koparırcasına ayırıp yücelten nedenlerin başında, yazı gelir.

Yazı binlerce yıl, ancak el ile uygulanabilmiştir. Dolayısıyla tüm uygarlık hazinelerinden yararlanma olanağı, ancak seçkinlerin ayrıcalığında kalmıştır. Yazılanlar böylece, tüm toplumda ruh uyandıran etkisini, yapamamıştır. Tarihteki pek ünlü İskenderiye Kitaplığı'nda (sonradan yanan, ya da yakılan) bile, topu topu kırk bin kitap bulunabilmiş.

Uygarlığın kitlelere yaygınlaşabilmesini sağlayan en önemli buluşlardan biri, matbaanın, yani yazıyı mekanik yolla (döküm harfler kullanarak) yüzlerce binlerce kez çoğaltma yolunun, açılmasıdır. Onur, Gutenberg'e (1397-1468) aittir. 21. yüzyıla kadar yeni ve başka basma ve çoğaltma yollarının bulunması, Gutenberg'in onurundan tenzilat yapmayı gerektirmez.

Matbaanın bulunması, insan toplumlarının bütün bireylerini ortak yaşama, iyice yaklaştırdı. İnsanların bütün dünyayı, coğrafyasına – tarihine kadar öğrenmesini, sosyal gelişmelere ayak uydurmasını sağladı. Buluş, sanat ve kültür olaylarından, tüm bireylerin nasiplenmesi yollarını açtı. Özetle denebilir ki, uygarlık yazı sayesinde yaygınlaştı.

Politikamız Tozuttu

Politika delirdi. Zaten yarım yüzyıldır, aklını başına almadı ya!.. Ama şimdi, büsbütün tozuttu.

Politikanın alfabesinde, yelpazenin solundakilerin sağındakilerle, sağcıların solcularla, nasıl savaşıma (savaşa değil, mücadeleye) gireceği yazılıdır. Öte yandan, merkez sağ ile merkez sol, aynı pasta dilimi için kapışır.

Bizim politika tozuttu. Sağ cephe parçalanmış olarak, birbirini yemekte... Her ne kadar adında sol yazanların hepsi, yerinde durmuyor, başka mahallelerde ticarete çıktıysa da, yine birbiriyle uğraşıyorlar. Merkezin azıcık sağı ile solu da, kendi içinde zıtlaşıyor. Kimse açık siyaset yapmıyor. Hepsi ticaret peşinde.

Kaynağı açıklanamayan politikacı servetleri, son kuruşuna

kadar, resmen açığa çıkarılmadıkça, oy tüccarlarının, hatta dolandırıcılarının, politikaya atılması önlenemeyecekti... Görüyoruz.

Hiç olmazsa son 20 yılda politika yapmış olanların, şaibeli servetlerinin nereden geldiği, dibine kadar açığa çıkmadıkça, hepsinin kaynağı, tek tek ortaya çıkarılmadıkça, politik havanın zehirleyici kiri temizlenemez.

Hep yapıldığı gibi servet beyanlarını da, kimse yutmasın!

Politikada gizli kazanç edinenlerle onların koruyucuları siyaset sahnemizden temizlenmedikçe bunalımdan kurtulma umudu, hiçbir dürüst vatandaşın hakkı değildir. Gerçek budur.

Anna Magnani

20. yüzyılın unutulmaz hanımlarından biri, İtalyan film yıldızı, Anna Magnani idi. Diyordu ki: "Eğer erkeklerin erotik durumlarına bakılırsa, hiç kuşku yok ki kadınlar günün birinde, bilgisayarlara sevdalanacaklardır. Fark, hiç de büyük değil..."

Güzel kadın erkekleri iyi tanıyor ama, bilgisayarları hiç tanımadığı anlaşılıyor... Çok iyimser.

Akşam Sofrasında

Çok eski sevgili bir dostum, çok eski yıllardan bir olay anlatmıştı... Gerçek mi gerçek.

Bir Pınar Hanım var ki, güzelliği ve zarifliğiyle çevresini hayran bırakıyor (Söz aramızda, cömert olduğu da söyleniyor). Çok yaygın ilişkileri, politikaya kadar uzanıyor. Politika işe karışınca, insanın da her türlüsü, işe karışacak demektir. Çelebisinden, ham ervahına kadar.

Bir neşeli akşam sofrası... 10-12 kişilik... Pınar Hanım baş köşede... Herkes coşkun... Şiirler, şarkılar... Ancak az gelişmişin biri bağırarak garsonu çağırıp, su istiyor. Zarif bir adam, havayı tatlandırmaya çalışıyor:

"Ey sayın dostum! Masada güzel ve gür bir 'Pınar' varken, su istenir mi?" Öteki:

"Ben kapalı şişe istiyorum."

Nazi Kampında

Nazi Almanlar, insan kasabıydı. Hangi ulustan olursa olsun, acımadan öldürürlerdi. Toplama kamplarında, endüstriyel insan öldürme düzenleri bile kurmuşlardı.

Nazi toplama kampı kumandanı bir mahkûmu sorguya çekiyor: "Benim gözlerimin biri, takma camdır. Hangisi olduğunu bil bakalım!" Mahkûm: "Bu!" diyor. Kumandan yine soruyor: "Nereden bildin?" Mahkûm:

"O daha insancıl bakıyor da..."

Nasıl Ders Alınacak?

Deprem duygulanmalarının hemen peşinden, toplumumuz için yepyeni bazı tipler, karanlıklardan fışkırdı sanki... Bunlar, "deprem profesörleri" idi.

Bu zevatın bir kısmını, üzücü deprem olayı nedeniyle tanımış olmak bile, iyi oldu. Akademik sıfata hakkıyla sahip olanlar, bu mütevazı konuşma biçimiyle gerçekleri, korkutmak – kişisel önem kazanmak gibi küçüklüklerden uzak, anlattılar. Bu kişileri, sebep isterse üzücü olsun, daha iyi tanıyabilmiş olmaktan sevinçliyim.

Bunlar arasında, profesörler Celal Şengör, Remzi Ülker, Aykut Barka bulunuyor. Adları şu anda aklıma gelmeyenler, lütfen beni bağışlasınlar.

Ancak öte yandan, bu ağır dramı kişisel prestij ve çıkar uğruna kullanmaya yeltenenleri de gördük. Sıfatlarını kâr edinme uğruna kalkan edenler olduğunu görmek, ayrı bir üzüntü kaynağı oldu.

Büyük şehirlerimizin yarısı, kaçak yapılarla doldurulmuş... Ruhsatlı yapıların da önemli bir bölümünün ötekiler gibi güçsüz olduğunu ben, geçmişim gereği çok iyi biliyorum. Bunların tümünün birden güçlendirilmesi, hayaldir.

Şehirlerimizin ve yapılarımızın bu hale gelmesi, iç politikalarımızdaki sefil düzeyden kaynaklanıyor. Bari bundan sonra düzgün şehirleşme nasıl olacak, düzgün ve sağlam yapılar nasıl yapılacak, onu başarabilsek...

Ülke politikalarında bu kafa değişmeden bilelim ki, o da hayaldir.

Bizim ülkemizin neredeyse tümü, deprem bölgesi... Ancak dünyada depremlerin sarstığı tek ülke, Türkiye değil... Buna karşın depremlerden, dünyanın her ülkesinden çok ölüm sonucu doğan, ekonomik açıdan en çok hırpalanan ülke, Türkiye... Haberlerden hep duyuyoruz. Aynı şiddetlerde depremlerde dünyanın hiçbir ülkesinde, bizimki kadar insan ölmüyor.

Bir dış geziden döneli, çok zaman geçmedi. Hırvatistan'ın Adriyatik kıyısındaki Dubrovnik şehrindeydik. Bu şehir, 6 Ni-

san 1667 günü çok ağır bir deprem geçirmiş. Şehrin önemli bir bölümü yıkılmış, binlerce insan ölmüş.

Ama otoriteler, daha 1667 yılında öyle önlemler almışlar ki, binalar günümüze kadar sağlam yapılır olmuş.

Tek bir örnek vereyim. Bizim hastalık derecesinde tutkulu olduğumuz balkonlar, kapalı açık çıkmalar, o zaman yasak edilmiş, hâlâ yasak, hâlâ yapılmıyor. Bizdeki sakatlıkların ve ölümlerin bir kısmı, hâlâ bu çıkmalardan, balkonlardan kaynaklanıyor.

İşi bilen, bilmeyen, bakanlıklar, üniversiteler, mimarlar ve mühendisler, hepsi birden hâlâ seyrediyor.

Çok Kârlı İşler

Sigorta şirketlerinden tazminat koparmak, dünya haydutlarının, ya da kravatlı haydutlarının, çok kullandığı bir düzen... Bizde pek duyulmadı. Belki banka batırmak daha kolay ve kârlı olduğu içindir... Yüklü vurgunlar, başka yollardan yapıldığı içindir.

Büyük yangın çıkmış... İtfaiye söndürmeye çalışıyor. Birisi telefonla yangının nerede olduğunu sorup öğrenince, şaşıyor:

"Tuhaf şey! Orası sigortalı da değildir."

Bir çiftlik sahibi komşusuna anlatıyor: "Ben çiftliğimi, yangına ve doluya karşı sigorta ettirdim." Öteki şaşırmış, soruyor:

"Pekiyi, yangını anladım ama, doluyu nasıl yağdıracaksın?"

İlginç Sonuçlar

Bilim adına geçmişte, hep doğrular ileri sürülmedi. Örneğin zamanının büyük bilim adamı olduğuna inanılan Ptolemaios (Batlamyus), dünyanın tepsi gibi dümdüz olduğunu, gökteki yıldızların ise dünyanın dekoru olduğunu sanıyordu, yaklaşık iki bin yıl önce... İnsanlar da yüzyıllarca, ona inanıp durdular. Kimse çıkıp da, bu düşüncenin yanlış olduğunu söylemedi ki.

Ta Kopernik'e kadar... Bu müstesna insan Güneş Sistemi gerçeğini buldu ve bulduğuna inandı ama, kilise mensubu olduğu için korkudan buluşunu fısıltıyla söyledi, ancak yazıya geçirebildi.

Benzer başka bir yanlışlık da fizikçilerin, 19. yüzyıl sonuna kadar ışığın "bir medium içindeki itişme" ile naklolduğunu sanmalarıydı. Örneğin, sesin hava içinde, dalgaların suda gittiği gibi.

Oysa, havası boşaltılmış bir cam fanus içindeki çalar saatın sesi, hiç duyulmuyordu ama, kendisi çok iyi görülüyordu. Fanusta hava olmadığı için ses geçmiyordu ama, ışık hiçbir değişim olmadan, geçiyordu. Sanılıyordu ki ışık, "esir" denen bir "şey"i itiştirerek geçiyor.

1887 yılında, "esir"in varlığına inanan iki Amerikalı fizikçi, bunu kanıtlamak iddiasıyla ortaya atıldı.

Michelson ve Morley, esir'in bazı özelliklerini saptadıklarını ve dünyanın hareketinden doğan esir rüzgârlarının, aynı veya aksi yönde olduğuna göre ışık hızının değiştiğini bildirdiler. Kanıtlamak için deneylere giriştiler.

Ancak ne gariptir ki yapılan deneyler, iddialarının tam tersi sonuç verdi. Işık hızında, iki koşulda da bir değişiklik olmadığı, ortaya çıktı. Böylece Michelson ve Morley, bilim tarihine kendi adlarıyla geçen deneyler sonucu, iddialarının tam tersini kanıtlamış oldular. Çıkan önemli sonuç esir teorisinin çökmesiydi. Uzay tam bir "boşluk"tu.

Bir başka ilginç olay, Einstein'ın bu sonucu, 1905 yılında başlayan teoriler dizisinin basamaklarından biri yapmasıdır.

Yıldızlar Konusunda

Çok eski yıllardan beri insanlar, gökyüzü merakına kapılmışlardır. Ne yapsınlar? Televizyon, sinema yok... Elyazması kitaplar, olağanüstü pahalı. Telefon yok... Hele cep telefonu yok ki, insanlar boş zaman bolluğundan, ne halt yiyeceklerini şaşırmışlar. Geceleri herkese eşit dağıtılan nimet, gökyüzüne bakıp yıldızları seyretmek.

Seyredip de ne oluyor? Aslında pek bir şey anladıkları da yok ya! İskenderiyeli bilgin Batlamyus'a göre yıldızlar, gökyüzünü süslesinler diye monte edilmiş ışıklar... Ona göre dünya da tepsi gibi düz... Çok kenarlara gidilirse, aşağı düşülüyor.

Hey insanlar hey! Bunları bile yutmuşlar. Bitti mi? Yooo!.. Hâlâ neleri yutmuyorlar ki? Hitler'i, Musolini'yi yuttular.

Bu zihin var ya! Türk Lirası gibi... Ele avuca sığmıyor. Tam eline geçti sanan, bir de bakıyor ki elinde avucunda bir şey yok!

Söz, yine nerelere kaydı gitti?.. Ben yıldızları anlatacaktım. Eski zamanların dertsiz insanları, yıldızlara bakar bakar, onlara Tanrıça ve Tanrı adları kormuş. Örneğin birine güzel Tanrıça Venüs, ötekine de güçlü Tanrı Mars adını koymuşlar.

Bir gece meyhaneden, istim tutmuş olarak çıkan iki demci, gökyüzünü seyretmeye başlıyorlar. Biri gökteki bir ışığı gösterip, diyor ki: "Bak işte! Bu Mars'tır." Öteki şiddetle karşı koyuyor: "O Mars değil, Venüs'tür..." Beriki:

"Venüs haa?.. Yoksa bu mesafeden, cinsiyetini de mi görüyorsun?"

Kitap Üzerine

Ülkemizde meslek ya da okullar için olmayan kitapların baskısı, 2-3 bine (belki daha aşağıya) düştü. Aydın denen kişilerimizin bile önemli bir bölümü, okuma özürlü... Mesleğinden başka kitap okumamakla övünen bir öğretim üyesi tanımış olmanın üzüntüsünü, yıllardır yüreğimden söküp atamadım.

Politikacılarımızın bir bölümü, dünyadan, geçmişten ve gelecekten habersiz.

Oysa kitap, her şeyden önce "utanmayı" öğretiyor. Utanmayı öğrenmeyenler, banka batıracak, külliyetli rüşvet alacak çeteler kuruyorlar.

Sonrasını, hepimiz biliyoruz.

20. yüzyıl başında Goethe'nin *Hermann und Dorothea*'sının, Schiller'in *Tell*'inin Almanca baskıları, yarım milyon satılabildi. 21. yüzyıl başında dünyanın en ünlü kitaplıklarında, 25-30 milyon kitap bulunuyor. Dünya üniversitelerinin değerlendirilmesinde, kitap hazinelerinin önemli etkisi oluyor.

Işıklı Mizah

En ışıklı mizah, kara mizahtır. Hiç ama hiç güldürme kolaylığına düşmeden, insan aklını (varsa) titretircesine silkeleyen mizah türlerinin başında, idam sahneleri gelir.

Shakespeare'in *Kısasa Kısas* oyunundaki idam mahkûmu, şöyle konuşur: "Maalesef idamımda bulunamayacağım, uykum var."

Son yemeğini kendisi seçmiş ve keyifle yemiş olan başka bir idam mahkûmu, kahvesini içer ve purosunu tüttürürken, "Konyak ister misiniz?" diye soranlara yanıt verir:

"İstemem... Dokunuyor."

Yaşamanın Anlamı

Azıcık olsun üzecek satırlar yazmak istemiyorum. Zaten, hepimizin çektiği yetiyor. Çare ne?.. Uzaklaşmak... Uçmak.

Sevilen bir özsöz var: "Yaşam, duygulananlara göre bir tragedya, düşünenlere göre ise bir komedyadır."

Bu olasılıklardan ille de birini seçmeye çalışanı, tehlikeler bekler. Hiç düşünmeden duygulanma keyiflerine yatan, ruhsal değil de, bedensel rahatlığa erişir. Bu bir çeşit, ruhsal çölleşme gelişmesidir. Böylelerine eskiden: "gamsız" etiketi yapıştırılırdı. Tümüyle duygusuz düşünce illetine tutulan ise, tozutma kanalına girmiş demektir.

İnsan (eğer gerçekten insansa) ruhu, her yönde uzaklara gitme yeteneği yaratan, ulu bir hacim... Duymak da, düşünmek de, o ruhtan kaynaklanıyor. O büyüklük içinde duymak da düşünmek de yer kavgasına giremez ki... İkisine de engin yer var... Daha nice ruhsal etkinliklere de.

Yaşam total... Yaşam topyekûn... Yalnız kötülükler ve çirkinlikler içinde yaşadığını sanan, kendini ufuksuz olmaya mahkûm etmiştir. Yalnız iyilik ve güzellikler içinde olduğuna inanan ise, saf değilse bile, toplum kaçağıdır.

Yaşamak bir bütün... İyi ve kötü, güzel ve çirkin bütün yanlarıyla birlikte... Bunların hepsi birden, yaşayışın ahengi, armonisi içinde... Doğrular ve yanlışlar dahil, bunların hepsi birden, yaşamın çeşitliliği ve renkliliğini oluşturuyor.

Yaşam zevklerini zenginleştirmenin, hatta yüceltmenin yolu, kültür ve sanata, korkmadan, çekinmeden yaklaşmaktan geçiyor.

Sanatın her türüne ısınabilmek için, kısa bir süre yetiyor. Her düzeyine sanatsever olarak çıkabilmek için de, zevk alabilecek kültürel düzeyde olmanın yanında, azıcık olsun sabır istiyor. Sanat, tüm insanlar için... Yalnız aydınlar aristokrasisinin tekelinde değil.

Miskinlikle sakatlanmamış her beyin ise, çarpım tablosu ile Einstein'ın Görecelik Teorisi arasındaki mesafenin çok yakın olduğunu, hemen kavrıyor, algılıyor.

Yaşamak, bir "an"lar dizisi... Kişinin bellek hazinesine göre, elbet geçmiş zaman ile birlikte... Kişinin geleceği zihninde tasarlama gücü ile birlikte, elbet gelecek zaman ile de birlikte... Kişi, yalnız içinde bulunduğu zamanı yaşamıyor, zihinsel gücü oranında, geçmiş ve gelecek zamanları da, birbirine katıştırarak yaşıyor.

Zor zamanların içinden çıkmanın ne derece azaplı olduğunu, çok iyi bilenlerdenim... Yaşadığım için. Ama yine de hayran olduğum bir özsözü, kurtarıcı olduğuna inanarak, hemen sunuyorum:

"Yaşamın, bizim ona verdiğimizden başka bir anlamı yoktur." (T. Wilder).

Ya Razı Olursa?

Hanımlara ömür boyu hayranlık duymak, ta son nefese kadar, bir erkeğin kültürü, olgunluğu ve inceliği sonucudur. Ama, uzaktan... Ne yaşa gelmiş olursa olsun, ille de tensel yaklaşmalar peşinde koşmak, yine bazı erkeklerin huyudur... Kaç yaşına gelmiş olurlarsa olsunlar.

İşte bu ikinci tipten bir adama, doktor kesin konuşuyor:

"Sigara içmenizi, alkol almanızı, kesinlikle yasak ediyorum... Daha önemlisi, kadınlara yaklaşmanızı da men ediyorum". Hasta karşı koymak istiyor: "Ama doktorcuğum: Bana erkek olarak, yapacak bir şey bırakmadınız ki?.."

"Nasıl bırakmadım? Sakal tıraşı olacaksınız".

Yine hiç olmazsa zihnen, kadınlardan uzak kalmaya katlanamayan bir hasta, doktora soruyor:

"Evet... Yetmişimi geçeli epey oldu... Ama vazgeçemiyorum. Bu yaşta bile hâlâ genç kadınların peşinde koşmanın, bir tehlikesi olabilir mi?" Doktor:

"Birisini razı ederseniz, evet..."

Öteden Haberler

G. Bernard Shaw, geçen yüzyıldan, hatta daha öncesinden başlayarak, en ilginç kişiliklerinden birisi... Yaşadığı sahnelerden anlatılanlar, kitaplar doldurur ama, anlaşılan gerçekleri yansıtan anekdotlar yetmemiş, yakıştırmalar bile, birikmiş de birikmiş. İşte bir tanesi de, öbür dünyadan.

94 yaşında ölen Shaw, öbür dünyaya gidiyor. Cennete kabul ediliyor.

Tanışmalar, hoş geldin ziyaretleri günlerce sürüyor. Bir süre sonra kendisini ziyaret eden bir yazar, nasıl olup da dünyada bu denli uzun yaşayabildiğini soruyor. Shaw açıklıyor:

"Hiç sigara içmedim. Ağzıma, alkol koymadım. Akşamları erken yatıp, sabahları altıda kalktım. Kadınlardan uzak durdum". Öteki:

"İyi ama, ben de tıpatıp aynı şeyleri yaptım. Ama 50 yaşında öldüm". Shaw:

"Demek ki, böyle bok bir hayata dayanamadınız...

Kurt Köpeği

Hayvanlar âlemi de neşelidir. Onlar da, birbirine takılırlar. Bilmediklerini sorarlar. Örneğin minik beyaz tavşan, tanımadığı bir canlıya soruyor: "Sen kimsin?" O da anlatıyor: "Ben kurt köpeğiyim. Kurt babamla köpek annem birleşmiş, ben dünyaya gelmişim". Beyaz tavşan, bir şey öğrendiğine seviniyor. Çayırda yürümesini sürdürüyor. Yine rastladığı bir canlıya soruyor: "Sen kimsin?" O da yanıt veriyor:

"Devekuşuyum."

Tavşan bir an düşünüyor... Sonra düşüp bayılıyor.

Uykular Kaçınca

İkinci Dünya Savaşı başladığında, liseden yeni mezun olmuştum. 1 Eylül 1939 günü, Almanların Varşova'ya uçaklarla saldırdığını radyodan duyduğumuzda, dehşet içinde kalmıştık.

Nazi Almanya'sı tankları o eylül ayında Varşova'ya ulaşmış ve Almanya Polonya'yı ezmişti. 1940 yılı baharında önce Danimarka ve Norveç'i işgal eden Alman orduları sonra Fransa'yı çökertmiş, sonra da tüm Balkanları işgal ederek Türkiye sınırına varmışlardı.

1933 yılında Almanya'da iktidarı ele geçiren Hitler, dünyada huzur bırakmamış ve kudurgan Naziler, her gün, her ay yeni bir olay çıkararak, insanlarda bir tepki bezginliği yaratmışlardı.

1940 yılında bir sabah rahmetli annem kapımı vurmuş ve beni: "Kalk! Almanlar sınırlarımıza dayandı!" diye uyandırmıştı. Ben ise: "Kalkmayacağım! Uykum var!" demiş ve yine uyumuştum.

Bu vurdumduymazlık, yıllarca sürmüş heyecanlı olayların yarattığı bir bıkkınlıktan kaynaklanıyordu.

İkinci Dünya Savaşı daha sonra Almanların Sovyetler Birliği, Japonların Pearl Harbour saldırılarıyla dünyaya yayılmış, uzak durma heveslisi Birleşik Amerika da ateşin içine çekilmiş, yangın daha yıllarca sürmüştü.

Bendeki savaş felaketleri bezginliği, 1991 yılına kadar, yitip gitmedi. O yıl, bir körfez belası yaşanmıştı. Irak'ın Kuveyt'i işgali yüzünden, BM güçleri savaş hazırlığı yapmıştı. Bir gün

sabah saat 7'de, Irak'a saldırı başlayacaktı. Öylesine garip bir rastlantıdır ki ben de o sabah 6.50'de İstanbul'dan, Münih'e uçacaktım. Programım vardı.

Uçakta başlayan heyecanımız Münih'te o gün, akşama kadar sürdü. Hiçbir saldırı haberi almadık. Bütün gün çalıştıktan sonra, akşam otelimizde yemek yedik. Ben arkadaşlarıma iyi geceler diledikten sonra, odama gittim, yattım uyudum.

Geceyarısı, oda kapım yumruklandı. Genç arkadaşım Tunç: "Abi kalk! Savaş başladı... Irak bombalanıyor!" diye bağırdı.

Ben ise yine: "Kalkmayacağım! Uykum var!" dedim ve yine uyudum.

Dünya son yıllarda, yine çok tehlikeli ve kirli, bir döneme girdi. Bu sefer başlayan olayları, anında televizyondan seyretme olanakları doğdu. Dünyayı saran huzursuzluk, Afganistan'a hava saldırılarının başlamasıyla, büsbütün yaygınlaştı.

Gelişmelerin olağanüstü yanlış ve tehlikeli yanı, nefretlerin din nedenlerine dayandırılma eğilimidir. 21. yüzyıla girilmişken dünyada savaş yangınları kundakçılarının, din nedenine dayandırarak gelişmeler yaratabilmeleri, insan aklını olduğu kadar insanlığı da aşağılama girişimidir. Hangi dinden olursa olsun!

Ve ben artık, uykum olsa da uyuyamayacak kadar, huzursuzluk içindeyim.

Sayı Üzerine

Akıl hastanesi önünden geçen birisi, pencereden bakanlara sesleniyor:

"Heey!.. Siz içerde kaç kişisiniz?" Pencereden bakan bir deli, yanıt veriyor?

"586... Şimdi sen söyle! Siz dışarda kaç kişisiniz?"

Gördünüz mü? Akıl ve mantıkla söylenecek, tek söz bu!.. Alternatifi yok. Yoksa içerdekileri dışarı çıkarıp, dışardakileri içeri mi tıkmalı? Ben çözüm bulamıyorum. Tereddütler içindeyim... Sahi, biz dışarıda kaç kişiyiz?

Satranç Oynarken

Sonu tensel yaklaşmaya varan aşklar, katolik din adamlarına elbet yasak... Bu aşkların öncüsü veya sonrası olan cümle tensel ve ruhsal yaklaşımlar da, sanırım yine yasak... Papazlar için ve hele kardinaller için.

Söylentilere göre Kardinal L. De Rohan, renkli ve "bazı zevklerle" doldurduğu uzun bir ömrün, artık sonuna yaklaşıyor. Sağlığı, dikkat isteyen işaretler verdiği için, uslu duruyor gibi... Kendisine izin verdiği tüm kaçamak, satranç oyununu yalnız en güzel hanımlarla oynamak... Ancak bir akşam yine böyle satranç oynarken, koltuğa yığılıp kalmasın mı?

Fısıltıyla isyan ediyor sanki: "Sonunda, bu da oldu... Sol yanıma felç geldi..." Hanımlar karşı koyuyor: "Olamaz! Hiç öyle bir haliniz yok!" Kardinal vazgeçmiyor: "Nasıl olamaz? Şimdi sol bacağımı çimdikledim. Hiç duymadım..." Yanındaki hanım rahatlatıyor:

"Muhterem Peder! Siz kendi bacağınızı değil, benim bacağımı çimdiklediniz..."

Gülmemiz sona erdikten sonra, biraz düşünelim... Sanırım ki Kardinal, tiyatro oynadı... Güzel kadının bacağını çimdikleyecek fırsatı yaratmak için.

Başkent Ankara

Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele'den zaferle çıktıktan sonra, İstanbul'u neden Cumhuriyet'in başkenti yapmayıp da Ankara'yı yaptığı, hiç tartışılmadı.

Bu seçimde, Ankaralıların ne derecede etki yaptığını, bilmiyorum. Ama az ya da çok, bir payları herhalde olmuştur. Sanırım bazı Ankaralı ailelerin ihya olmalarında, kendi başarılarının yanında, başkent oluşun da etkisi vardır.

Ben kendilerinin bu işteki zekâ paylarına inanmaz görünür ve duyduğum bir fıkrayı anlatarak Ankaralı dostlarıma takılırdım.

Daha 20. yüzyılın başında, birkaç Ankaralı arazide yürürken, büyük bir nehir kenarına gelmişler. Başlamışlar beklemeyeeee... Niçin?

Su akıp da bitsin, öyle geçsinler diye.

Böylece şakalaştığım Ankaralıların, başkent fırsatını akıllıca kullandıkları, bellidir.

Ben İstanbul doğumlu ve hâlâ orada oturan bir vatandaş olarak, başkentin Ankara oluşundan, hep sevinç duydum. Bu oluşum Mustafa Kemal Paşa'nın, İstanbul'a iyiliğidir.

Böylece İstanbul'da politikacı yoğunluğu yaşanmamakta, kirli hava Ankara'da oluşmaktadır.

Kara Perşembe

Ekonomik bunalım, yalnız bize mi özgü?.. Değil elbet! Başka ülkelerdeki örnekleri bilirsek, durumumuz düzelmez ama, belki biraz olsun moralimiz düzelir. Hem örneği Birleşik Amerika'dan verelim de, daha etkili olsun!

24 Ekim 1929 günü, New York borsasının o unutulmaz, "kara Perşembe"si. O gün aynı zamanda, dünya ekonomik bunalımının başlangıcı.

O dönemde milyonlarca insan, bütün varlıklarının akşamdan sabaha buharlaştığını, yok olduğunu, azaldığını falan değil sıfıra indiğini görmenin azabına gömülmüştü.

O günlerde New York'un ünlü 5. caddesi otellerinde oda tutan, yukarı çıkıp kendisini pencereden atıyor. Hatta gelen müşterilere sormak, alışkanlık olmuş:

"Acaba centilmen odayı, yatmak için mi, yoksa aşağı atlamak için mi istiyor?"

Kim bilir? Birleşik Amerika burası! Özel tenzilatlı intihar odaları ayırıp, atlayanı aşağıdan toplamışlardır bile...

Kin Tutmak

Gerçekten olgunlaşmış, art hesapları olmayan, geniş düşünebilen politikacı, kendisinin mizah konusu edilmesine kesinlikle sinirlenmez. Çünkü mizah, ayna tutmaktır. O politikacı, kendisinin küçümsenecek bir yanı olmadığını bilir.

Mizaha sinirlenen politikacı, kendisine ayna tutulmasına içerler. İlkel olduğu için, kin de tutar. Kin tutan politikacı, kin tutan deveden daha ilkeldir.

Sevinçle Üzüntü

Kullanacağımız sözcükleri, anlamlarını biraz genişleterek, yani açıkçası gevşeterek kullansak, acaba çok mu ayıp olur?

Evet... Biliyorum... Ayıbın azı-çoğu olmaz. Hepsinden kaçınmalıdır. Prensip insanları, böyle şeylerin pazarlığına girmezler, biliyorum ama, ben bu ülkenin insanıyım. Bunca yıl yaşadıktan sonra, hele "Anayasayı bir kerecik ihlal etsek ne çıkar?" diyebilen, hükümet ve devlet başkanları gördükten sonra, şaşılmaz ne dediğime.

İnsanların kafalarıyla yürekleri, sürekli zıtlaşır. Kafaları akıl kullandığı için sürekli gülmek, yürekleri de duygu depoladığı için, sürekli ağlamak ister. Kafaları komediden, yürekleri trajediden yanadır.

Oysa sürekli gülenlerle sürekli ağlayanlar, düpedüz tıp konusu olurlar. Demek ki üzüntü ile sevinç, zıt kardeşler olmamalıdır. Bu iki kardeş ayırım yapılmadan, aynı sevgi ve özveriyle, birlikte bağra basılmalıdır.

Yani gerektikçe gülmeli, gerektikçe de üzülmelidir ama, bazan da hem gülmeli hem de ağlamalıdır. Ağlarken gülmeli, gülerken ağlamalıdır.

İnsan bünyesinin buna yatkın olduğu da, deyimlerimizden, belli değil midir?.. "Öyle güldüm ki, gözlerimden yaş geldi" deriz. "Acı acı gülümsedi" deriz.

Trajedinin üzüntüsüyle, komedinin sevinci, yapışık kardeşlerdir. Kanıtını, Shakespeare verir: Trajedilerinin en acıklı sahnelerine, pervasız soytarıları sokarak.

Karışık günler-aylar geçerken, ne yapılması gerektiğini düşünmeye, belki de zaman kalmıyor.

Ben yaşama kıdemime dayanarak diyeceğim ki, yaşama sevincini arayıp ele geçirmek için, çaba göstermek gerekiyor.

Gözümüz korkmasın! Çaba dediğim için, büyük zahmetlere girişileceği sanılmasın! Yapılacak iş, sadece bir gözlük takmaktan ibaret... O da ne mi?.. Mizah gözlüğü, mizah... Bütün marifet bu?

Mizah gözlüğüyle bakıldığı anda dünyada her an, yaşanmakta olan garipliklerin, gizli yanı kalmıyor. Olaylar tümüyle komedi...

Bu aktivite bolluğunda her olay kendi içinde öylesine zıtlıklar içeriyor, benzemezler öyle çiftleşiyor, birdenbire öyle kontrastlar fışkırıyor ki, her biri bağımsız bir komedi olarak, sahneleniyor... İşte bu tiyatroyu biletsiz seyreden, o mizah gözlüğünü takandır.

Bu dünyada, her şeyin bir bedeli var... Sevinç ve huzurun da... Bu bedel, öyle parayla-pulla-dolarla ödenmiyor. Üzüntüyle ödeniyor, üzüntüyle... Kafamızla güldükçe, yüreğimizle üzüntü borcu biriktiriyoruz.

Yaşama sevinci aramak için çaba göstermeliyiz demiştim ya!.. Üzüntü borçlarını ödemek için çaba göstermemize, hiç mi hiç gerek yok!

O kendisi geliyor.

Cibali Karakolu

Bizim karakollarımız (polis merkezlerimiz oldu şimdi) tulûat tiyatrolarının hiçbir ücret alınmadan oynandığı, muhteşem sahnelerdir. Rahmetli aktör Muammer Karaca, "Cibali Karakolu" oyununu yıllarca, boşuna oynamamıştı.

İki serseri, karakola getiriliyor. Polis ifade alacak, daktilo makinasına kâğıdı takmış, birisine soruyor: "Nerede oturuyorsun?" Serseri bildiriyor: "Ben bimekân (yersiz yurtsuz) takımındanım. Adresim falan yok!" Polis lâhavle çekip, bu sefer öteki serseriye soruyor: "Sen nerede oturuyorsun?" Öteki:

"Komşuyuz."

Sevimli karakollarımızdan birinin kapısından, pek zavallı, pek perişan biri giriyor. Nöbetçi memura, çekinerek yalvarıyor: "Bana yardım edin! Adımı unuttum." Yaşlı polis adamı oturttuktan sonra, makinaya kâğıdı takarak soruyor:

"Adın ne?"

Yine sevimli karakollarımızdan birinin, telefonu çalıyor. Heyecanlı bir ses: "Bizim dükkâna saatlı bomba koymuşlar... Tıkırdıyor... Ne yapalım?" Polis:

"Sakın heyecanlanmayın! Tıkırdadığı sürece, korkacak bir şey yoktur."

İki hırsız sabaha karşı bir eczaneye giriyorlar. Fısıldaşırlarken biri ötekine diyor ki:

"Ben kasadaki paraları alırım. Sen de şu kahrolası öksürüğün için, bir ilaç ara!"

Üstat Forain

Fransız yazı ve karikatür sanatçısı Forain, sanatıyla olaylar yaratan, ama kişisel yaşamında çok az konuşan bir kişiydi. Az konuşurdu ama, sözcükleri çok iyi seçerdi.

Paris'te çağrılı olduğu bir akşam yemeğine katıldı. Büyücek bir masanın çevresinde toplananlar, kendilerince hoş buldukları sözleri, anlatmaya çabaladılar. Yaşı olgunlaşmış, ancak fazlaca süslenmiş bir hanımefendi ise, bir düşüncesini şöyle açıkladı:

"Yaşlanmanın bana yaklaştığını hissettiğim anda, tabancayı hiç tereddüt etmeden, şakağıma dayarım!" Ve Forain'den, tek bir sözcük:

"Ateeeeş...!"

Altın Arayıcılar

Olaylar dizisi, bunaltıyor. Bu nedenle şimdi yine, mekânda ve zamanda uzaklara kaçalım.

Altın, insanların çok eskiden beri tanıdığı, hırsla sahip olmak istediği bir metal.

Ancak altın arayıcılığında yüz binleri-milyonları çıldırtarak kitlesel delirmenin yaşandığı ilk örnek, Birleşik Amerika'nın Kaliforniya'sında görülüyor.

1848 yılı ocak ayının herhangi bir günü... Coloma kentinde ise herhangi bir adam... Adı Marshall... Rengi hafiften sarıya çalan bir taş parçası bulmasın mı? Bir inceleme yaparak bu sarı rengin, altın madeninden kaynaklandığını, anlamasın mı?

Marshall kimse duymasın diye, gizini bir arkadaşına fısıltıyla açıyor: "Altın..." Arkadaşı ise hayretle: "Altın ha?" diyor. Normal sesle söylenen sözü, orada bulanan biri duyduktan sonra: "Altıın!.." diye haykırıyor.

Bütün Amerika'da ışık hızıyla yayılan bu ses ülkenin yarısını, Coloma'ya doğru yollara düşürüyor.

Kaliforniya'nın önceki sahibi, Meksikalılar... Amerikalılar bu ülkeyi melodramla karışık birtakım oyunlarla, Meksikalıların elinden almışlar. Daha sonra orada altın bulunduğu bomba haberi, elbet Meksika'da da duyuluyor.

Bunun üzerine dehşetli fırsat yitirdiklerine inanan Meksikalılar, kendi anlatımlarına göre avunma yolunu şöyle buluyorlar: Topraklarında bol bulunan kaktüsleri kucaklayıp, dikenlerini yüreklerine sokuyorlar, ya da üstüne oturuyorlar.

Yüz binlerce insan, Coloma civarında akarsu boylarına yayılıp, kumlardan çakıllardan, altın süzmeye çalışıyor. Çıkan pratik sonuç, yüz binlerin-milyonların sefil oluşu... Bu insanların hâlini, çocukluğumda gördüğüm bir filmden öğrenmiştim. Hâlâ unutmamışım. Charlie Chaplin'in, *Altına Hücum* filmiydi bu!

Nice işkenceler çektikten sonra ufukta altından bir dağ gören Chaplin'in mutlu yüzünü, bunca yıl sonra unutmuyorum. Elbet sonları, yine kahırla bitiyordu.

Kaliforniya altın çılgınlığını çok iyi anlatan bir olay, şöyle yaşanmış: Sevilen bir adam ölüyor. Karalar giyinmiş olan dostları cenazeyi getirip, kabre indirmiş... Üstüne toprak doldurulup, tepelenmiş... Papaz, hayırla andığı ölü için, üzüntülü bir sesle dua okuyor... Tören bitmek üzere.

Derken cemaat, hafiften kımıldanmaya başlamasın mı? Mezar toprağını avuçlayan birisi, "altın!" diye bağırmasın mı?

Bundan sonrası, tarihe geçiyor: Cemaat papazı susturup, mezarı yeniden kazmaya başlıyor... Yetmiyor: Papaz tabutu mezardan çıkaranlara, kumanda bile ediyor. Altın çılgınlığı ölüye saygıyı, cehennem korkusunu falan, yokediyor.

Yıllarca süren bu çılgınlık dalgasından, yararlanan olmamış. Birkaç kilo altın bulan da, hayrını görmemiş. Marshall, altınlı taş parçasını, ilk kez İsviçre göçmeni Sutter'in değirmeninde bulmuş. Çığ gibi yığılan insanlar bu değirmeni ve civarını, sanki dünyadan silmişler. Zavallı Sutter, her şeysini yitirip sefil oluyor.

Dehşetli buluşun sahibi Marshall ise, büsbütün perişan. Kadirbilir Kaliforniya Eyaleti, Marshall'ın bir heykelini dikiyor. Heykeli bile boş sağ avucunu uzatmış, sanki dileniyor.

Eskiden Nasıldı?

Ünlü bir Fransız yazar ailesi var: Dumas'lar... Baba Dumas ve oğul Dumas, ikisi de ünlü yazar. Böyle konuşunca, bir de eser örneği gerekiyor en azından: *Üç Silahşörler* adlı roman dizisi...

Anlatacağım ilginç olay, şöyle geçmiş: Baba Alexander Dumas'nın annesi, Santo Domingo kökenli, ceylan vücutlu, gece rengi derili bir güzel kız.

Merak bu ya? Bir gün ham ervahın biri oğul Dumas'ya, annesinin kara derili olup olmadığını, incitecek biçimde soruyor. Oğul Dumas, şöyle açıklıyor:

"Doğru... Babam melezdi, büyükannem ise zenciydi. Cedlerimin öncesi, orangutan maymunudur. Özet şu: Senin ceddinin bittiği yerde, benim ceddim başladı."

Zoraki Olmayan

"Zoraki" diye bir sözcüğümüz var. Dilimizin en yakışıklılarının başında gelir.

Hiçbir işin, hiçbir şeyin, zoraki oluşundan zevk doğmaz. Zorakilik, öyle güçsüz bir yakıştırmadır ki, hiç yerine oturmaz. Sanki tükürükle yapıştırılmıştır.

Şu anda aklıma, Molière'in Ahmet Vefik Paşa çevirisi *Zoraki Tabip* oyunu geliyor. Yine Molière oyunlarındaki zoraki kibarlıklar, zoraki insanların ciğerini ortalığa döker. İyi de, bunun tersi, hiç yok mu? Hiç zoraki olmadan, olağanüstü içtenlikle yapılmış, parlak bir incelik yok mu?.. Var. Çok kibar bir adam, mezar taşına şöyle yazdırmış:

"Lütfen kusura bakmayın, ayağa kalkamıyorum."

Gülünç Olmak

Doğayı değerlendirme konusunda, hem sevimli, hem de doğru konuşmak için, zevk ve bilgi gerekir. H. Bergson gibi... Üstat der ki:

"Doğa ve yaratıklar, sadece güzel veya çirkin olabilirler. Hiçbir zaman gülünç olamazlar."

İnsanların bu yargının dışında bırakılması, elbet doğrudur. Çünkü insan, öteki canlılardan farklı olarak, güzel veya çirkin olmanın ötesinde, gülünç de olabilir.

New York Anıları

Birleşik Amerika tarihinin ünlü "Mayflower" gemisinin kıtaya getirdiği ilk göçmen kafilesinin Cape Cod'a çıkarılışı, 1620 yılında.

Manhattan'ın ilk sahipleri, Kızılderililer... Adı da: "Mannahatta". Anlamı: tanrısal, göklere mensup gibi... Algonkin kabilesi reisinin adı: Sagisgura... Bu iyi niyetli adam, 55 bin dönüm büyüklüğündeki adayı Hollandalı Peter Minuit'e, 60 (evet, yalnız altmış) Gulden'e satıyor. Yani bir çift, ayakkabıterlik fiatına.

Manhattan adası üzerindeki ilk önemli ticaret temsilciliğini, Hollanda'nın Batı Hindistan Kumpanyası açmış. Girişimci Arian Block, bugünkü dev şehrin ilk kunt-büyük binasını dikmiş. Adamın adı, bütün dünyada yapı adaları için kullanılan blok sözcüğüyle, dünya dillerine geçmiş.

Hollandalıların önce New Amsterdam dedikleri şehir adı, 1664 yılında New York olarak değiştirilmiş. Önceleri adanın güney burnunda inşa ettikleri Fort Amsterdam'ın çevresini, bir "Wall", yani duvarla çevirmişler. Bu duvarın önü, Wall Street (yani Duvar Caddesi) olmuş.

İşte günümüzde dünya finans kalbinin attığı Wall Street'in öncesi böyle.

New York kent merkezi, 827 km^2'ye yaygın. Nüfusu: Yedi milyon kadar. Metropol New York nüfusu ise, 15 milyon (merkez dahil) kadar.

Tarihte, "Babil Kulesi" diye bir şehir anlatılır. Çünkü şe-

hir, bu niyete yapılmış bir kuledeymiş güya... Yine anlatılır ki bu şehirde, dünyanın dört bir yanından insanlar kaynaşırmış. New York da şimdi dünyanın, yeni Babil'idir.

Şimdi New York anılarımdan, birkaç sahne sunuyorum. New York'un o pek ünlü Beşinci Cadde'sinde, yine dünyanın en pahalı mağazaları sıralanıyor.

Elisabeth Arden mağazasının kapısı, herkese açık değil. Kapısında amiral kıyafetli iri ama ince bir adam, kapıyı ancak gözünün tuttuklarına açıyor. Adam bu mağaza fiyatlarına katlanabilecek müşterileri, giyiminden, edasından, yürüyüşünden anlıyor. Gözü tutmazsa, açmıyor.

Kuyumcu vitrinlerine gelince, cadde üzerinde, tek bir cam arkasında duran mücevherin fiyatı, iki milyon dolar.

Bizim için de en mühim mağazalardan birinin adı: "Bijan".

Adının altında: "designer for man" yazıyor. Yaklaşık anlamı, "erkekleri resim gibi giydiren adam" gibisinden... Elbet kapısından girmeye niyetlenmiş değilim ama, araştırmayla öğrendim ki, pantolon-ceket'ten ibaret bir erkek kostümünün fiyatı, 15 bin dolar...

Ünlü politikacımız Turgut Özal, Bijan'dan giyinirdi. Eh, kendisi de, "erkekleri resim gibi giydiren" Bijan'dan giyindiği için, elhak resim gibi (!) de adamdı.

Yokolan İkiz Kule

World Trade Center (Dünya Ticaret Merkezi) binaları, Manhattan adası burnunda, denize yakın bir yerde yapılmıştı.

Dünya Ticaret Merkezi'nin damında, yerden 420 metre yukardaki restorana, ok gibi fırlayan hızlı asansörlerle çıkılıyordu. Asansörlerin hızı, çıkanların fena halde başını döndürüyordu.

Bu kadar yüksek çelik binaların tepesi, sağa-sola sürekli olarak yaylanır. Bunun yapı dilindeki adına, "sehim" denir. Bu kulelerin de tepesindeki restoran, sürekli olarak sağa-sola, (aklımda yanlış kalmadıysa) artı-eksi iki metre kadar, sallanırdı. İnsanın, bu yüzden de, başı dönerdi. Kendini tutamayıp içki içtiyse, büsbütün dönerdi.

Teras restoranın adı: "Dünyaya açılan pencere" idi. 420 metre yukarıdan bakınca denizler ve karalar, ayaklar altındaydı. Ancak, fotoğraf çekmek yasaktı. Çekeni personel, haşin biçimde engellerdi.

Yemek fiyatları için tek bir örnek, yeterli olur: Baharatlı bulgur (listede aynen bulgur yazar) doldurulmuş bir porsiyon piliç, 32 dolardı.

New York'un Artıları

Dünya'nın üç büyük görsel sanat müzesinin birisi, New York Metropolitan Müzesi (Ötekiler British Museum-Londra ve Ermitaj-St.Petersburg).

Müzenin 300 büyük salonu, 400 bin sanat eserinin ancak dörtte birinin sergilenmesine yetiyor. New York Public Library, Birleşik Amerika'nın birincisi olan Kongre Kitaplığı'ndan sonra, ikincisi... 40 kadar Broadway sahnesinden başka, 200 kadar daha ufak tiyatro, perde açıyor.

İki opera, bir düzine bale çalışmakta... Metropolitan Operası, bir yandan da ünlü dünya operalarını konuk ediyor. Dünyanın en ünlü orkestra ve virtüözlerinin, sayısız konserleri gerçekleşiyor.

Steinbeck'in New York'u

Amerikalı, ama gerçekten de Amerika'yı iyi anlatmış ünlü yazar John Steinbeck'in, New York'u değerlendirmesi şöyle:

"New York, cibilliyetsiz ve kirli bir şehir... İklimi kepazelik... Politikası çocuklara korkuyu, trafiği herkese çıldırmayı öğretiyor. Yarışmaları ise katilce... Ama bir şey açık: Eğer New York'ta bir kere yaşadıysan ve orası vatan olduysa, dünyada daha iyi bir yer yoktur."

Ekleyenler var: "New York Amerika değildir. Ama bütün Amerika şehirlerinin New York olmak istediğini, herkes açıkça bilir."

Zamanda Zıplarken

Çevre sözcüğünü, olağanüstü çok kullanır ve işitir olduk. Acaba bu sözcükten ne anlamalıyız?

Sözü uzatıp macunlaştırmadan diyelim ki: "Çevre yaşadığımız mekândır". Ya mekân ne ki? İçinde bulunduğumuz, eni-boyu-yüksekliği olan, üç boyutlu hacim... Geometriye bakarsak da, sonsuz boyutlu hacim. Tanıma "yaşadığımız" sözcüğünü kattığımızdan dolayı, mekânın "zaman içinde" olduğunu da anlatmış oluyoruz.

İnsanların bitkilere (ağaçlara değil de, çiçeklere diyelim) benzeyen bir yanları var. Bitkiler çevrelerine kök salar. Onları yaşama, kökleri bağlar. İnsanlar da, çevrelerine ruhsal kökler salar. Bu kökler olmazsa, insan da kurur gider. Yaşam iksirinden, mahrum kalır.

Bu ruhsal köklerin, mekânda da, zamanda da, sınırı olmaz. Çevrenin boyutları nereye kadarsa, o insan için, oralara kadar uzanır. Yaşama deneyimi köy sınırları içinde kaldıysa, yalnız o köy sınırına kadar, bilgi ufukları uzaya-evrene uzanabildiyse, galaksilere kadar yayılır.

Zaman içinde de öyle... Ufkuna sığanın zamanı, "büyük patlama"dan (big bang), yani yaklaşık 15 milyar yıl öncesinden başlar. Güneş sistemi ömrünün sonu olan, yaklaşık beş milyar yıl sonrasında da durmaz. Evrenin, görebildiği-düşünebildiği geleceğine kadar, uzanır.

Şimdi kendimi, biraz tutmalıyım. Sanırım çok dağıttım. O kadar da gerilere-ilerilere kaçmadan daha yakın mekân ve

zaman ölçülerindeki anılara dalalım biraz... Dedik ya, çevre diye.

1930'lu yıllarda biz İstanbul, Samatya'sının Narlıkapılıları, Marmara Denizi'nde balığa çıkardık. 5-5,5 metre uzunluğunda sandallarımızla... Yontulmuş ağaçtan kaburgaları, tahta kaplamaları olan sandallarımızla... Motor mu? Ne gezer? Kürek ve yelkenle.

Şimdiki oltaları hayal etmeye yetecek kadar bile, görgümüz yoktu. At kuyruğu kılından, kendi ellerimizle ördüğümüz oltaları kullanırdık. Önce üçlü, sonra üç tane üçlü burarak. İzmit Körfezi'ne giderek.

Bu avları biraz masalımtırak anlatmazsam, zevkine varılmaz. Azıcık palavra da, masalın şanındandır. Şimdi biraz katacağım. İzmit Körfezi'nde o kadar çok balık tutardık ki, kayık sanki batacak gibi olurdu. Batmasın diye iki arkadaşımız sandaldan çıkar, trenle dönerdi (iki palavra, bir kişi ayrılırdı).

Doyamıyorum. Zaman ve mekânda zıplamayı sürdüreceğim. 1943 yılı kışı öyle şiddetli olmuştu ki, Boğaziçi koca buz kütleleriyle dolmuştu.

Kulaklarına kar suyu kaçan, on binlerce-yüz binlerce torik balığı, buzlar arasında, göbekleri yukarıda oynayıp duruyordu. Zıpkınlarla torik avlıyorduk. 15 gün bol torik yemekten, hepimizin vücudu sivilcelerle kaplanmıştı.

1949 yılı yazında, "Erzurum'un Büyük Güney tepelerinde, atla dolaşıyordum. Yedek subaylık görevi yapmaktaydım. Kel tepeler ufuklara doğru, birbiri peşine sıralanırdı. O zamanın çok yaşlıları, buraların vaktiyle orman olduğunu anlatıyorlardı.

Bir gün gelip de kuytu vadilerin birisinde, ulu ağaçları olan bir orman keşfetmeyeyim mi? Şaşırıp kaldım. Bu ağaçların nasıl olup da, kaldığını sordum. Burada "yatır" olduğu için, kimsenin dokunmadığını anlattılar. Halkımıza, ölülerden korkması öğretilmiş, dirilerden korkması öğretilememişti.

(Ne dersiniz? Burada keseyim mi? Daha geçen yüzyılın ortasına bile gelememişken...)

Picasso Konusunda

Picasso, 20. yüzyılın en ünlü ressamlarından birisi. Ün konusuna kimsenin karşı koyduğu yok da, ününe müthiş saygı duyanlar arasında, sanatına aynı saygıyı duymayanlar bulunuyor.

Üne saygı duyup da, sanata duymamakta, bir sahne gösterisi var. Önemsemekle saygı duymak arasında da, önemli bir ayrım olduğu unutulamaz. Diyebilirim ki Picasso'nun dünyayı tutmuş olan ününü görmezden gelmek de, olmamalıdır.

İçtenlikle diyeceğim şu: Picasso resmin, büyük ustalarından biriydi. Ancak kendisini benzerlerinden iyice sıyırmak için, resmini çok kişisel bir tipiklenmeye soktu. Hak mıydı?.. Tartışılır.

Picasso'nun Paris'teki bir sergisinde, "balık" adındaki resmi seyreden biri kendisini tutamayıp, isyan ediyor: "Bu ne biçim balık yahu!" Rastlantı sonu orada bulunan Picasso, isyan edeni uyarıyor!

"O balık değil, resim..."

Çağrıya Red

İsviçrelilerin, hesaplarını müthiş bildikleri doğrudur. Kişisel ilişkilerde de bulundum, meslek işi ilişkilerinde de.

Ancak unutulmaz ki, her ulustan her türlüsü çıkar. İnsanlara yapılacak yakıştırmalarda, toptancı davranılamaz. İsviçre kökenli doğabilimci J. Louis Agassiz, örnek verilebilir.

Üstat ününü yaptığı Birleşik Amerika'ya, tam alışamadı. Amerika'da çok örgütlü ve güçlü olan derneklerden biri, Agassiz'e toplantılarında tek bir konuşma yapması için, şaşılacak derecede yüksek bir ücret önerdi. Agassiz'in yazılı yanıtı, ilginçti:

"Öneriniz çok onur verici ve üstelik çok cömert. Sizden, anlayış lütfunuzu rica ediyorum. Çok değerli olan zamanımın bir kısmını bile olsa ayırıp, para kazanmak için ziyan edemem."

Giderayak Kurtulmak

Hangi günahı, hangi makam affetme yetkisine sahiptir?.. Bu işlerin, bir kaydı-kuydu olmalı! Hangi günah, ne ceza alır bilinmeli! Tıpkı ceza kanunu gibi olmalı!.. Suçlar da, cezalar da açıkça bilinmeli.

Alalım, Hıristiyanlığı... Öteki dinler de çok farklı değil ya, neyse... Örneğin günah çıkartan papazın yetkileri, sınırsız olamaz ya! Kiliseye parayı bastıran da, her günahı işleyemez ki! Yani iyi Hıristiyanlık, yalnız züğürtlere mi kalmalı!

Bütün ömrü boyunca, tüm hınzırlıkları yapanların bile, öbür tarafa gidiş yaklaşırken, yüreklerine korku dolar, dindar olmaya ya da görünmeye girişirler. İsveçli Piskopos Söderblom, henüz köy papazı olduğu sırada bir hastaya çağrılıyor. Ölüm döşeğinde halsiz yatan hasta, hemen vaftiz edilmek istiyor.

Bunun üzerine Söderblom hastaya, usulen soruyor: "Şeytanı ve eserlerini, sonsuza dek lanetler misin?" Hasta inleyerek yanıt veriyor:

"Artık, lanetlemeye bile takatım kalmadı..."

Hiçbir din, kendi inançlılarının umudunu, son nefeslerine kadar kırmaz. Giderayak da olsa...

Edepsiz şiirler yazmış olan bir Fransız yaşamış. Üstelik papaz... Üstelik zındık Voltaire'in bile dostu. Bu nedenlerle ileri yaşında ağır hastalanınca, yüreğini cehennem korkusu sarıyor. Çağrısı üzerine gelen başpapaza soruyor: "Cehenneme gitmekten kurtulmak için, ne yapmalıyım?" Başpapaz yanıt veriyor:

"Çapkınlıkla ilgili edebiyat yapmaktan, vazgeçeceksin!" Papaz kendine güvenemiyor: "Ya duramazsam?" Başpapaz açıklıyor:

"Yalnız cehennem ateşinde yanmakla kurtulamayacaksın, sonsuza kadar yuhalanacaksın!"

Son nefese kadar umut kırmamak düzeni, Müslümanlıkta da bulunuyor. "Allah'tan başka Allah olmadığına, Hazreti Muhammet'in, Allah'ın Resul'ü olduğuna" son nefeste inanan, yani kelimei şahadet getiren, Müslüman kabul edilir, doğru cennete gider.

Bir Bektaşi ile bir Musevi, uzun yıllar yakın dost olmuşlar. Karşılıklı yardımlaşmışlar. Günün birinde Bektaşiye, Musevi dostunun ağır hasta olduğu, ölüm döşeğinde yattığı haberi gelmiş, Bektaşi derhal, dostunun yanına koşmuş.

Hastanın iyileşmesi için, herkes kendi dininde sessizce dua ediyor. Hasta da, dudaklarını oynatıp duruyor. Bektaşi bir yandan dua ederken, öte yandan bir eliyle, hastanın ağzını kapatıyor. Sonradan, niçin öyle yaptığını soranlara, açıklıyor:

"Bizim cennete gidebilmek için, ömür boyu çekmediğimiz kalmadı. Oysa Musevi dostum, giderayak tek bir kelimei şahadet getirse, sorgusuz sualsiz doğru Müslüman cennetine gidecek... Buna razı değilim."

Gelen Gideni Aratır

Hani, "Gelen gideni aratır" denir ya! Her özsöz, her zaman doğruyu söylemez ama, bazan da durumu öylesine güzel anlatır ki, "oturttu" yargısına hak kazanır.

Geçen gün, bir sevgili dostum anlattı da, bu dediklerim ondan aklıma geldi.

Bir kasabamız varmış, elbet bir de mezarlığı... Eh, mezarlık olunca da, elbet bir mezarcı da olacak... O da varmış... Ancak uslu, halim-selim görünüşlü mezarcının umulmadık bir gizli huyu bulunuyormuş. Bu mezarcı, ölü soyarmış. Bu acımasız adam ölülerde, ne yüzük bırakırmış, ne de altın diş... Kefenleri bile yürüttüğü olurmuş. Kasaba ahalisi de bu huyunu bilir,

ama engel olamaz, yalnız dua ederlermiş ki, o mezarcıdan kurtulsunlar, yeni mezarcı gelsin diye.

Gün gelmiş, duaları kabul olmuş, mezarcı vefat etmiş. Oğlu yeni mezarcı olarak, yerine geçmiş, halk kurtulduklarını sanmış.

Ancaaak, sonuç hiç de beklendiği gibi olmamış. Yeni mezarcı da, tıpkı mezarcı babası gibi ölüleri soyarmış... Ama bununla da yetinmez, ölülerin poposuna da, bir kazık sokarmış. Evet, kazık sokarmış.

Bunun üzerine tüm kasabalılar toplaşıp, bir daha yenilik istememeye yemin etmişler.

Bu olay nereden mi aklıma geldi?.. Bazı yeni siyasal partiler kuruldu, kuruluyor da.

Aldatan Akıl

Cennet ve cehennemin yaşama şartları konusunda, bazı tereddütlerim var. Hurilerin sözü ediliyor. Eh, cehennemde de huri olamaz ya! Yoksa cehennemin cehennemliği nerede kalır?.. Orası da cennet olur. O zaman da insanların yüreğine, cehennem korkusu denen duygu, mümkün değil sokulamaz.

Bir büyük düşünür, düşünmüş – taşınmış, demiş ki: "Seks cehennemde, bir ceza görevi olarak yaptırılacaktır."

İnanmadım... Gideceği yer kalabalık olmasın diye, ters propaganda yapıyor hazret... Aklı başında kimse böyle sözlere inanıp da, sakın ha cennete gitmekten vazgeçmesin.

Adres Sormak

Eski ünlü Musevi kenti Krotoschin'de, birisi adres soruyor: "Lütfen söyler misiniz? Haham'ın evi neresidir?" Sorulan: "Tam karşıda soldaki bina..." Soran: "Nasıl olur? Orası genelev değil midir?" Sorulan: "Hayır, hayır... Genelev sağdaki ikinci köşededir."

Soran adam teşekkür edip, sağa sapıyor.

Liderliğin Ücreti

Biraz, geçmiş zamana bakalım. Birleşik Amerika Birinci Dünya Savaşı'na girmemek için, uzun süre direndi. O zaman adına "infiratçılar" denen gruplar, dünya dertlerinden uzak kalmak istiyorlardı. "Dünya'nın ne hali varsa görsün" gibi düşünmekteydiler. Sonunda, katılmalarının zorunlu olduğunu anladılar ve katıldılar.

İkinci Dünya Savaşı başladığında Birleşik Amerika, yine uzaktan seyretti. Nazi Almanyası'nın bütün Avrupa'yı yakıp-yıkmasına, seyirci kaldı. İngiltere'nin Almanya karşısında, yalnız kalması, Almanya'nın Sovyetler Birliğine saldırması gibi olaylar bile, Birleşik Amerika'yı harekete geçiremedi.

Almanya, Japonya ve İtalya'nın kader birleştirmelerinden sonra Birleşik Amerika'yı uyandıran olay, Japonların 7.12.1941 Pearl Harbour baskınıdır. Geç olmuştu ama uyandırmıştı. Çünkü Amerika'nın onuru, feci biçimde zedelenmişti.

O olay, pasifik ortasında bir adada geçmişti. Şimdi ise görünmeyen düşman, başkent Washington'a, ülkenin parasal başkenti New York'a, Pearl Harbour'dan çok daha alçaltıcı biçimde, saldırdı... Ve Amerika uyandı.

Dünya lideri olmayı, kendileri istemişti. Alın bakalım!..

Kulelerin Tepesinde

Yıl 1984... New York'tayız. Kadim ve sevgili dostumuz Dr. Mustafa Aydın ile eşi Tülin evlatcığım, bizi gezdiriyorlar.

Günlerce Manhattan Adası ve civarını harmanladık da, bir akşam yemeğinde, Dünya Ticaret Merkezi damındaki restoranda olmamızı istediler. Gittik. O "Dünyaya Açılan Pencere"den, 420 metre yüksekten, kilometrelerce uzanan kara ve denizler ile koca New York da, ayaklar altındaydı.

Hemen önümüzdeki denizde, o ünlü Hürriyet Heykeli, bir elini uzatıp kaldırmış durmaktaydı. Bu yükseklikten yine de, ufacık görünüyordu.

Mustafa kardeşime sormuştum: "Bir dilenci elini uzatıp, senden para isterse verir misin?" diye... O da: "Elbet, veririm" demişti. Ben yine: "Bak aşağıda bir dilenci para istiyor" deyince Mustafa bakmış ve:

"Ne dilencisi yahu! O Hürriyet Heykeli!" demişti.

Günün birinde Mustafa'yla, 5. caddede en kalabalık bir saatte buluşacaktık. O "Beni kalabalıkta bulamazsın!" diye direnmişti, ama ben onu yine de bulmuştum.

Çünkü sevgili Mustafa, Egeliydi. Bunca yıl sonra o dirsekler ayrık, ağır "efe yürüyüşü"nü bırakmamıştı. Binlerce kişi arasında, onun gibi yürüyen yoktu.

New York Gariplikleri

New York caddelerinin uzunluğu, on bin kilometreyi aşıyor. İki yüz bini aşan sayıda, kaliteli otel yatağı bulunuyor. 25 televizyon istasyonu, sürekli yayın yapıyor.

Uyuşturucu satışları toplamı, yılda 20 milyar dolar kadar. Yüz bin uyuşturucu tutkunu, New York'ta yaşıyor. Bir yılda yaklaşık, iki bin cinayet işleniyor. Günde 40 kadar soygunculuk yapılıyor. Listelerde bir bilgi daha bulunuyor: Her gün ortalama, 10 ırza geçme olayı gerçekleşiyor.

New York'ta her olay, show esasına dayandırılır. Bu esas, sosis satışından guvernör (vali), belediye başkanı seçimine kadar geçerlidir.

Menajer adamlarını, şöyle över: "Benim satıcılarımın başaramayacağı iş yoktur. Canları isterse Papa'ya bile, iki kişilik yatak satarlar."

Vapurlar Yok Oldu

New York, güzel bir doğal liman. Ancak liman olarak, eski önemini çoktan yitirdi. Çünkü Avrupa-Amerika arasında altı gün süren transatlantik deniz yolculuğunun, müşterisi kalmadı. Herkes altı saatlık uçak yolculuğunu seçiyor. Eski filmlerde gördüğümüz koca vapurların yanaştığı iskeleler, artık işlevini yitirdiği için o kıyılarda, kongre merkezi gibi kültür ve iş yerleşmeleri gerçekleşiyor.

Konfor Aldatması

Biz 1950'li yıllarda, gelişmemiş ülkeler arasındaydık. Gelişmişlik açısından genelde dört sınıfa ayrılmakta olanlar arasında biz, "Gelişmekte Olan Ülkeler" sınıfına geçtik. 20. yüzyılın ikinci yarısında sefillikten uzaklaşmış olmak, utancımızı azaltacak bir değişimdir sanılıyor.

Aslında bu göstergenin, yalnız ekonomik alan sıralaması olduğu unutulamaz. Ekonomi önemlidir ama, bu faktörün uygarlık ölçüsü olduğunu sanmak, safdilliktir. Eğer bu iddia, bir politikacıdan geliyorsa, hain bir gizli hesabın perdelenmesidir. Ekonomik güç açısından sefillikten, daha az sefilliğe geçmiş olmak, içinde bulunduğumuz ruhsal karanlık kuyularına düşmüş olmanın tesellisi olamaz.

Öylesine şaşılacak, utanılacak, hatta yerin dibine sokası bir ruhsal değişim yaşıyoruz ki, içler acısıdır. 50 yıl önce Türkiye'nin, yıllarca gündemden düşmeyen iki ana sorunu, ispat hakkı ve üniversite özerkliğiydi.

Şimdi bu iki konu da, büsbütün utanç verici imkânsızlıklara sokuldu. Politikacılar, Adalet'in, ispat hakkının, önünü tıkadı. Oy kaygısı aşkına yerel esnafa olta olarak olur-olmaz her yere serpiştirilen üniversiteler, öyle duruma sokuldu ki, çoğu özerkliği bile taşıyamaz, güçsüzlükler içinde.

Evet... 50 yıl önce evlerimizde buzdolabı bulunmuyordu. Ama "işini bilen memur" sayısı, buzdolabından da azdı. Şimdi artık neredeyse her evimizde çamaşır makinası bulunuyor. Ama, hiçbir çamaşır makinası, işini bilenlerin kirli çamaşırlarını temizleyemiyor.

Bir zamanlar söz sahibi olmuş, ancak artık ne oldukları açığa çıkmış, gölgeli ve lekeli aileler var. Bazı politikacılar, hatta ne yazık ki bir kısım medya, sicilleri kirli kişilere alkış tutmaya devam ediyor.

Hayır Dua

Duadan, medet umulur mu? Sanırım ki sonuç kuşkulu... Elbet dua kabul olacak, medet uman da hak etmiş olacak.

Her haltı yeyip duada kurtuluş aramak, hak değil. Önce, yaşama hakkı armağanının karşılığı görevler, yerine getirilmiş olmalı! Papalar da, önce akıl kullanılmasını salık veriyorlar. Papa II. Pius, hastalandığı için hayır duasını dileyen bir kardinale, şu haberi yolluyor:

"Tamam... Kendisine onun için dua ettiğimi bildirin! Ama şunu da söyleyin ki, kinin hapları yutarsa, daha iyi olur."

Cücelerin Gölgesi

Evet, savcı ve hâkimlerin bazı olayların üstüne gitmesi, umutludur. Bu hareketlerin önünü tıkamayan politikacılara övgümüz var ama, hiç tıkadıkları olay bulunmadığına herkes inanamıyor.

Bazı politika cüceleri, kendi güçlerinin gölgesini kullanarak, çıkar ticareti yapıyorlar.

"Kültür güneşinin alçaklardan aydınlattığı ülkelerde, cücelerin gölgesi büyük olur" diyordu bir Doğrucu Davut (Krauss).

Şaka Üzerine

Anekdot, geçmiş bir olay... Ya da sahne... Gerçek... Fıkranın, gerçek olması gerekmez.

İkisi de kısa... Genelde tek sahneli... Bazen şimşek gibi çakar, bazen çakmazsa da olur, bir vurgu ile doruğuna çıkar ve çıktığı anda biter.

Fıkra, amacı güldürmek de olabilen bir espri ile son bulabilir. Anekdotun komik sonuçlanması şart değildir ama, sonuçlanması da aykırı olmaz. Tek veya iki baş aktörlü olabilen fıkra ve anekdotlar, çoğu zaman diyalog üzerine kurulu olur.

Anlatılanın doğuracağı tepkiler, çok değişik olabilir. Çok çeşitli nedenlerle gülünebileceği gibi, gülmek bir yana, öfke ile karşılayan da olabilir. Erkekleri gülmekten sancılandıran bir fıkraya, hanımlar öfkelenir. "Böyle aptalca şeylere, neden gülündüğü" için.

Uzun yıllar süren bir evlilikten sonra, adam ölür. Cenaze törenle kaldırılır. Bir hafta sonra noter, bütün aile bireyleri ve ilgilileri toplayarak, vasiyetnameyi açar. Ölenin istekleri yerine getirilir. Son olarak noter ölenin karısına "Şimdi kocanızın son isteğini de yerine getireceğim!" der.

Ve... Tabancasını çekip kadını vurur.

Yaşlı bir erkek hasta, doktoruna yakınır: "Ah o kaza ah! Yumurtalarımdan birini alıp götürdü. Çok üzgünüm..." Doktor avutur:

"Sakın üzülmeyin! Tek yumurtalı bir erkek, hadımlar arasında kral sayılır."

Bir esprinin (nereden doğmuş olursa olsun) anlaşılabilmesi için, bazı şartlar oluşmalıdır. En önemlisi, dinleyen ya da okuyanların, "şakadan anlaması"dır. Üstüne alınmamasıdır. Kendisini onların yerine koymamasıdır. Şakayı ciddiye almak hamlığına, düşmemelidir.

Ünlü Fransız yazar André Maurois, ilginç bir saptama yapar: "Her akılsız kadın, her akıllı erkeği parmağında oynatır. Ama kaçık bir erkeği idare edebilmek için, çook akıllı bir kadın şarttır."

Bu düşünceyi doğru bulan kişi, kaçık olmayan tüm erkeklerin, doğuştan kafasız olduğunu kabul etmiş demektir.

Köprüden Atlamak

Boğaziçi köprülerinden aşağı atlayıp intihar etmek, gösteriye dönüştü. Ucuz gösteri diyeceğim, diyemiyorum... Can gidiyor. Ama yine de, bu gösterinin, bir ucuz yanı var.

Önce, "ikna" olup da geri dönenin yaptığı iş, bayağı gösteridir. Dünyamızı terk etmeye ciddi niyeti olan, çenesini tutar, kendini bir anda, aşağıya bırakır. İntihar etmenin de yolu-yordamı, çelebiliği vardır.

Oysa adam parmaklığın arkasına geçip, gazete fotoğrafçılarını, TV kameralarını bekliyor. Sonra da isteklerini sıralıyor. "Karım kaçtı, geri gelsin!" gibisinden.

Dünyanın en büyük şehri New York'ta, o zamanın en büyük binası Empire State Building yapıldı. 1930'lu yıllarda bu binanın 300 metre yüksek üst terasından atlayıp intihar etmek, öyle yaygın bir modaya dönüştü ki, sonunda teras çevresine atlayanları önleyecek, yüksek bir parmaklık engeli yapıldı.

Şaka-ciddi bilmem. Arkadaşlarım anlattı. Bizim köprü parmaklığını aşıp öbür tarafında zırlamaya başlayan intihar heveslisine, bir sevimli (!) polisimiz yaklaşıyor. Tabancasını çekip korkutuyor:

"Gir ulan içeri! Vururum yoksa!.."

İki Boğaziçi köprüsüne birden kilometrelerce parmaklık yapmak, zor ve çirkin. Zaten niyeti ciddi olan, yolunu bulur,

gösteri yapmaz. Bayağı intihar gösterişçilerini engellemek içinse, onların yanına TV kameralarını ve fotoğrafçıları yaklaştırmamak, yeter. Ondan sonra bakın, nasıl süklüm-püklüm içeri giriyor.

Akşam Gezintileri

Tatil beldesi... Akşamüstü gezileri yapılıyor. Evli çift gezerken, adam birden karısına rica ediyor:

"Karıcığım, lütfen çok mutlu imiş gibi gülümse! Karşıdan birinci karım geliyor."

* * *

Yine böyle bir gezinti. Karısıyla gezinen doktor, karşıdan gelen çok alımlı ve güzel bir genç kızla, samimi selamlaşıyor. Hanımefendi soruyor: "Nereden tanışıyorsunuz?" Adam: "Meslekten tabii karıcığım..." Kadın:

"Hanginizin?.. Senin mesleğinden mi, onun mesleğinden mi?"

* * *

İki çocukluk arkadaşı, yıllar sonra rastlaşıyor. Söyleşirken, birisi soruyor: "Evlendiğini duydum. Merak ediyorum, izlenimlerin nasıl?"

"Çok iyi... Müthiş gençleştim. Şimdi yine lisedeki gibi, helada sigara içiyorum."

Dönüşü de Var

İnsanlar ne olduğunu anlayıp da, "ne olacağı" sonucunu çıkarabilseler, iyi olacak. Düş kırıklığına uğramayacak, kafalarını duvara vurmayacaklar.

Bu olgunun sevimli bir örneğini, Jo Herbst veriyordu. Ken-

disi, München'li (Münih'li) bir aktör ve yazardı. Birden büyük başarılar kazanmıştı. Diyordu ki:

"İnkâr etmemeliyim. Çok hızlı tırmandığım için, çevreme bakmaya zaman kalmadı. Geride bıraktıklarıma terbiyeli davranma fırsatını bulamadım. Ama biliyorum ki doruklardan düşerken, kendilerine yine rastlayacağım."

Tiyatromuzdan Bir Anı

"Eskinin itibarı olsaydı, bit pazarına nur yağardı" tekerlemesi öylesine eskidi ki, kimse anımsamaz oldu.

Anımsasa ne olacak sanki?.. Eskiden Beyazıt'ta Kapalıçarşı girişinin solunda bulunan "eski pazarı" hâlâ var mı, bilmiyorum. Adı da yanlış söylenirdi ya! Neyse... O sözcük "bit" değil, "bat" idi aslında... O da "bayat"ın bozulmuş şekliydi.

Ben buraya nereden mi geldim? "Eski tiyatrolarımız" aklıma geldi de, ondan... Ben akranların çocukluğunda yıldız oyuncularımızdan biri, büyük aktör Naşit Bey'di.

Naşit Bey, tuluat tiyatrosu üstadıydı. Piyesin iskeletine sadık kalır, o da her zaman değil, içini o anda aklına geliverenlerle doldururdu. Yani aklına doğanlarla... Zaten tulu da, güneşin doğuşuna denirdi. Tiyatrodaki tuluat ise, oynayanların o anda akıllarına doğanlar niyetine kullanılan sözcüktü.

Kısacası tuluat tiyatrosu, bir oyun planına uymaz, rastgele, o anda akla geldiği gibi oynanırdı. Naşit, Dümbüllü İsmail gibi tuluat tiyatrosu sanatçıları, artık yetişmiyor. Tiyatro artık, plansız oynanmıyor. Tuluat tiyatrosu, öldü artık.

Ama, üzülmeyelim. Onların yerini, bazı politikacılar aldı. Onlar da, hiçbir oyun planına uymadan, rastgele, o anda akıllarına geldiği gibi oynuyorlar. Milleti de oynatıyorlar.

Ciddi niyetiyle oynadıkları oyunlar, kendiliğinden mizaha dönüşüyor. Üstelik, bilerek değil, hiç farkına varmadan oynadıkları oyunlar, katıltıyor.

Naşit ve Dümbüllü, bu kadar güldüremezlerdi.

Perde Arkasında

Birleşik Amerika, ilginç bir ülke... 240 milyon nüfusuyla ilginç olmanın ötesinde, dünyanın en iyi üniversitelerinin bazıları da, orada... Çok sayıda Nobel ödülü alanların Birleşik Amerika'dan çıkması, aya gitmeleri, uzayın fethinde çok önemli rol oynamaları övgüye değer.

Bir de, ters tarafından bakalım. Birleşik Amerika; Kuveyt, Suudi Arabistan, Emirlikler petrolleri kendi uşakları sandığı krallar-emirler elinde kalsın diye, 1991 Körfez Savaşı'na girdi. Etrafındakileri de sürükledi... Zavallı Türkiyemiz dahil.

Neydi o, Baba Bush ile Turgut Özal samimiyetleri?.. Öyle yakın görünüyorlardı ki, sanki mahalle arkadaşıydılar. Birbirlerinin ensesine şaplak bile atıyorlardı sanki.

Kendisini unutulmaz kılma uğruna, Türkiye'yi ateşe atmak için can atan Turgut Özal: "Bir koyup, üç alacağız" diyordu. Sonunda ufak (!) bir farkla, bir koyup, üçün birini aldık. Körfez Savaşı, girmediği halde Türkiye'ye 50 milyar dolara mal oldu.

Sonunda Baba Bush ile Turgut Özal, yine dost kaldı. Olan, toplumumuza oldu.

Bardak Biçimi

Benim çok önemsediğim eşyadan bir örnek, bardak olayıdır.

Önce, ince belli çay bardağını alalım. Bu çay bardağı, kullanma zorunluklarının ortaya çıkardığı, parlak bir biçimdir. Onun ince belli oluşu, artistik keyiflerden doğmamıştır. İnce belli oluşu, yukarı doğru genişlesin de, en üstte çayın çok ısıtmadığı genişlemeden tutulan bardak, kayıp aşağı düşmesin diyedir.

Çayı soğutmasın diye, camı da incecik olur.

İster şerbet, limonata, ayran, isterse de başka zıkkım içilsin, bardakların kalın camdan yapılmasında, kullanışa aykırı bir saçmalık vardır. Çünkü hele önceden soğutulmamış kalın camlı bardak, içine konan limonatayı, bir anda ısıtır, içme keyfini berbat eder.

Kalın camlı, bodur ve şişman bardaklar, kullanana eziyettir. Ama bunları konuklarına ikram edenlerin de daha düşünceli olmaları gerekir.

Bu kullanışsız ve zevksiz şeyleri çizen endüstri tasarımcılarının, meslekten atılmaları doğru olur. Bardak üreticilerinin ise, çizim züppeliklerine kulaklarını tıkayarak, ömründe çok amaçlı-çok bardak kullanmış deneyimli insanlara, danışma borçları vardır (benim gibi).

Bardak, ince-uzun ve ince camlı olmalıdır.

Komik Mizah Değildir

20. yüzyılda psikoloji, mizahtan kaynaklanan bilinçaltı ruhsal olaylarla çok ilgilendi. Bazı gerçek oluşumlara da ulaştılar. Ancak gülme denen bedensel yansımanın mizah içindeki yerini anlayamadılar. Sandılar ki gülmek, mizahtan koparılamaz doğal sonuçtur.

Mizah, aklın silkelenmesidir. Akla pusu kurarak, onu şaşkınlığa düşürmek, sonra da kendini toparlaması için hızla ve şimşek gibi çalıştırmaktır. Mizah, akla antrenman yaptırır, onu formda tutar. Elbet aklı çalıştırmanın, başka yolları da vardır ama, toplu yaşamda, iş dışında kafa çalıştırmanın, mizahtan başka kırbacı yoktur.

Mizahın (hâlâ) sadece ve sadece güldürme amacı taşıdığını sanan aydın kişiler bile yaşamakta... Bu kişiler arasında bile "Yahu! Bir fıkra anlat da, gülelim!" diyenler bulunuyor.

Bu gibi kişilere fıkra anlatmak, beyhudedir. Çünkü anlamazlar. Fıkranın vurucu esprisi gelir-geçer, bu tipler ise hâlâ anlatanın yüzüne bön-bön bakmayı sürdürürler. Bu durumda anlatana, sıkıntıdan hafakanlar basması doğaldır.

Esprisi olmak koşuluyla fıkralar, günlük yaşamın da tuzu-biberi olabilirler. Anlatılabilir olan fıkraları seçmek, akılda tutmak, sonra da güzel anlatmak, makbul insanların dostlarına neşe kaynağı sunuşudur. Sohbet havasını güzelleştirmeye katkıda bulunmaktır.

Ancak, anlatan da haddini bilmeli, konuşma fırsatını kötüye kullanmamalıdır. Anlatacağına çocukluk sahnelerinden

alıntılar yaparak, sözü macunlaştırmamalıdır. Sonra da anlattığı fıkra gerçekten ne denli gülünç olursa olsun, kendisi kahkaha patlatmamalıdır. Gülmek, anlatanın değil, dinleyenin hakkıdır... Eğer gülebiliyorsa.

Bir fıkrayı akılda tutabilmek için, mizah ve bellek yeteneklerinin yanında, o fıkrayı sevmek de gerekir. Elbet ayrıca duyduğu mizah zevkini başkalarına iletme cömertliği de rol oynar. Bir fıkrayı unutmamak için, duyar-duymaz ve sever-sevmez, hemen birkaç kere başkalarına anlatarak belleklere yerleştirmek, iyi bir alışkanlık olur.

Fıkra anlatımında dinleyenin rolü, anlatandan da önemlidir. Öyle kişiler vardır ki, fıkra anlatma alışkanlığı edinmemişlerdir ama, mizah yetenekleri olduğu için anlatılanı hemen anlarlar, algılarlar. Akılları çalışmaya hazır duran bu tip insanlar, yerinde tepkilerle zincirin halkasını tamamlarlar.

Denir ki: gün gelecek, bilgisayarlar düşünecek kadar ileri bir düzeye çıkmış olacaktır.

Olur mu, olmaz mı tartışmasına girmeden denebilir ki düşünmek, mantık temeline oturan bir dizi olduğu için, belki de gün gelir bilgisayar marifeti olabilir.

Ancaaak, mizah fantastik bir olaydır. Düşünme dizilerinin dışındadır. Mekanik kökenli bilgisayarlar (tıpkı mekanik kafalar gibi), fantezi yapamaz. Bu nedenle gün gelip de düşünen bilgisayarlar yapılsa bile, bu cihazlar kesinlikle mizah yapamayacaktır.

Hemen şart saydığım bir ekleme yapacağım.

Bilgisayar mizah yapamaz ama, çok verimli komik sonuçlar verebilir. Yani, mizahın uşakları olan maskara ve şaklabanların yerini alabilir bu sonuçlar.

Bu durumda insanlar, hâlâ mizahın ne olduğunu anlamamış aydın kişiler dahil, bilgisayar ürünü maskaralıklara, katıla katıla, hatta sancılanarak gülerler.

İşin acı yanı şudur ki bu insanlar, hâlâ mizahtan anladıklarını sanırlar.

Duvar Yazıları

Ömründe iki sözcüğü yan yana getirip de yazmaya üşenen nice kişi, helaya gidince coşar, duvarları yazılarla donatır. Ama yine de bu "yazar"lar, ücret veya alkış beklemeyen, özverili kişilerdir.

Graffito denen ve İtalyanca duvar yazısı anlamına gelen bu yazılar, bilimsel olarak üç ana bölümde incelenir:

1- Toplumsal ve siyasal sorunlar üzerine ileri sürülen görüşler, 2- Başkalarının ve kendisinin cinsel tutumları üzerine düşünceler, 3- Anlamsızlıklar üzerine anlamlı söz etme kaşıntıları.

Alman psikoloji dergisi *Warum*, hela duvarı edebiyatı konusunda, şu örneği vermektedir:

To be is to do (Camus) (Olmak yapmaktır)
To do is to be (Sartre) (Yapmak olmaktır)
Do be do be do (Sinatra) (yap-ol-yap-ol-yap)

Günah Çıkarmak

Katolik kilisesinin önderlik ettiği işlerden biri, günah çıkartmak... Bu öyle bir umut kapısı ki, sanırım suç işlemeyi teşvik ediyor. Öyle ceza kanunlarındaki gibi suçların tanımı, karşılığı olan cezaların da ne olacağı, hiç belli değil... Hepsi papazın takdirine bakıyor. Sorun basit: Parası bol olan, çok suç işleyebiliyor demektir.

Papazlara gelince, onlar ayrı âlem... Örnek mi? İşte:

Paris'in eski zamanında, en güzel ve en zarif hanımlardan Madam de Coulanges, günah çıkarmak için papaza gidiyor. Günahlarını, öyle edebiyat diliyle, öylesine güzel anlatıyor ki, papazın içi geçiyor. Günahların kefaretini falan unutmuş, diyor ki:

"Madam! Bu kadar çok günah... Bu kadar şiir..."

İyi mi? Ya bu papazın günahını kim çıkaracak?

Geçmişe Dönüş

Yıllar önce pek ünlü bir iş adamımız, Birleşik Amerika'daki çalışma yöntemlerini açıklayan bir yazıyı çok ilginç bulmuş, tanıdıklarına kopyasını yollamıştı.

Yazı, resmi-özel her türlü yöneticinin, günlük çalışma özelliklerini belirtiyordu. Örneğin bakan, başkan ve genel müdür düzeyindeki çalışanlar, gündelik işe zamanlarının ancak yüzde beşini ayırıyorlardı. Yüzde 15 bir-üç yılın, yüzde 20 üç-beş yılın, yüzde 60 ise beş yıldan sonrasının planlamasına ayrılıyordu.

Yardımcıları ise, bir-beş yıl sonrasına, zamanlarının yüzde 50'sini, beş yıldan sonrasına yüzde 45'ini ayırıyorlardı. Gündelik işe, yine yüzde beş ayrılıyordu.

Bölüm direktörleri de, birinci beş yıla daha çok zaman ayırıyorlar, beş yıldan sonrası için, yüzde 30'unu kullanıyorlardı. Gündelik iş için ayrılan, yine yüzde beş'ti.

Çalışma programlarının en önemli yanı, bütün üst makam sahiplerinin gündelik işe, zamanlarının yüzde beşinden fazlasını kesinlikle ayırmayışlarıydı. Çalışmanın büyük ağırlığı, "gelecek zaman" planlamasında kullanılıyordu.

O günlerde bir akşam yemeği sohbeti sırasında ünlü iş adamımız, bana bizdeki farkı sorunca ben: "Bizde de hiçbir bakan ve üst yönetici gündelik işe zamanının yüzde beşinden fazlasını ayıramaz" demiştim. Hayretle baktığı için, eklemiştim:

"Fark şurada: Kalan yüzde 95'ini, altı ay önceki pislikleri temizlemeye ayırır."

Bu trajikomik gerçeğe, gülmek takatını bile bulamamıştık... Bugün durum daha da kötü.

Hukuk Dersleri

TBMM Başkanı "Dünyanın hiçbir yerinde parlamenter sistemlerde, parlamentonun üzerinde bir güç yoktur" diyor. Oysa bu düşünce yanlış, doğruları şöyle:

"Demokrasi, çoğunluğun azınlığa hükmetmesi değildir, demokrasi TBMM'deki çoğunluğun azınlığı gözetmemesi, yadsıması, hiçe sayması değildir... TBMM ulusal egemenliğin yasama bölümünü kullanmakla yetkili kılınmış organlardan biridir. Yargı yetkisi, onun elinde değildir. O bakımdan TBMM ulusal egemenliğin, yegâne tecelligâhı sayılamaz..."

Bütünü çok iyi yansıtan bu değerli görüşler, Anayasa Mahkemesi önceki başkanlarından, Sayın Yekta Güngür Özden'e aittir. Sayın Özden bir ek daha yaparak, konuyu büsbütün aydınlatıyor:

"Asıl üstünlük, Anayasada da değildir. Asıl üstünlük, evrensel hukuk kurallarındadır. Ve hukuk kurallarının, yazılı olanları kadar, yazılı olmayanları da değerlidir. Anayasa koyucunun dahi bağlı olduğu, evrensel ve üstün hukuk kuralları vardır."

Besleme Basın

Geçmişte de, pek ilginç olaylar yaşamıştık. 1950'li yıllarımızın ortaya çıkardığı sevimli bir deyim vardı: "Besleme Basın"... Bu deyime giren gazeteler hükümet tarafından, "resmi ilan"la beslenirdi.

Bu gazeteler okunmazdı ama, basılırdı. Kimse almazdı ama, satılırdı. Nasıl mı?.. Devlet zoruyla... Devletin para musluklarını elinde tutan politikacıların zoruyla.

Bu besleme basının en ilginç örneklerinden biri, Başbakan Adnan Menderes'in yakını olan Mükerrem Sarol'un, gazetesiy-

di. İktidarı, körü körüne överdi. Okunacak yanı olmayan, kof bir kâğıt tomarıydı.

İlan gelirleri dışında, olağanüstü çok sayıda "hatır abonesi" de vardı. Zorla abone yapılanlardan başka, yaranmak için abone olan, çok sayıda kişi ve kuruluş bulunuyordu. Ancak gönderilen gazete paketlerinin açılmadan, hurda kâğıt kuruluşlarına aktarıldığı bilinirdi.

Durumu TBMM'ye götüren bir muhalif milletvekili, kürsüde soruyordu:

"Bu meddah şaklaban gazetenin, bu kofluklarına rağmen, bu kadar satılmasını, resmi ilan almasını sağlayan 'ne'si var?.."

Arka sıralardan bir ses "Sahibi!" demişti.

Karışan Bir yazı

Politikayla uğraşanlar arasındaki parti değiştirmelerinin gerçek anlamını algılayamıyorum. Bakıyorum adam bir partide genel başkanın uşağı gibi, kişiliksiz... Gün geliyor, bir sabah vakti başka bir partiye geçiveriyor.

Bizim siyasal partiler, tavuk kümeslerine benziyor. Genel başkan, kümesin tek horozu... Hangi tavuğu isterse, onu sevindiriyor. Ama horozlar, tavukları kümesin dışına, kesinlikle bırakmıyorlar. Çünkü bir de bakıyorlar ki kendi tavuklarının üstüne, komşu kümesin horozu çıkmış. Zaten tavuklara göre, üstüne hangi horozun çıktığı, farketmiyor.

Ah Bu Şüphe?

Adam, karısına güveniyor. Belki, kendisine de güvendiği içindir. Ama içinde, hafiften bir kuşku kıpırdıyor. Kadın bazı günler, evden çıkıp saatlarca kayboluyor. Akşamüstü de eve, yorgun dönüyor.

Günün birinde koca, karısını izlemeye karar veriyor. Gizlice peşine düşüyor... Bir de bakıyor ki kadın, bir otelden içeri giriyor. Koca hemen, karşısındaki otelde bir oda tutuyor. Pencere-

de nöbete geçiyor. Karısı karşıdaki bir otel odası penceresinde görünmesin mi? Biraz sonra bir adam yaklaşıp, karısını kolları arasına almasın mı?

Ve hemen perdeleri kapatıyorlar.

Sonrasını görmeyen adamı, hâlâ tereddütte... "Ah bu şüphe?.. Ah bu şüphe?.." deyip duruyor.

New York ve Washington uçak saldırılarını kimlerin yaptığı konusunda hâlâ kanıt (delil) arayan bazı ülkeler ve bazı politikacılar gibi.

Sanat ve Teknik

Sanat konusuna girerken, az ya da çok tekniğe bağlı olduğunu, anımsamak gerekiyor. Tekniğin bütünüyle dışında, bir sanat dalı yok. Öte yandan tekniğin de "sanatlaşma" yönlerine uzandığı, durumlar bulunuyor.

Teknolojinin ne olduğunu anımsayalım. Bazı sözcüklerin sonundaki "loji" ekinin, eski Yunan'daki "logos"tan aktığını da unutmayalım. O zamanlar teknoloji sözcüğünden, "sanatlı el marifeti" anlaşılırdı. Bu sanat sözü ise, şimdi bizim "zenaat" dediğimize de yakın bir anlamda kullanılırdı.

Günümüzde teknoloji sözünden, "bir araştırma alanı için gerekli tüm teknik düzenlemeler" anlaşılıyor. Ya da, "belirli bir bitirme akışının düzene sokulması" kasdediliyor.

Sanat ve tekniğin ilişkileri konusunda olabildiğince çok şey anlatan bir tanımı, Lohberger şöyle yapıyor: "Bir zamanlar ruh'a sahip olan tekniğe, sanat adı verilirdi. Ruhunu yitirmiş olan sanat ise, teknik'tir artık".

Sanat da, bilim de, teknoloji temeline basarak ayakta durur ve yükselir. Teknolojinin, her ikisini de "yatakladığı", söylenebilir. Amaçlarına yaklaşma desteği vererek, çabalarından sonuçlar alınmasına yardımcı olur.

Çok derinlerine gitmeden, biraz eski zamana bakarsak görürüz ki, 19. yüzyılda kullanılan tüm enerjinin yarıdan çoğu, insan ve hayvan kaslarından üretiliyordu. Bugün artık insanların, gelişmemiş ülkeler dışında beden gücü kullanmalarına, neredeyse gerek kalmamıştır. Teknoloji yardımıyla hayvanlar bile, rahata erişmişlerdir.

Her türlü üretimde verimin artırılması, çalışma saatlerini aşağıya indirmiştir. Bu gelişmeden çıkan parlak sonuç, insanların kullanabilecekleri serbest zamanlarının çoğalmasıdır. Yaşamlarında kültür ve sanata, daha çok zaman ayırabilme olanağına kavuşmalarıdır.

Bireyleri de, onların toplaşıp meydana getirdikleri toplumları da, insanlığa yakışan düzeye çıkarabilecek tek etken, gerçek kültür ve sanatın yol göstermesiyle sağlanır.

"Sanat bir dil'dir, en yüksek anlamıyla da, sosyal bir işlevdir" diyordu G. Hauptmann. Öte yandan: "Sanat amaç değildir, aksine insanlığa bir hitap biçimidir" diyen ise, besteci Mussorgski idi.

Değişik sanatların, birbirinden kesinlikle uzak ve kopuk olması, düşünülemez. İfade, alan ve biçimleri hiç de birbirine benzemese bile, "sanatın bütünlüğü" geçerlidir. Bunu da yine bir besteci, R. Schumann, şöyle dile getirir:

"İyi yetişmiş bir müzisyen Raffaello Madonna'larından, bir ressamın Mozart senfonilerinden aldığı zevki alır. Doğası huzurlu olan her aktör, bir heykel sanatçısı için görsel bir biçimdir. Ressam şiiri resimleştirir. Bestecide ise, resim notalara dönüşür."

Sanat dünyaya ve yaşama, kendi gözleriyle bakar. Böylece sanatın gördüğü, kendi merceğinden geçirdiği gerçeklerdir. Evet, sanat merceği görüntüleri değiştirir ama, gerçekleri değiştirmez. Sanatın gözleri, gerçeklerden uzaklaşmaz, kopmaz. Hayal gerçeklerden kopmuşsa, sanattan da kopmuş demektir.

Öğüt Vermek

Dünyanın en kolay işi, öğüt vermek... Yanlış anlaşılmasın, öğretmek değil, öğüt vermek... Kim olursa olsun herkesin, verilecek bir öğüdü bulunuyor... Ya da, bir dizi öğüdü.

Öğüt vermek, hazır edilip paketlenmiş düşünceleri, karşısındakinin göz ve kulak deliklerinden sokuşturmaya uğraşmak... Öğüt, tapon mal... Ne denli çok ambarlansa, beklenmedik zamanda bitiriverir.

Oysa öğretmek, öğüt vermeye hiç benzemez. Öğretmek, sonuçları doğuran nedenlerin sentezini yaparak, öğretilene önünü göreceği aydınlıkların anahtarını vermektir. Onu, kendi gücüyle sonuçlar çıkarabilecek, düşünebilme ufuklarına ulaştırmaktır.

Piramitler Arasından

Mısır'la ülkemiz ilişkileri, son dönemlerde eski burukluğunu yitirir gibi oldu... Oldu falan ama, neyse... Ben yine de sevdiğim bir fıkrayı, anlatmaktan vazgeçemem.

İki vatansever Mısırlı, bir akşam vakti çölde kumlara uzanmış, o görkemli piramitlerin arkasında batmakta olan güneşi zevkle seyrediyorlar. İkisi de, gururlandıkları piramitlere uzun uzun bakıp, duygulanıyorlar. Birisi soruyor:

"Biz son olarak hangi savaşı kazanmıştık?" Öteki:

"Aida Operası ikinci perdede."

Başarı Kazanırsa!

Aradan bir yüzyıl geçti, Einstein'ın Görecelik Teorisi'nden beri... Almanya'da yüksek akademik payelere erişen Einstein, Nazi'lerin 1933'teki iktidarından sonra Musevi olduğu için Almanya'dan ayrılıp, Birleşik Amerika'ya göçmüştü. Diyordu ki:

"Bu teori başarı kazanırsa, Almanlar bana Alman diyecekler, Museviler de Musevi... Ama eğer başarı kazanamazsa, Almanlar bana Musevi diyecek, Museviler de Alman."

Şakadan Anlamamak

Politikacıların korktukları işlerden biri, kendilerinin mizah konusu edilmesidir.

Hangi politikacıların?.. Elbet çürük politikacıların... Kendine güvenen, aklından ve yaptıklarından korkusu olmayan politikacı, kendisinin mizah konusu yapılmasına, kesinlikle küsmez. Öfkelenmeyi, aklına bile getirmez. Hatta hiç sözü edilmezse, "beni unuttular" diye üzülür.

Çürük politikacının ise mizah konusu olmaktan ödü kopar. Kendisinin, acaba hangi çarpıklığını ortaya çıkaracaklar diye, endişe içindedir. Çünkü bilir ki mizah, insanlara ayna tutar.

Kabahat, aynayı tutanda değildir. Aynaya, o çarpık hayalini yansıtandadır. Mizah, "benzetmeye" çalışmaz. Aynadaki çarpık hayal sahibine benziyorsa, kabahat aynada da değildir.

Aklına ve kendine güvenen, "şakaya dayanır". Ötekilerse, "şakaya dayanmaz". Çünkü kendileri ortaya çıkar. Şakaya dayanmak ve dayanmamak, akıllılarla aptalların ayırdedilmesine yarayan mihenk taşıdır.

Bir ek zorunludur: Elbet şaka da, eşek şakası olmamalıdır.

Müziği "Görmek"

Herbert von Karajan, 20. yüzyılın en ünlü orkestra yöneticilerinden birisi... Ünlü Berlin Filarmoni Orkestrası'nın yöneticisi. Bıraktıkları arasında, CD ve bantlara geçmiş çok seslendirme

bulunuyor ama, öte yandan da çok renkli bir kişilik... Hakkında çok şey anlatılıyor ve yazılıyor. Gözleri kapalı orkestra yönetmesine, takılanlar olmuş, notalara bakmadığı için... O durumu, şöyle açıklıyor:

"Zor öğreniyorum. Bir müzik eseri bende, üç yıldan önce 'oturmuyor'. Ama ondan sonra benim, notalara bakma gereksinmem yok! Ben gözlerimi kapayınca artık, müziğin kendisini görüyorum".

Karajan "müziği görmek!" diyor. Ben bu sözler üzerine duygulanıyorum ama, ne demek istediğini anlamıyorum. Aynı dili konuşmadıkça, böyle bir istek zaten beyhude!

Meslek Seçimi

Her genç insanı tereddütte bırakan sorun, hangi mesleğin seçilecek olmasıdır.

Yeteneğin önemli rol oynadığı sanat kolları, ya da sanata yakın kollar için bu duyarlık, bir derecede hoşgörülebilir... Ama bir derecede... Çünkü sanatla ilgili kollarda bile, en az yetenek kadar önemli özellikler bulunuyor: Ahlak, kavrama gücü, sabır, çalışabilme gücü gibi.

İlle de başarı kazanmak deyip, olayı kitlelerden uzaklaştırma kuşkusu yaratmayalım. Bu saydığımız özellikler zaten, hangi meslek olursa olsun şart. İsterse sanatta olsun, bunlar olmadan yalnız yetenekle başarı, ancak şarlatanlıkla kazanılmış gibi görünür... Balon patlayıncaya kadar.

Önemli olan, hangi mesleğin yapıldığı değil... "Nasıl yapıldığı"dır, önemli olan.

Doğru Anlamlar

Dilimizde öyle sözcükler var ki, sicilleri bozulmuştur. Oysa zavallı sözcüklerin, hiç kabahatı yok... Tertemiz anlamları var... Türk Dil Kurumu sözlüğünden bir örnek verirsem, ne demek istediğimi anlatırım sanıyorum... Örneğin: "Eğrilmekte olan yün,

keten gibi şeylerin tutturulduğu bir ucu çatal değnek" gibi masum bir tanımın, ne demek olduğunu bulalım: "Öreke" demek...

Bu zavallı, bu masum sözcüğün anlamı, "yok ebenin örekesi!" deyince, yanlış anlaşılıyor. Sözcüğün kabahatı yok, suç, onu niyeti bozuk kullananda.

Gelelim 'Hergele' sözcüğüne... Anlamı, niyete göre değişiyor. "Çok hergele herif!" deyince, bazan iltifat sanılıyor. Oysa hergele, "evcilleşmemiş yabani at veya eşek sürüsü"ne verilen addır.

Yalan Üzerine

En unutulmayan anılar, elbet en genç yaşlarda baştan geçenler... Elbet, hepsinden önce, okul anıları.

Öğretmenlerle öğrenenlerin karşılıklı olarak birbirine karşı hazırladıkları pusular, bu sevimli sahneler dizisinin incileri oluyor. Profesör derste anlatmaya başlıyor:

"Bugünkü dersimizin konusu 'yalan' üzerine olacak... Önce şunu sormak istiyorum: İçinizde benim, 'Yalan' kitabımı okuyan var mı?"

Öğrencilerin çoğunluğu, "Elbet okuduk Hocam!" diye gösterilere girişiyor. Profesör konuşmasını sürdürüyor:

"Böylece konuya, canlı bir giriş yapmış oluyoruz. Çünkü benim bu kitabım, henüz basılmadı. Gelecek ay yayımlanacak..."

Resim Yaparken

Raffaello... Rönesans İtalya'sının, büyük sanatçısı... Pek çok eseriyle donattığı Vatikan kilise-sarayında, bir duvar resmi yapmakta... Başına dikilen iki kardinal, hem resmi seyrediyor, hem de edepsizce ve cahilce, eleştiriyorlar. Birisi resimdeki Aziz Paulus'u göstererek "Yüzü de fazla kızarmış" diyor. Raffaello hem işini sürdürüyor, hem yanıt veriyor:

"Kilisenin kimlerin elinde kaldığını görüyor da, ondan yüzü kızarıyor."

Zaman İçinde Zıplarken

Cumhuriyetimizin 10. yılı kutlanırken, ben ortaokul öğrencisiydim. Hatta 10. Yıl Marşı'nı biz Pertevniyal'de, müzik öğretmenimiz Mesut Cemil Bey'den öğrenmiştik.

15. yıl kutlanırken, yıl 1938 olmuştu. Lisenin son sınıfındaydık. İhsan Kongar, Nurullah Ataç, Reşat Ekrem Koçu beyler ile, Keyise İda Hanım gibi harika öğretmenlerimiz vardı.

Biz Pertevniyal Lisesi'nde hep, tutumlu yaşamak zorunda olan ailelerin çocuklarıydık. Bundan gocunmak, aklımızdan geçmiyordu. Pantolonumuzun yamalı, ayakkabılarımızın pençeli olması, bize vız geliyordu. Çeyrek ekmeği işkembe çorbasına batırmaktan mutluyduk. Başka isteğimiz yoktu.

Eminönü Halkevi'nde ders çalışıyor, ayrıca kitap okuyorduk. Naşit Tiyatrosu'na gidiyor, Şehzadebaşı sinemalarında opera filmleri seyrediyorduk. Şehir Tiyatrosu'nda da, oyun kaçırmazdık.

Cumhuriyetin 20. yılı kutlanırken, mimarlık öğrencisiydim. Savaş yıllarında olduğumuz için, karnımız doymuyordu. Düpedüz yarı açtık. Yaşam çok zorlaşmıştı. Ama hem okulda hem dışarıda kahrolasıya çalışıyor, kitap okumayı, tiyatroya-konsere gitmeyi de savsaklamıyorduk.

Bütün bu çileli yıllardan benim aklımda kalan, sadece ve sadece, mutluluk duygularıdır... Sadece... Biz yarı aç-yarı çıplaktık ama, mutluyduk.

Çünkü o yıllarda devletimizin üst kademelerinde, şaibeli insanlar yoktu.

Biz Türkiye'nin, 50-60 yıl sonra (yani şimdilerde), dünyanın en ilerlemiş beş-on ülkesinden biri olacağına, yürekten inanıyorduk. 2000'li yıllarda hayal ettiğimiz Türkiye, bize yürekler dolusu umut veriyordu. Bir kısmımızın, bu yılları göremeyeceğini bile bile... (Şimdi bir parantez: Keşki ben de görmeseydim!)

Cumhuriyetin 30. yılı olan 1953'de, ülkeyi arkasından hançerlemeye çekinmeyen yobaz hortlamaları, uç vermeye başlamıştı. Demokrasi diye kılıf geçirilmiş keyfi coşkunluklar, fokurduyordu. Üst yönetimin kravatlı yobazları (Adnan Menderes) Meclis üyelerine, "Siz isterseniz hilafeti bile getirebilirsiniz" diyecek kadar pervasız davranabiliyorlardı.

Şimdi yine, zamanda zıplayarak günümüze atlayalım.

Türkiye endüstrisi, o zamanlar ummadığımız kadar gelişti. Artık çok sayıda kaliteli otomobil yapıp, ihraç edebiliyoruz. Tekstil ve yapı endüstrimiz çok gelişti. Her konuda çok iyi endüstri tesisleri kurduk. Ev aletleri kullanımı yaygınlaştı. Konfor da öyle...

Daha önemlisi, yüzbinlerce – milyonlarca çağdaş insanımız yetişti.

Ama biz yine niçin, yine boğazımıza kadar bunalıma battık?.. Niye?.. Geldiğimiz yerin yolu, mantık-hesap ve ahlaktan geçmiş olamaz. Bu sonucun nedenleri, bilgisizlik ve ahlak fukaralığından kaynaklanmış olmalıdır.

Aklımın bastığını açıklamaktan da, çekinecek değilim. Demokrasi ile cahillik ve ahlaksızlık bağdaşmıyor.

Balayı Gezisinde

Her yerin, her olayın, kendine göre modası var. Amerika'da ise moda, yeni evlilerin Niagara Şelaleleri'ne, balayı gezisine gitmesi.

Marie ile Jo, uzun aşklarını nikâhla noktalıyorlar. Sonra da, hemen Niagara trenine gidiyorlar. Şampanyalı bir restoran yemeğinden sonra, kompartımanlarına çekiliyorlar. Biraz sonra Marie'nin sesi duyuluyor: "Jo! Seninle evlendiğimize inanamıyorum."

Biraz sonra Marie, iyice rahatlıyor. Artık, sesini de kontrol etmeden boyuna: "Jo! Seninle evlendiğimize inanamıyorum" deyişini sürdürüyor.

Gece yarısını epeyce geçtikten sonra, komşu kompartmanda kalan yaşlı adam, Jo'nun kapısını tıklatıyor:

"Hey Jo! İnandır artık be! İnandır! Geberdik uykusuzluktan..."

Artık Kurtulmalıyız!

Önce millete demokrasi diye yutturulan bugünkü devlet işleyişini kesinlikle ve hemen değiştirmek, ülkenin geleceğini karanlıklardan kurtarmanın tek yoludur.

Ülkemizdeki politik yönetim biçimi, siyasal parti genel başkanlarının paylaştığı bir diktatörlük uygulamasıdır. Siyasal parti üyelerini genel başkanların çevresindeki uydulara dönüştüren bugünkü siyasal partiler ve seçim kanunlarını, hemen değiştirmek, çıkışa giden yolun kapısını açmaktır.

Aksi halde ülke, hisseli padişah uygulamaları zulmünden, hiç mi hiç kurtulamaz. Ülkemizi, bugün içinde bulunduğumuz durumdan, daha kötü günler-yıllar bekler.

Sıfırın Altı

İnsanların zihinsel ilkellik yıllarında, sıfır kavramı bile henüz gelişmemiş, Çinliler biliyorlar ama, bir sayı olarak tanımıyorlar. Mayalar biliyorlar ama, kullanmıyorlar.

Ancak insan zihinsel gücü şimdi bile, zamanın boyutlarını ve sonunu kavrama aşamasına varabilmiş değil.

Ama şimdi artık sıfırın ne olduğunu insanlar, beş para etmediği halde politikanın başına geçmiş kişilerin, sıfırın çok altındaki kuyulara düşmelerinden anlıyorlar.

Eski İstanbul Surları

Bir ülkede, bir şehirde, eski eserleri korumak, uygarlığın ön şartı. Korumayan toplum, uygar değildir. Daha başka sıfatlar da yakışır, şimdilik keselim.

Dünyada korunmasına çalışılan, çok eski eser örneği gördüm. Çin'deki Çin Seddi'nden, İtalya'daki Pompei Harabeleri'ne kadar. Eski eser saygısı, yeni kurulmuş ülkelerde daha şiddetli oluyor. Birleşik Amerika, Avustralya gibi...

Bu iş bizim toplumda, yüzyıllarca anlaşılmamış... Bergama Tapınağı'nı yabancılara, "mermer parçaları" diye veren padişahlar bile, başımızda olmuş.

Tarihteki en önemli 10 mimarlık eserinden biri olduğuna inandığım Ayasofya'yı önemsemişiz... Sanırım Cami yaptık diye... Oysa Bizans surlarını, yüzyıllarca önemsemedik. Hele Marmara kıyılarında denize inen surların görkemli güzelliğini, sahil yolu yaparak mahvettiler. Kara surlarına ancak son yıllarda, biraz bakar gibi olduk. Topraklarımızdaki bütün eski eserleri, kaynağını-dinini ayırdetmeden korumak ve bakmak, uygarlık görevi olmasının yanında, vicdan görevimizdir.

Ancak, geçenlerde Yedikule'den Edirnekapı'ya giderken, insanlık dışı bir olayı, yine gözümle gördüm. Gelenleri korkutmak için kademe kademe yapılmış o kocaman sur duvarlarının en dışında, dışardan gelene ilk engel olarak yapılmış, yine kocaman bir hendek vardır. Sanırım 10 metre kadar genişlik ve sanırım 5-6 metre derinlikte.

Bu hendekler 1956-57 Menderes tahribatında (adına İmar Humması demişlerdi) şehirde yıkılan binaların molozlarıyla doldurulmuştu. Şimdi üzerlerinde bostanlar kurulmuş... Kim, kimin malını bostan yapmış, bilinmez.

Su dolu ya da boş, bu hendekler, sur düzeninin ayrılmaz bir unsuruydu. Doldurulmaları, vahşet derecesinde vahimdir. Boşluk bile olsa bu boşluğun, anıtsal olduğunu, ancak boş kafalar anlamaz.

Ey ilgililer! Kültür Bakanlığı, İstanbul Belediyesi, Koruma Kurulları! Makinaları sokun! Bu vahşi saldırıyı, birkaç günde yokedin lütfen.

Böylece, surların, asıl inşa edildikleri zamanki etkisi, yine canlandırılmış olacak. Sadece kılıç-kalkan ve mızrakla, bu surların nasıl aşılıp da İstanbul'un fethedildiğine, büsbütün hayret edilecek... Yabancı turistler, hayran olacak.

Öte yandan din ticareti yaptığı halde Müslüman İstanbul şehir yapısı ve mimari etkisini mahveden Menderes İstanbul tahribatının hiç olmazsa bir ayıbı (ve yazık ki bütün yok edilenler, yerine getirilemez), temizlenmiş olacak.

Bundan daha ucuz sabun bulunamaz.

Müstehcen Nedir?

Resim ve heykel sanatında açıkça sunulan "açıklık"lar, hiçbir zaman müstehcen sayılmamıştır.

Elbet edebiyatta da, dolayısıyla mizahta da, her açık olan müstehcen olmamıştır. Zaten hangi sanattan olursa olsun her eser, "sanat eseri" olabilme payesine erişince, müstehcenlik sınırlarını uzaklara iter.

İnsanların giysi alışkanlıkları, nereleri örttüklerine ve toplum görgülerine göre, müstehcenliği önleme amacına dönüktür... Haklı olarak. Kadınlar da, elbet erkekler de, edep yerlerini örtmek zorundadırlar. Örtmezlerse, hem müstehcen, hem de gerçekten, çirkin olurlar.

Ancak öte yandan açık ya da müstehcen yorumları, kötü

yürekliliğin (içi bozukluğun) etkisi arttıkça, daha geniş lekelere yayılır.

Böyle kişilere anlatılmalıdır ki, eşekler de giyinmezler ama, bu yüzden müstehcen olmazlar. Demek ki bizatihi eşek, bütünüyle müstehcen değildir.

Savaş İçinde

Benim kuşağımın neler çektiğini, şimdi anlatsak bile, çok zor anlaşılır. Bezdirmeden olabiliyorsa, tatlı tarafından bir örnek vereyim isterim.

İkinci Dünya Savaşı'ndayız. Karneli ekmek günde 150 grama kadar inmiş... Katık, zaten zor bulunuyor. Düpedüz açız. Ama o günümüzün önemli derdi, bardak bulunmuyordu bardak... Biz çareyi şöyle bulmuştuk: Şişeleri kısaltarak, bardak yapıyorduk... Şöyle: Şişenin bir yerine bağladığımız ispirtolu ipe, kibrit çakardık. Alev biter bitmez soğuk suya batırdığımız şişe, o kızışan alevli yerinden çatlar kopar, ortaya bir bardak çıkardı.

Ancak, dudak dokunacak kenarlarda kalan sivrilikler dudak kanatmasın diye, bir bardak adayının ağzı, taşlara ve kumlara sürtülür, kenarı yuvarlatılırdı.

Bu işi başaran kişi, mutlu olurdu. Ama, yalnız bir bardak edindiği için değil...

Yazı Yetişmezse!

Mark Twain, ömür boyu yaşayışı ile de mizah yaptı. Çok zor başlayan yaşamında, her çıktığı basamakta, olmadık marifetler gösterdi.

İşleri arasında Virginia City'deki pek küçük bir gazetenin, yazı işleri müdürlüğü de bulunuyor. Müdür falan ama, yardımcı kıtlığı yüzünden yazıların da çoğunu kendi yazıyor. Her gün koca gazeteyi yazıyla doldurmak sıkıntısından, hafakanlar basıyor.

Günün birinde baskı dakikası gelmiş, bir sayfasının yazısı, ortada yok. Beyaz sayfa çıkarmak da, sansür olmadıkça gazetenin utancı ya! Müdür beyimiz çareyi buluyor: Bir gün önceki üçüncü sayfayı olduğu gibi basıp, tepesine şunları ekliyor:

"Okurlarımızın ısrarlı istekleri üzerine dünkü üçüncü sayfayı bir kez daha sunuyoruz!"

Bir Şiir Hazinesi

Dünyamızda hâlâ, her ülkeden ve taraftan sızıp da ortalığı kirleten kötülük ve çirkinliklere de karşın, yüreğimizi temizleme gücünde insanlar ve olaylar bulunuyor. Bazısı, geçmişin karanlıklarına saklanmış olsa da...

Ne denli saklanmış olsalar, ne denli uzaklarda da olsalar, onları yine ortaya çıkaracak olan ışıklar var. Bu ışık, onların hak ettikleri sevgi.

Örneğin bir Lucretius (MÖ 95-55) yaşamış... Dünyamızı terkedeli beri, iki bin yıldan fazla zaman geçmiş. Doğum tarihi kesin bilinmiyor, yakıştırılıyor. Ama daha henüz, sadece 40 yaşlarında iken yaşama kendi isteğiyle veda eden Romalı şair, arkasında hayranlık veren bir eser bırakmış: *De rerum natur*a (Evrenin Yapısı).

Eser, altı kitaptan ve 7400 dizeden oluşan, şaşılası bir şiir hazinesi... Bu görkemli eser şiir ama, evrenin fiziksel nitelikleriyle birlikte, insanları ölüm korkusundan kurtarmayı amaçlıyor. İnsanları her şeyden önce, ahlaklı ve doğru yaşamaya yönlendiriyor. Batıl inançlardan sıyrılarak gönül rahatlığıyla yaşamalarının yolunu gösteriyor. Önyargılardan kurtularak, kaderciliği reddederek, aklına güvenmesi cesaretini veriyor.

Bizim şiirimiz dahil eski yıllarda şairler, topluma bilgi vermeyi, bireylere doğru yollar göstermeyi, savsaklamıyorlar. Şairlerin öğreticiliği görev bilmelerini, toplum yadırgamıyor. Şairler bu görevlerini, hayranlık veren, hayretlere düşüren bir çaba

ve özveriyle yapıyorlar. Bilmem ki o zamanların şairleri, çeşme başındaki kızlar konulu şiirler döktürüyorlar mı idi?

Lucretius, şöyle başlıyor:

Başlayacağım işe. Sana atomları açıklayacağım ki
Doğa her şeyi onlarla yaratır, besler, onlara
Ayrıştırır tükenince – onlara hammadde ya da
Genellikle doğurgan gövdeler derim, yerine göre
Nesnelerin tohumları diye de adlandıracağım;
İlksel tozanlar da diyebilirim. Çünkü önce
Onlar vardır, her şey onlardan oluşur aslında.

Evet, atom sözcüğü Eski Yunan döneminde de kullanılıyordu. Ama İsa'dan bile önce, iki bin yıldan da daha önce atomu bir şiirde böylesine anlatabilmek, nasıl olasıdır ki?.. Daha ortada fizik denen bilim, ufuklarda bile gözükmemişken... Buralara varmanın tek yolu, "düşünme gücü"nden geçse gerekir.

Lucretius yine o eserinde, yine çağımız kimya bilimi en ilkel döneminde iken, kimyanın anayasasını, hem de bir şiirde şöyle anlatabiliyor.

Yani hiçbir varlık hiçliğe dönüşemez,
Kendini oluşturan öğelere ayrışır yalnızca.

Ne denli ilginçtir ki çağımız kimya biliminin gerçek kurucusu, Lavoisier'dir. Onun da çok bilinen, çok ilginç yargısı: "Hiçbir şey yoktan var olmaz, varken yok olmaz"dır. Lucretius'un Lavoisier'den (1790-1794) 18 yüzyıl önce kimya biliminin bu gerçeğini bir şiirinde anlatmış olmasının, hayranlık vermenin de, hayretlere düşürmenin de ötesinde "şaşırtıcı" olduğu, yadsınamaz ki.

Güzelliği, doğruluğu ve 7400 dizelik boyutlarıyla hayranlığın da ötesinde dehşet bile veren bu eseri Türkçeye kazandıran İyi Şeyler Yayınevi'nin Genel Yayın Yönetmeni Cevat Çapan'a, kişisel minnettarlığımı belirtirim. Önsözü yazan Selahattin

Hilav'a da teşekkürler... İkisi de Demak Toplantıları'nın, değerli üyeleridir. Eseri çeviren Tomris ve Turgut Uyar'a da, candan övgülerim var.

Kazanç Üzerine

Chur Piskoposu Caminada, kilise görevi dışındaki tüm toplum sorunlarını da dertlenerek uğraş konusu yapan, ilginç bir kişilik... Tarih ve sosyal bilimlerle, çok ilgili... Kim olursa olsun, herkesle ilişki kurarak, incelemeler yapıyor.

Bir gün dağ başında rastladığı bir çobanla ilgileniyor. Kazancının çok az olduğunu öğrenince, çobana acıyor ve diyor ki: "Ben de çoban sayılırım ama, ben çok daha fazla kazanıyorum." Çoban tahminde bulunuyor:

"Siz herhalde, çok daha fazla sığırı korumaya çalışıyorsunuz..."

Yazı Başlığı

Amerikalı gazeteler ne yapsınlar? Onlar da dış ülkelere, örneğin İngiltere'ye gazeteci gönderip, oraları inceletiyorlar.

Gazeteci B. Gould, görevle gittiği İngiltere'yi inceledikten sonra, dizi yazısının başına şu özeti koyuyor: "İngiltere'de yaşayanların önem sırası şöyledir: 1- Erkek, 2- At, 3- Köpek, 4- Kadın." Yazı İşleri Müdürü, sevinçle bağırıyor:

"Parlaaak... Birinci yazının başlığı şöyle olacak: Birleşik Amerika'da durum, tam tersidir."

Demokrasi Nedir ki?

İnanalım mı ki?.. Demokrasinin gerçekte ne olduğunun, binlerce tanımı bulunuyor. Ama bunlar arasında bir bölümü birbiriyle, çelişmenin de ötesinde, tepişiyor. Hangisine inanacağız?

Çok kısa bir tanım var: "Demokrasi, amatörlerin iktidarıdır" diyor Anderson. İnsan bir an bizi düşününce "Yahu! Galiba doğru!" diyor. Bir başka tanım "Demokrasi, toplum cahilliğinin iktidarıdır" (Hubbard) demiş. Reddedilemiyor.

Doğrucu Davut olduğuna inanmak istediğim önemli bir kişi (R. Rolland), tanımını açıkça sunuyor: "Demokrasi, ulus yerine iktidara törenle oturarak, birkaç akıllı çoban yararına sürünün yünlerini kırkma sanatıdır". Bu tanımlar her zaman, insanı şaşırtır. Galiba bunda da, gerçek payı var.

Daha düşündürücü bir tanımı, Shaw şöyle yapıyor: "Demokrasi öyle bir yöntemdir ki, hak ettiğimizden daha iyi yönetilmeyeceğimizi, garanti eder." Sanırım ki bize en yakın tanım da, bu! Bu kafa ve umursamazlıkla, fazlasını beklemek ayıp!

Yukarıda üstatların demokrasi konusundaki düşüncelerinden, birkaç nefes aldık. Konuk gittiğimizde avucumuza serpilen birkaç damla kolonya gibi... Ben de standart vatandaş olduğuma göre, benim de demokrasiyi tanımlama hakkım, olsa gerekir. Diyorum ki demokrasi: "Edepli davranışlar dizisidir". Şimdi bu üç sözcüklü tanımın açıklamasını, 103 sözcükle yapacağım.

Davranışlar, ah o davranışlar!.. Herkes, ağzıyla da, tavırlarıyla da, ne söyleyebileceğini iyi bilmeli... Yetmez, nasıl söyleyeceğini de iyi bilmek zorunda.

Bir tren kompartımanı... Üç genç adam, anlaşılan kafayı da bulmuşlar, en pervasız sözler ve tavırlarla, sürekli belden aşağı fıkra anlatıyorlar. Bu yetişmiyormuş gibi, kompartımanda oturan dördüncü kişiye, sessiz bir yaşlı adama, sürekli asılıyorlar:

"Amca! Sen bunların iyisini bilirsin... Anlatsana!" diye.

Bir süre susan yaşlı adam, sonunda anlatmaya başlıyor:

"Kervan yolunda bir deve, yere pislemiş... Bir küçük kuş pisliğe konarak, içinden kısmetini aramaya girişmiş. Karnı doyunca neşesinden, ötmeye başlamış. Kuşun ötüşünü duyan bir kartal, gelmiş ve küçük kuşu yemiş."

Yaşlı adam susup sesini kesince, gençler bir şey anlamamış ve "Hani bunun esprisi?" diye sormuşlar. Yaşlı adamın yanıtı şöyle:

"Anlattığımda espri falan yok... Ahlak dersi var... Bok yiyen ağzını açmamalıdır."

Demokrasi, işte budur.

Önemli Bir Konu

Nice pırıl pırıl konular vardır ki, anlatanın ağzı bozuksa, o tertemiz konu kirlenir. Oysa kirli sanılan konuları bile temiz anlatmak, elbet olasıdır.

Kesin söyleyemem, sanırım 60 yıl kadar önce, konusu "açlık" olan uluslararası bir karikatür yarışmasında birinciliği kazananı, hâlâ unutmamışım. Çıplak bir adamın, arkasından çizimiydi. Poposu, örümcek ağlarıyla kaplanmıştı.

Artık kibarlaşıp, tuvalet demeye alıştığımız "hela"nın aslı "halâ" olup, sözlük anlamı "boşluk"tur. Tarihi, mitolojik çağlardan başlar. Bir İngiliz-Hint ortak araştırmasına göre günümüzden beş bin yıl önce Mohencodaro'da, ideal ölçülü koltukları olan, tesisler bulunmuştur.

Haşmetli Roma İmparatorluğu'nda hela tesislerinin koruyucu tanrıçası bile görevdedir. Adı: "Cloacina"dır. Zaten Romalılar, hamamlara gittikleri gibi, toplaşıp helaya da gidiyorlar. Araları süslerle ayrılmış mermer koltuklarda oturup, dedikodu yapıyorlar. Altlarından akarsu geçiyor.

Avusturya Maliye Bakanı Androsch'a göre dünyada yaşayan bin kişiden 210'u Avrupa'da, 564'ü Asya ve Pasifik'te yaşar. 500'ünün karnı doyar, gerisinin doymaz. 700'ü okuma-yazma bilmez. Yalnız 200 kişinin sağlıklı helası vardır, kalanı çukur ve çalılıklara gider.

Kaçan Fırsat

Banker Morgan... New York ve dünya bankacılık tarihinin, efsane adı... Fırsat yaratmak ve kullanmakta, bankacılığın deha saydığı bir akıl.

Günün birinde dostlarından birisi eline bir rica mektubu vererek, yardım etmesi dileğiyle, bir yakınını Morgan'a gönderiyor. Morgan genç adamı öğleye kadar beklettikten sonra, "haydi birlikte çıkalım" diyerek, yanına alıyor. Ünlü Wall Street'te birkaç dakika kol kola, gülüşerek yürüdükten sonra Morgan, birden veda ediyor. İlişki bitiyor.

Birkaç gün sonra genç adamı gönderen dostu, Morgan'a sitem ediyor, hiçbir yardımda bulunmadığı için... Morgan karşı koyuyor:

"Daha ne yardım yapacağım? Onunla Wall Street'te beş dakika, kol kola yürüdüm. Eğer bundan yararlanıp hâlâ milyon kazanmadıysa, aptal demektir. Sen de ilgilenme!"

Geç Kalınca

Bilmem ki okurların arasında, evine gece geç kalmış evli beyler var mıdır? Yoksa eğer anlatacağım şu fıkradan, hoşlanacaklarını sanırım. Çünkü, ben de hoşlanmıştım.

Evli adam evine, sabaha karşı dönüyor. Eşi öfkeyle neden geciktiğini sorunca, adam masum bir çehreyle:

"Merdivenden düştüm de ondan karıcığım!" diyor. Hanımefendi inanmıyor:

"Çeneni tut! İki kat merdivenden düşmek, bu kadar uzun sürmez."

İçerden - Dışardan

Bizim Osmanlı dönemimizde, birtakım "paşa"larımız vardı. Keçecizade Fuat Paşa, Âli Paşa gibi... Bu zevat, incelikli yargılar ortaya atmalarıyla ünlüydüler.

Şimdi hangisinin söylediği, aklıma gelmiyor. İşte bu "paşa"lardan biri 19. yüzyılda yabancı bir zata, Osmanlı İmparatorluğu'nun dünyanın en güçlü devleti olduğunu söylemiş, nedenini de açıklamıştı:

"Siz dışardan, biz içeriden yıkmaya çalıştığımız halde, hâlâ ayakta duruyor."

Günümüze gelelim. Özellikle son 20 yılda yoğunlaşan yolsuzluklar, banka batırmalar, etkili aile ilişkileriyle desteklenmiş yüksek düzeyli ve sonuçlu dolandırıcılıklar, Cumhuriyet'i sarsıyor. Öte yandan dış ve iç düşmanlar, hiç mi hiç boş durmuyor.

Ve Cumhuriyet, yine ayakta.

Dilerim içinde bulunduğumuz uçurumdan çıkarız da, 50 yıl-100 yıl sonra, "tarihin tekerrür ettiği" anlatılmaz.

İlginç Sonuçlar

Davranış incelemeleri, önem kazandı. Bu incelemelerden toplumla ilgili olarak çıkan sonuçlar, ilginç oluyor. Örneğin Alman erkeklerinin, uyku ile ilgili davranışlarından alınan inceleme sonuçları şöyle: Yüzde 38, hiç uyanmadan uyuyabiliyor. Yüzde 62 ise, bir veya birkaç kez uyanıyor.

Bunların yüzde 24'ü, kapıların kilitli olup olmadığına bakıyor, 16'sı helaya gidiyor, 14'ü bir bira içiyor, 7'si ise, uyku hapı alıyor.

Kalan yüzde 39 ise, evine gitmek için giyinmeye başlıyor.

Düğün Gecesi

Düğün gecesi fıkraları, ayrıca kitaplar dolduruyor. Ancak, bunların bir bölümü, ağza alınamayacak kadar biberli. Biz yine de, masum olanlardan seçelim.

Finlandiya'nın kuzeyinde yerleşmeler çok seyrek... Elbet ilişkiler de... Oralardan evlenen bir genç kız, ertesi gün bir yakın arkadaşına anlatıyor:

"Bir kerecik olsun kahkaha atmadan, bu kadar zevk alabileceğimi, hiç düşünmemiştim."

Nereden de aklımda kalmış kadim dostum Willi'nin anlattığı?..

Düğün gecesi sabahında, gelin hanım sinirli... Kesik nefeslerle sigara içerken, yeni kocasına talimat veriyor:

"Bu sabah, kahvaltı hazırlama işini, sen yapacaksın! Evet, sen!.."

Biraz durduktan sonra ekliyor:

"Yoksa... Onu da mı yapamazsın?"

Tehlikeli Silah

Zekâ'yı, vicdan denetler. Çünkü zekânın her buluşu, vicdan süzgecinden, denetiminden geçmez. Çünkü zekâ bencildir. Çözüm arama ve bulma marifeti vardır ama, çıkar söz konusu olunca, hep kendine yontar. Eğer vicdan kontrolunda olmazsa zekâ, körü körüne çıkarcı olur. Yalnız kendini değil, soyunu-sopunu da, hazinelere gömer.

Vicdan denetiminde olmayan zekâ, talihin ele geçirdiği, aşağılık bir silahtır. Hep arkadan vurur. Hep sureti haktan görünür.

Şöyle bir bakınsak, pek çok örneğini hemen görürüz... Hele politikada.

Yine Uzaklardan

Çıkalım mı yine gökyüzüne? Ay'a gidelim demiyorum. Çok daha uzaklara...

Neresi uzak ki?.. Eğer 19. yüzyılda yaşasaydık, en uzak neresi diye sorulduğunda, Samanyolu galaksisinin sonu diyecektik. Ama yine de o çağın gökbilimini küçümsemeyelim. O zaman bile Güneş'in tek olmadığı, Samanyolu'nda yıldız diye gördüklerimizin, çok sayıda başka Güneş'ler olduğu biliniyordu... Aralarındaki uzaklıkların da, "ışık yılı" ölçüsünde olduğu.

Çok ilginç bir bilgi de daha o zaman çok ünlü filozof Kant'ın teleskopla yaptığı incelemeler sonunda, Samanyolu'ndan başka galaksiler olduğu düşüncesine varmasıydı. Bu düşünce için, "sezgi" ile karışık bir duygulanma da denebilirdi. Bu sezgi şair Lucretius'un, 21 yüzyıl önce atomların sözünü edişine benziyordu.

Çağımızdaki fizik daha ufuklarda yokken Lucretius yanlış konuşmamıştı... Ancak 20. yüzyıl ikinci yarısında iyice anlaşılmış olan galaksiler konusunda ise Kant, doğru söylemişti.

Evren'de külüstür bir galaksinin, yani Samanyolu galaksisinin üyesi olan biz, daha sonra Güneş'in sıradan bir kenar mahalle yıldızı olduğunu öğrenmekle şaşkınlığa düştük. O koskocaman dünya'mızın ise, milyarlarca sıradan gezegenlerden birisi olduğunu öğrenmekle, iyice mahcup olduk. Bu gelişmeyi yıldız gökbilimci Carl Sagan, şöyle özetliyor:

"... evreni araştırmak için giriştiğimiz çabaların her biri bizi, Kozmos sahnesinin ortasındaki bir yerden, daha az önemli bir

yere itelemiştir... Bütün yeni buluşlar, yerküremizin en önemli, en merkezi ve en hayati yer olmasını isteyenler için, üzüntü kaynağı olmaktadır. Çünkü evrenin araştırılmasındaki her yeni buluşu, 'tenzili rütbe' saymaktadırlar..." (Türkçesi: R. Aşçıoğlu, Altın Kitaplar)

Evren, uzay, yıldızlar konusuna girenlerin, bir zihinsel kuyuya düşmüş gibi uzaklaştıkları, döndükten sonra bile kendilerini kolay toparlayamadıkları, belli... Olabilir... Ama dünyamız, evrendeki milyarlarcasından bir kenar mahalle gezegenidir diye de, kendimizi hafife almaya gerek yoktur.

Uzayın dibi bilinmez uzaklıkları içinde de, milyarlarca yıllık geçmiş ve gelecek zaman içinde de, haddimizi bilerek yaşamalıyız. Biz insan denen ilginç canlılara, bu dünya bile bol geliyor.

Yalnızlık Üzerine

Yukarıdaki yazıya noktayı koyunca, konuyu bitirdim sandım. Yanılmışım... Montaigne'i raftan çekip rastgele açınca bir de baktım, aşağıdaki satırlar gözüme ilişti... Yok ilişmedi, girdi:

Niçin başka güneş başka toprak ararsın?
Yurdundan kaçmakla, kendinden kaçar mısın?

Montaigne bu satırları, "Yalnızlık" yazısı içinde, Horatius'dan almış (Türkçesi: S. Eyüboğlu, Cem Yayınevi), kendi düşüncelerini şöyle sunuyor:

"...Çok kez insan, dünya işlerini bıraktığını sanır; oysaki bu işlemin yolunu değiştirmekten başka bir şey yapmamıştır... Ruh nerede bunalırsa bunalsın, hep aynı ruhtur... Bundan başka saraydan ve pazardan el çekmekle, hayatımızın baş kaygılarından kurtulmuş olmuyoruz."

Montaigne sonra, yine Horatius'un peşini bırakmıyor:

Dertlerimizi avutan, akıl ve hikmettir,
O engin denizlerin ötesindeki yerler değil.

Üstatların yalnızlık konularında anlattıklarından, "dertlenme"yi de yalnızlığa bağladıkları görülüyor. Oysa yalnızlığın, bir başka yavrusu daha oluyor: Can sıkıntısı.

"Canım sıkılıyor" diyenlerin çoğunda, ortak bir yan var: Bu kişiler, kendileriyle yalnız kaldıkları için sıkılıyorlar... Yani kendilerinden sıkılıyorlar... Kendileri sıkıcı olduğu için... Kendi "boş"luklarından sıkılıyorlar.

Kafası ve gönlü dolu olan bir insan, sıkılır mı hiç?.. Olanak dışıdır. Kafasındaki düşüncelerin, yüreğindeki duygulanmaların kaynaşmasından, durmadan, dolu-dolu yaşar... Kafası da, yüreği de dolar dolar taşar. Can sıkıntısına zaman kalmaz ki.

Fırsat Ararken

Fıkra anlatmak deyince aklıma, müstesna ve rahmetli dostumuz Hikmet Binark (Prof. Dr.) gelir.

Kendisi her fıkrayı pek hoş anlatırdı ama, ayrıca bir "fıkra anlatma fıkrası" anlatmıştı ki, unutmadım.

8-10 kişilik bir dost grubunda herkes, bir şeyler anlatıyor ama, yumuşak huylu birine tıraşçılar, hiç fırsat vermiyor, boyuna sözü kapıyorlar. O da aklına koyduğu fıkrayı anlatmaya, bir türlü fırsat bulamıyor. Sonunda ayağa kalkıp: "Bummm!" diye bir bağırıyor ki, herkes susuyor. O ise:

"Bum dedim de aklıma geldi!" diye başlayıp, hiç bum'la ilgisi olmayan fıkrasını anlatıyor.

"Okumak" Ne Demek ki?

Okumak deyince, sanki bir denize dalıyoruz. Sözcük anlamının, ucu-bucağı yok! Her yandan, dibi görünmeyen, sınırı bilinmeyen bir umman bu! Konuyu bu denli belirsiz biçime getirip, kaçamayız... Belirli biçime dönüştürmek için, çaba göstermek borç!..

Yalnız okumuş olmak, eski deyimiyle "tahsil görmüş" olmak, hiçbir yere varmış olmanın garantisi olamaz. Bu oluşumda, ne tür insanın nereye varabileceğini üstat Molière, güzel özetler: "Okumuş bir aptal, okumamış bir aptaldan, daha büyük bir aptaldır."

Gelelim, ne okunduğuna! Öğrenim görmüş Katolik bir papazın düşünce ufuklarına, tel örgüler çekilmiştir. Aklına koyabildiği ufuk yolculuklarını yapamaz... Engellenir. Engelleri aşarsa da, geri dönmesine izin verilmez. Aforoz edilir.

Demek ki "ne" okunacağı düşünülürken, düşünce ufuklarını sınırlayan disiplinlerin, bağımsızlığı hırpalayacağı bilinmelidir. Katolik Kilisesi, örneğin en önemli bilim yıldızlarının ışığını yüzyıllarca karartma çabasından vazgeçmemiştir.

Nice garipliktir ki, ilkçağların insanları, yalnız gözle yaptıkları incelemelerden, fazla düşünmeden çıkarttıkları sonuçlarla yetindiler. Aristoteles bile (MÖ 4. yy), dünyanın kımıldamadan sabit durduğuna, inandı. Ptolemaios'un (Batlamyus, MS 2. yy) dünyanın tepsi gibi düz olduğu teorisine, Kopernik'e kadar inanıldı.

Garip olmaktan daha da gariptir ki, klasik gökbilimin doğuşu, düşünmeye ve sonuç çıkarmaya korkmayan bir Hıristiyan din adamı, Kopernik'le başlar (16.-17.yy.). Kopernik, Güneş Sistemi ve yıldızlar evrenini, "doğru anlar".

Galilei ise, Güneş Sistemi ve evrendeki hareketleri ve dünyanın döndüğünü, kanıtlar. Katolik Kilisesi Galilei'yi, şartlı idama mahkûm eder. Kopernik ise başına gelecekleri bildiği için korkarak, buluşunu yüksek sesle söyleyemez. Sanki fısıldar gibi bildirir.

Demek ki "ne okunmalıdır?" sorusunun karşılığı, düşünebilme ufuklarını tel örgülerle sınırlamayan disiplinler okunmalıdır ki, özgürlükler sınırlanmasın!.. Hele hele pozitif bilimleri reddeden, hatta gizli gizli küçümseyen disiplinlere yaklaşmak, bir düşünce çıkmazına girmektir. Dünyayı ve evreni daha anlamadan, zihinsel çöllere düşmektir.

Ne okunacaksa okunmalı, ancak pozitif bilim, mantık, özgür felsefe, özgür düşünce odaklarından kesinlikle uzaklaşmamalıdır.

Ne okunması gerektiği konusundan çok daha önemlisi, "nasıl okunması" gerektiğidir.

Tüm okullarda ve üniversitelerde öğretilen pozitif bilimler; matematik, fizik-kimya, felsefe, mantık, sosyoloji gibi bütün disiplinler, "öğrenen"e sunuluyor. Amaç, sunulan ufuk ışıklarının, "öğrenen"in kafasını ve yüreğini ışıklandırmasıdır. Onları kendisiyle "birleştirmesi"dir. Kendi zihinsel sentezlerine, basamak yapmasıdır.

Amaaa bu sunulan ışıkları, kesinlikle silah olarak kullanması değildir. Bu ışıkları, toplumun-halkın gözünü kör etmek için kullanması, kesinlikle değildir. Bilgileri bu amaçla edinmek, depolamak ve kullanmak, vicdan fukaralığıdır.

Kahrolarak görüyorum ki son yarım yüzyılımızda, "okuduğu" şeyleri bu anlamda kullananların bir bölümü, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin mezunlarıdır.

Demek ki "ne okunduğu" gibi, "nasıl okunduğu" da olağanüstü önemlidir.

Üstelik bu insanlar, cin gibi akıllı olarak tanınmış kişilerdir. Bundan da çıkarılacak sonuç var: Demek ki "Okumuş akıllılar

toplumlar için, okumamış akıllılardan çook ama çok daha tehlikelidir!"

Benim İstanbul Teknik Üniversitesi ile gönül bağlarım var. Oradan mezun çok yakınım olmuş... Candan saygı ve sevgiyle bağlı olduğum müstesna değerli profesörleriyle, uzun yıllar dostluk ve meslek ilişkilerim olmuş.

Yüreğimde, ötekilerin leke bırakan gölgelerini defeden bu müstesna ve sevgili profesörlere minnettarım... Hepsini şu anda, hakkıyla hatırlamasam da, aklıma gelenleri hemen belirtirim: Turgan Sâbis, Hikmet Binark, Adnan Çakıroğlu, Yusuf Berdan, İsmet Aka, Müfit Yorulmaz ilk aklıma gelenler. Aklıma hemen gelip sayamadıklarımla birlikte hepsine, yaşamayanlara ve yaşayanlara, sevgi ve minnetler sunarım.

Bu kişilikler, devlette makam sahibi olmamışlardı ama, "adam"dılar.

San Francisco Depremi

San Francisco depremi, öylesine biliniyor ki, aradan bir yüzyıl geçtiği halde pek çok dünya insanı hâlâ kitaplardan dergilerden okuyor.

Gün: 18 Nisan 1906... Saat: sabah 5.13... Herkes uykuda... Deprem, beyinlere tokmak vurur gibi başlıyor. Süre de bir deprem için korkunç uzun: 60 saniye.

San Francisco'yu belki de şeytanlar sallıyor. Sarsıntı öyle şiddetli ki, ayağa kalkıp kaçmaya çalışan da, bir anda yerle bir oluyor. Binaların önemli bir bölümü az katlı ve ahşap, hep birlikte, dayanışma ile sallanıyorlar.

Şimdi, gözümüzü çok açması gereken sayısal bilgiler verelim: Deprem, Richter ölçeği 8.25 şiddetinde (Bizim 17 Ağustos 1999 depremi, 7.40 Richter idi). San Francisco depreminde 400 bin nüfustan ölenlerin sayısı: 452 (yalnız dört yüz elli iki) kişi, bizim 17 Ağustos'ta ölenler, 20 bin kişi.

Burada bir paragraflık parantez açarak belirtelim: Bizde deprem ölümlerinin inanılmaz çokluğu, otomobilin ve saatin en pahalısını kullanan yapı sahiplerinin, proje ve inşaat yaptırırken, en ucuzu için yırtınmaları cahilliğinden kaynaklanıyor. Yalnız sayısını artırmak için sıkılmadan ve hesapsızca kurulan üniversitelerin, yeteneksiz mimar ve mühendis yetiştirmeleri ise, gelecekte daha acı sonuçlar doğuracak. Belediyelerin proje ve inşaat kontrolü konusundaki Allahlık halleriyse, yürekler acısı.

Yine San Francisco depremine dönelim. O gün, fazla bina yıkılmamış. Ama asıl bela deprem bittikten sonra başlıyor.

Kalorifer kazanları ve sobalar devrildiği için, ateşler etrafa saçılıyor. Kentin her yanında çıkan yangınların alev dilleri, ne kaldıysa onları yalamaya başlıyor. Pasifiğin o mendebur, itendürten-tokat atan rüzgârı, yangınları körüklüyor.

Yangınlar söndürülemiyor. Borular depremden patlamış ve suyun zerresi yok. Barbara Coast bölgesinde yanmayan evleri korumak için, cephelerine şarapla ıslatılmış çuvallar asılıyor. Çünkü şarap fıçılarına bir şey olmamış.

İçmek için bile su kalmamış. İnsanlar o felaketin içinde, damakları kavrulmasın diye, şarap içiyorlar. Bu bir şey değil, atlar, kediler ve köpeklere de verecek su yok. Onlara da şarap veriyorlar. Şehirdeki yangınlar dıştan yakarken, şarap bütün canlıları içten kavuruyor.

Jack London durumu, çok kötümser, özetliyor: "Artık San Francisco yok!"

Gelelim bugüne: San Francisco şimdi, Birleşik Amerika'nın yaşanması en hoş şehirlerinden biri... Depreme de, iyice dayanıklı.

Borsa Oyunları

New York Borsası'nın, o ünlü "Kara Perşembe"si... 24 Ekim 1929... Milyonlarca insanın, bir anda batışı... İşte o günlerde adamın biri, gece yarısı Brooklyn Köprüsünün üstünde... Aşağı atlamaya hazırlanıyor. Tam korkulukların üstüne çıkmış, kendisini aşağı bırakmak üzereyken, az ötesinden birisi bağırıyor:

"Dur! Belki de yeterince düşünmedin! Bana izin ver de biraz konuşalım, sonra da ne istersen yap!.."

Atlayacak adam bir an duruyor. Sonra geri dönüp öteki adamla birlikte gidiyor ve ikisi bir park kanepesine oturup, bir saat kadar konuşuyorlar.

Sonra iki adam birlikte, yine köprü üstüne geliyorlar. El ele tutuşup kendilerini köprüden aşağı, suyun derinliklerine bırakıyorlar.

Bu, yaşanmış bir olay... Yorumlamak mı?.. Neler konuştukları bilinmedikçe, kendimde herhangi bir yorum yapmaya hak görmem.

Sonsuza Dek Yaşam

İnsanlara, düşünmektense inanmak kolay gelir. Bu konuda, belki 60 yıl önce okuduğum bir kitabın satırları, ışık tutar.

Montherlant bir kitabında (Sanırım adını unuttum. Galiba *Bekârlar*'dı), iki kişiyi konuşturur. Konuşanların biri ötekine "Benim de bu konuda bazı düşüncelerim var!" der. Öteki ise onu, küçümser:

"Çok yanlış!.. İnsanın bu konuda hazır düşünceleri olur mu hiç? İnsan bu konuyu, her defasında bir kez daha yeniden düşünür."

Öte yandan insanların anlayış biçimi konusunda, düşünür F. Bacon şöyle görüşler ileri sürer:

"İnanmayı yeğlediğine, daha kolay inanır insan. Bu nedenle, zor şeyleri, araştırmaya sabrı olmadığı için, reddeder..."

Düşünmeye ve anlamaya özendirmeyi Sagan şöyle sürdürür:

"...doğanın derinliklerini batıl inançlı olduğundan; deneyimin ışığını kibir ve gururundan; alışılmadık inanışları bayağı görüşlere bağlılığından dolayı, reddeder." Sonra da özetler:

"Kısacası, duyguların anlayışı gölgeleyip kirlettiği, böyle sayısız ve kimi zaman farkına bile varılmaz, yol vardır." (Carl Sagan, Tübitak Yayınları, *Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı*).

Böylece anlatılan öğrenme ürküntüsü yüzünden insanlar genellikle, UFO masallarına bile inanırlar. Sanki bilime yakınmış gibi gözüküp, çalıpalmaca öğrendikleri bilgilerin aşa-

ğılık ticaretini yaparak insanları aldatanlar, insanların düşünmektense inanmaya yönelik zaaflarının ticaretini yapan nasipsizlerdir.

Dünya dışı uygarlıklarla, isterse uygarlık değil de basit canlılarla, henüz herhangi bir ilişki kurulmamıştır. Bu konuda isterse kitaplar yazmış olsunlar, şarlatanların dışında hiçbir bilim çevresinde, ilişki deneyimi ve saptaması, yaşanmamış bulunuyor.

Ne yazık ki gerçek budur. Böyle ciddi bir ilişki kurulabilmiş olsaydı, kim bilir ne meraklı şeyler öğrenip, mutlu olurduk.

İnsanın mekân anlayışı, gözleriyle görebildiği kadarıyla sınırlanmıyor. Ruhsal yeteneği ölçüsünde; yaşamış olduğu yerler, dünya, yıldızlar hatta uzay, zihninde canlandırabildiği mekânı genişletiyor.

Ancak insanın geometrik mekân kavrayışı, maddesel mekânla sınırlanmıyor. Bir başka önemli faktör daha, insanın mekân anlayışını genişletip büyütüyor.

İnsan kendi hayatını, "zaman" içinde de algılıyor. Yaşamayı, ille de dakikalara-saatlara bölmeden, topyekûn (total) yaşıyor. İnsanın mekânı algılaması, geçmiş ve gelecek zamanla da sınırlanamıyor.

İnsanın mekân anlayışında gelecek zaman sınırı, değil yalnız kendi ömrüyle, hatta dünyanın sona ermesiyle bile bitmiyor. İnsan, kıyametten sonra bile sonsuza dek, bir mekâna sahip olma ve onun içinde yaşamını sürdürme hayalinden vazgeçmiyor.

Beş duyusu ile tadını alamadığı mutlak bir yalnızlığı, mekân kavramının yok olacağı sessiz bir karanlığı, kesinlikle kabul etmiyor, reddediyor.

İşte bu nedenle, cennete kabul edilmiyorsa cehenneme bile razı.

Karadenizli Paris'te

Karadenizliler, gurbetçidir. Değil Türkiye'nin her yerine, dünyanın dört bir tarafına yayılmışlardır.

Karadenizli orta yaşlı bir adam, 10 yıldır Paris'te yaşayan kardeşinden sürekli çağrı alıyor. Sonunda, gitmeye razı oluyor. Köy yamacının dibine yürüyerek iniyor, oradan ata binip kasaba yolundaki minibüse varıyor. Minibüsle vardığı ilde otobüse binip Ankara'ya, oradan uçağa binip İstanbul'a gittikten sonra, uçak değiştirip Paris'e varıyor. Karşılanıyor.

Üç ay Paris'te kalıp gezdikten sonra, aynı taşıtlarla geri dönüp, köyüne varıyor. Akşam bütün köy, kahvede onu bekliyor. Geldiğinde, hoşbeşten sonra, soruyorlar:

"Safa geldin hoş geldin! Anlat bakalım, Paris, eyi midur, hoş midur?" Yolcu:

"Eyidur, hoştur da, yolu sapadur."

Avunma Garantisi

Montaigne'in, herhalde olağanüstü, eşi ender bulunur bir yanı var. Ülkemizde bile çok okunuyor, *Denemeler* kitabı... Zaten başka kitap da yazmamış. Tek bir kitapla, tarihe geçti. Anlatıyor:

"Rahatımı kaçıran bir saplantıyı başımdan atmak için, kitaplara başvurmaktan iyisi yoktur, hemen beni kendilerine çeker, içimdekinden uzaklaştırırlar... Zaman yürür gider beni dertlendirmeden; çünkü kitaplarımın dilediğim zaman bana sevinç verecekleri, yaşamama destek olacakları düşüncesi, anlatabileceğimden daha büyük bir rahatlık verir bana."

Dalga Geçmek

Tütüncüye gelen müşteri, isteğini bildiriyor: "Ba..ba..ba na bi... bi... bi... Sa, Sa, Samsun ve .. versene!" Tütüncü: "Sa .. Sa .. Samsun yo .. yo .. yok ama, Ma ... Ma ... Maltepe va .. var."

Tam o sırada gelen bir başka müşteri: "Bana bir Samsun versene!" diyor. Tütüncü de çok normal bir konuşmayla: "Samsun yok ama, Maltepe var!" diyor. Birinci müşteri öfkeleniyor: "Se .. se .. sen be .. be .. benimle, da .. da .. dalga mı geçiyorsun?" Tütüncü:

"Ha .. ha .. ha .. hayır. Be .. be .. ben, o .. o .. onunla da .. dalga geçtim."

Boşuna Zahmet

Mizahın çarpıtıp da alaya almadığı konu var mı ki? En sevimli biçimi, mizahçının kendisini de, acımasızca sarakaya alması... Kitapları milyonlarca satmış olan Mark Twain'in, kitaplar konusundaki bir düşüncesi şöyle:

"Yedi-sekiz ay kafa patlatarak bir roman yazmaktan, daha aptalcası olamaz... Her kitapçıda, tanesi iki dolara bulunurken."

Dağıtmak - Uzaklaşmak

Bir kişi için: "dağıttı!" dendiyse, o kişi için hiç olmazsa o saatlarda, güven duyulamaz. Onun sözlerini ve düşünce dizilerini, mantıkla sıralamasına, kuşkuyla bakılır.

İyi de, bu "dağıtma"nın, hiç mi haklı bir yanı yoktur? Bu hal o kişinin, çevresinde olup-bitenlere, bir çeşit isyanı değil midir? Yaşanılan koşullar öylesine bezdirici olabilir ki, ruhsal bir "patlama", kaçınılmaz olur.

İşte bu dağıtma, bu patlamanın sonucundaki, dökülüştür.

Bunca yılın pişirmesine de karşın, son günler ve haftaların olayları, beni de öylesine bir baskıya aldı ki, dizi patlamalar geçiriyorum. Sürekli olarak, "dağıtmış" durumdayım.

Hiçbir olayı "vurdumduymaz"lıkla umursamayanlara, imrenmiyorum. Onlar o sürekli "nemegerekçi" uykularıyla, esneye-esneye, kaşına-kaşına, uyuyup dursunlar... Hatta söz aramızda, zıbarsınlar.

Ben bu patlama ve dağıtmalardan gaflet uykularına dalmadan uzaklaşmanın, yolunu arıyorum... Bulabildiğim çare, patlama kaynaklarından, ruhsal olarak, kısa sürelerde uzaklaşmaktır. Tatile çıkar gibi... Dönmek şartıyla.

Son yıllarda aklımı, uzay-evren konularına taktığım için, ne denli sevinsem azdır. Milyonlarca ışık yılı ötesi, milyarlarca yıl öncesi ve sonrası, artık benim "çevrem" oldu. Ben tatillerimde artık, oralara gidiyorum. Birkaç saatlığına, ya da birkaç günlüğüne... Yetiyor.

Kozmos - Evren - Uzay

Kozmos, olmuş veya olan, ya da olacak olan her şeydir diye tanımlanır. Sözcük, evreni oluşturan tüm canlı ve cansız varlıkların, birbiriyle uyumlarını ve sihirli gizlerini içerir.

Kozmos, ahenk (armoni, aşula) ifade eder. Bunun tam ters anlamı olarak kullanılan sözcük ise, "kaos"tur. Yani kargaşa, karmaşa, zıtlaşma, ya da bu anlamda ne yakıştırılırsa, o durumdur.

Tuhaflık şuradadır ki sonsuz zaman ve boyuttaki evren ahenkli olduğu halde, evren zavallısı insanların dünyasında, kaos yaşanabiliyor.

İnsanların birbirini yediği bu yerküre, bu dünya var ya!.. Bizim o kocaman bildiğimiz dünyamız, evrenin boyutları içinde ufaklığı yüzünden mahcup olacağımız bir zerre bile, değildir.

Birbirine benzemeyen sayıların bolluğu yüzünden şaşırmamak için, şimdi artık, en yuvarlak sayıları aklımda tutuyorum. 21. yüzyıl başında belirtilen sayılara göre evrende, yüz milyar galaksi hareket halinde... Biz ise adına "Samanyolu" dedikleri, bir galaksi içindeyiz.

Ya galaksi, ne ola ki?.. Bu sözcükle, bir yıldızlar topluluğu anlatılmak isteniyor. Yani bizim Güneş'imiz gibi birbirine yakın yıldızların, sonsuz boyutta evrendeki gruplaşmaları... Yani bir çeşit yıldız akrabalığı. Ya da yıldız ailesi.

Bu ailenin, yani bir galaksinin, kaç yıldız tarafından oluşturulduğu sayısı ise, bir zihin şoku daha geçirtiyor. Her galakside de, ortalama 100 milyar yıldız bulunuyor. Her yıldızın da, dünyamız gibi üç-beş-on gezegeni olabiliyor.

Üstelik Güneş'imiz, galaksinin kıyısında-köşesinde bir yerde... Elbet Güneş sistemindeki dünyamızla birlikte... Yani kısacası, bizim Güneş'imiz de, dünyamız da, kenar mahalle çocukları.

Kozmosun ölçülerini anlatmak için, kilometre ölçüleri kullanılamaz. Çok yetersiz kalır. "Işık Yılı" ölçüsü kullanılır. Bu terimde her ne kadar yıl sözcüğü bulunuyorsa da, ölçülen zaman değil, uzaklıktır. Işık hızı, saniyede 300 bin kilometredir. Işık uzayda bir yılda, yaklaşık 10 trilyon kilometre kateder.

Samanyolu galaksimizin merkezi, bizden 40 bin ışık yılı uzaklıktadır. Uzay boyutları anlatılırken, milyon ya da milyar ışık yılı ölçülerinin kullanılması, son derecede doğal sayılıyor. Güneş ile dünyamız arasında ışığın, yalnız sekiz dakikada eriştiğini anımsarsak, evren ölçülerine biraz daha yaklaşmış olacağız.

20. yüzyıl başında Görecelik Teorisi ortaya çıktığında, bilim çevreleri daha evreni güvenli olarak tanımıyorlardı. Samanyolu galaksisinin arkasında bile ne olduğu, bilimsel olarak anlatılamıyordu.

Einstein bile kendi Görecelik Teorilerini, durağan bir evrenle bağdaştırmaya niyetlendi ama, sonunda yanıldığını itiraf etti. Uzaydaki bütün yıldızlar, gezegenler, daha ne varsa hepsi, göktaşlarına kadar, çılgınca hareket halindeydi.

Evrenin, büyük patlama'dan (big bang) sonraki yaşı, yaklaşık 15 milyar yıl... Güneşimiz ve dünyamız, beş milyar yıldan daha genç. Evren'de geleceğin hesabı ise, belirsiz... Yüz milyar yıl mı acaba?

Bilimin bugün vardığı basamağa nasıl çıkılacağını, bugünden sonra da ne yapılması ve nelerin beklenmesi gerektiğini, açıklıkla düşünebilen insanlar yaşamıştı yeryüzünde... Filozof Seneca, iki bin yıl önce söylemişti:

"Çağlar boyunca girişilecek sabırlı ve dikkatli çalışmalar, bugün için sır perdesinin arkasında kalan birçok şeyi, aydınlığa kavuşturacaktır. İnsan evrenin sırlarını araştırmak için yaşamının tümünü bile harcasa, yine de böylesine engin bir sorun karşısında yeterli olamaz."

Asinus'lar Üzerine

Anladık, biz insanız. Ama dünyamız, bizim yüzümüzden değil, tüm öteki canlılar yüzünden, ayakta duruyor, duracak... Bize kalırsa da eğer, batacak.

Ben de, hep insanların sözünü ederek, bir haksızlık yaptığımı sanmaya başladım. Oysa çocukluğumda kedi-köpek ve tavuklarla iç içe bir yaşamım olmuştu... Eşeklerle de.

Günümüz eşeklerinin kökeni, Equus Asinus Atlanticus'tur. Kısacası Asinus'tur. Saygıdeğer Asinus'lar, dört bin beş yüz yıldan beri eşek süvarilerine hizmetlerini sürdürüyorlar.

Asinus kitaplarda, sayfalar boyu tanıtılır. Çünkü bazı ülkelerde, eşek görmemişlerdir. Avustralya, Kanada gibi gittiğim bazı ülkelerde, hayvanat bahçesi gezen öğrenci gruplarına eşeklerin gösterilerek uzun uzun anlatıldığını görmüştüm.

Hele bir keresinde eşeğin coşkuyla anırması üzerine, hayvanat bahçesi birbirine girmiş, insanlar bu iki notalı müziğe hayran kalmışlardı. Haklıydılar... Gerçekten de başka hiçbir hayvan, iki notalı ses çıkarmaz. Eşek, nefes verirken kalın, alırken ince ses çıkararak, sanata yakınlığını kanıtlar.

Babaları eşek olduğu için katırların, dolayısıyla eşeklerin inatçı oldukları düşüncesi, dramatik bir haksızlıktır. Koca bir hendeği atlamamak için direnen eşeğinki, inat değil, itiraz hakkıdır. İmkânsız bir işe zorlanan eşeğin itiraz hakkı olmadığını düşünen insanların, insan hakları için niçin savaştıklarını anımsamaları, vicdan görevleridir.

Köpeklerle kediler insanlara yaranmak için, olmadık şaklabanlıklar yaparlar. Oysa eşek, ağırbaşlıdır. Yaltaklanmaz. İnsanların kendi yaptıkları ham şakalara "eşek şakası" deyişleri de vicdansızcadır. Eşek şaka yapmaz. O şakaları yapanların hepsi insandır.

Ülkemiz, dünya rekorlar kitabına geçebilmiş olmayı da, eşeklere borçludur. "Eşek Mezbahaları", yalnız bize özgü işletmelerdir. Başkaları öğrenip de kopya etmesin diye bu işletmeleri, sur duvarları arkasına gizleyen biz değil miyiz?

Tarihin bütün büyük kahramanları ata biner. Tablolar, fotoğraflar bu zevatı hep at üzerinde gösterir. Oysa bizim büyük insanımız Nasrettin Hoca'nın, ata bindiğini gören olmamıştır. Nasrettin Hoca hep eşeğe bindiği gibi, eşekle yaşadığı pek çok sahne vardır. Çünkü eşek, mizahtan anlar.

Erken Vedalaşma

Alman şair von Liliencron, gerçekten hoş bir kişi... Bu nedenle çevresinde, sevilen ve aranan bir adam. Demlenme keyiflerine de tören kılıfı geçiriyorlar ki, etraftan takılmasınlar, laf etmesinler... Demlenmenin adına, "şarap tatma geceleri" deyip, numaralarını yapıyorlar.

Bir akşam şişeler açılmaya başlanıyor. Bir düzine adam, her açılan şişeden bir kadeh alıp, önce kokluyorlar, sonra yudumu ağızlarında evirip-çeviriyorlar. Sonra da görüş belirtiyorlar.

Daha beşinci şişe tadılırken, şairimiz birden ayağa kalkıp, herkesle vedalaşmaya başlıyor. Ötekiler şaşırıp, soruyorlar: "Acelen ne yahu! Daha yeni başladık... Niye gidiyorsun?" Liliencron açıklıyor:

"Gittiğim falan yok! Ama daha ayıkken, zihnim bulanmamışken, siz sevgili dostlarımla vedalaşmak istedim... Hepsi bu!"

Fareler ve İnsanlar

Farelere çok kızmayalım. Zaten eski evlerimizde yapı özelliğinden doğan fare bolluğu bitti artık. Yiyecekler de buzdolabına girince, zavallıların rızkı kesildi.

Farelerin çok yararlı oldukları bir alan, tıp araştırmaları... İlaçlar deneme için, insanlardan önce farelere uygulanıyor. Fareler üzerinde yapılan araştırmalardan, insanlar için hayırlı sonuçlar çıkarılıyor.

Bir araştırma laboratuvarında iki fareye, acıktıkları zaman burunlarıyla bir zile basmaları, uzun çalışmalarla ve sabırla öğretiliyor. İşin bu tarafı, insanlar tarafından bakılınca böyle... Hayvanlar tarafından bakılınca, böyle değil... O iki fare, aralarında konuşuyorlar:

"Enayileri amma alıştırdık ha!.. Her zile basışımızda, peynir veriyorlar."

Giderayak Hesap

Ünlü düşünür ve yazar Voltaire, Hıristiyanlığa iyice uzak... İnançsız bir zındık... Papazlarla zıtlaşıyor. Ancak çalışma masasında, sürekli olarak bir İncil bulunduruyor. Şaşırarak nedenini soranlara, açıklıyor:

"Her iyi avukat, karşı tarafın görüşlerini iyi bilmek zorundadır."

Kral I. Friedrich de, Voltaire'i andırıyor. Sonu gelmiş, ölüm döşeğinde yatıyor. Pek düşkün olduğu dünya nimetlerinden ayrılacağı için üzgün... Saray papazı "giderayak", kralı "ruhsal murakabe"ye çağırıyor. Ama hazret, hiç oralı değil:

"Artık, her şey bitiyor... Dünya, sadece bir komedya... Daha iyisini bilen varsa, aldanır."

İstanbul Şiirleri

Olabildiğince, içinde yaşadığımız zamanın gölgelerinden kaçarak, başka yerlerde ışık arıyoruz. Başka yıldızlarda, gezegenlerde... Gelecekte, ya da geçmişte.

Bugün de aldım elime bir şiir kitabı... Adı: "Şairlerin İstanbul"u... Editörleri, iki müstesna insan: Selahattin Yıldırım ve Cevat Çapan... Aynı zamanda, iki eşi bulunmaz sanat ve bilim insanı... (Hem de, iki paha biçilmez dostum.)

1988 yılı yayını olan kitabı ben, 27.12.1990 günü okuyup bitirmiş, sevdiğim her yerine, işaretlerimi koymuşum. Kitaptaki şairler, Fatih Sultan Mehmet Han'dan (1432-1481) başlıyor. 1944 doğumlu genç (!) dostum, Refik Durbaş'la sona eriyor.

Dün gece yine, sayfaları çevirmeye başladım. Geç saatlara kadar... Dostlara aktarmak niyetiyle, seçmeye başladım. Başladım ama, bir zorluk var... Eski şairlerin dili, artık anlaşılmaz oldu. Anlaşılmayan Arapça-Acemce sözcüklerin Türkçelerini yazmaya kalksam, kargaşa doğuyor, yazanın da – okuyanın da, zevki kaçıyor.

Alıntı yapabildiğim tek eski şiir, Âşık Ömer'den (Ö: 1707) "İstanbul Destanı" olabildi. Hem de destanın, benim yüreğime en çok dokunan dörtlüklerinden... Çocukluğumun geçtiği Yenikapı, Samatya, Narlıkapı, Yedikule semtleri bölümlerinden. Âşık diyordu ki:

Ben seni severim tâ ki ezelî
Takınmış başına fıstık gazeli

Sereserpe Yenikapu güzeli
Lângakapusu'nda, yârânımız var.

Davutpaşa ara yerde yücedir
Samatya'nın safası eyücedir
Narlıkapu hepisinden ücedir
Köşkü saray ile ünvanımız var.

Yedikule enbiyâlar durağı
Silivrikapı'da yanar çırağı
Yenikapu dervişlerin ocağı
Mevlevîhâneyle devrânımız var...

Dil eskiliği, Tevfik Fikret'te bile (1867-1915), tortularını bırakıyor. "Sis" şiirindeki gibi:

Ey Marmara'nın mâi derâguşu içinde
Ölmüş gibi dalgın uyuyan tûde-i zinde;
Hüsnünde henüz tazeliğin sihri hüveydâ,
Hâlâ titirer üstüne enzâr-ı temâşâ!..

Denebilir ki, anlaşılmayan sözcüklerin anlamı nedir? Derim ki, şiirin müziği var... Belki de bu sözcüklerin anlamı açıklanırsa, şiir ola ki daha az sevilir. Bu nedenle açıklamadan, böyle bırakıyorum.

Sayfaları çevirerek, bazı işaretlileri atlayarak, geliyoruz Yahya Kemal'e (1884-1958)... Umarım, beni hoşgörürsünüz. Yine eski semtlerinden biriyle başlayan şiirden, alıntı yapacağım:

Koca Mustâpaşa! Ücrâ ve fakîr İstanbul!
Tâ Fetihten beri mümin, mütevekkil, yoksul,
Hüznü bir zevk edinenler yaşıyorlar burada.
Kaldım onlarla bütün gün bu güzel rüyâda.
Öyle sinmiş bu vatan semtine milliyyetimiz.
Ki biziz hem görülen, hem duyulan, yalnız biz.

Yahya Kemal, akşama doğru, güneşin batmasına yakın Üsküdar'a karşı kıyıdan bakınca, neler gördüğünü anlatıyor:

Git bu mevsimde gurup vakti Cihangir'den bak!
Bir zaman kendini karşındaki rü'yâya bırak!
Başkadır çünkü bu akşam bütün akşamlardan
Güneşin vehmi saraylar yaratır camlardan;
O ilâh isteyip eğlence hayalhânesine,
Çevirir camları birden peri kâşânesine...

Atlıyoruz... Sonra Yahya Kemal aynı şiirde, karşı kıyıya geçerek anlatır:

Nice yüz bin senedir şarkın ışık mimarı
Böyle mâmur eder ettikçe hayâl Üsküdar'ı.
O ilâhın bütün ilhamı fakat ânîdir,
Bu ateşten yapılmış yapılar fânîdir;
Kaybolur hepsi de bir anda kararmakla batı.
Az sürer gerçi fakîr Üsküdar'ın saltanatı,
Esef etmez güneşin şimdi neler yıktığına,
Serviler şehri dalar kendi iç aydınlığına.

Yahya Kemal, bitecek gibi değil. "Eylül Sonu" şiirinin yalnız başından alıntı yapmadan duramayacağım:

Günler kısaldı. Kanlıca'nın ihtiyarları
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları.
Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa...
Yazlar yavaşça bitmese, günler kısalmasa...

Diler ve umarım ki, beni yine hoşgörürsünüz. Rıfat Ilgaz'ın "Beyazıt Kahvelerinde" şiirinden yapacağım alıntı, yine kişisel duygulanmalarımdan kaynaklanıyor:

İşte boş döndü tepsisi
Aç karnına ferahnâktan taksim geçen
Üsküdar'lı kemancının.

Gözünde tüterken
Meşhur İşkembeci Rüstem Usta'nın
Sade suya baş çorbası;

Ben zaten İstanbul deyince, kendimi zor tutuyorum... Sayfayı çevirip de Bedri Rahmi Eyüboğlu (1913-1975) adını görünce, daha zor... Tanıdığım, sevdiğim Bedri Rahmi, "İstanbul Haritası" şiirinde, Gülcemal vapurunu da anlatıyor:

... İstanbul deyince aklıma Gülcemal gelir
Anadolu'da toprak damlı bir evde
Gülcemal üstüne türküler söylenir
Süt akar cümle musluklarından
Direklerinde güller tomurcuklanır
Anadolu'da toprak damlı bir evde çocukluğum
Gülcemal'le gider İstanbul'a
Gülcemal'le gelir.

Evet... O iki bacalı, dört direkli Gülcemal ki, biz Narlıkapı'nın azgın çocukları, surların üzerine çıkıp dizilerek, onun Marmara'da süzülüşünü, kımıldamadan, sesimizi çıkarmadan seyrederdik. Geçtikten sonra da birbirimizi, surlardan aşağı iterdik.

Halk Uyumazsa!

Ben San Francisco kentini sevmiştim. Bu sevgiyi ve çabuk alışmayı doğuran nedenlerin başında kentin, bol inişli-yokuşlu olması geliyordu. Tepelerden bakıldığında, aşağıdaki körfez ve karşı kıyı manzaralarının görüntüsü, İstanbul'u andırıyordu... Kıyılardan bakılınca da, körfez karşı kıyılarının görülüşü.

San Francisco'yu bana sevdiren başka bir neden ise, tramvaylarıydı. Ben eski İstanbul gibi tramvaylı bir kentte doğmuş büyümüştüm. Ortaokul öğrencisiyken bile, öyle okul taşıtı gibi zibidiliklerle değil, iki kuruşa tramvayla gidip gelmiştim. Elbet, daha sonra da, rahatlıkla tramvay kullanmıştım.

Bizim tramvaylar, Şişhane, Sultanahmet, Çamlıca yokuşlarını, inlemeden çıkardı. San Francisco tramvayları daha da canavar... Yüzde 31,5 gibi bir vahşi eğimi, rahatça çıkıyorlar-iniyorlar.

San Francisco tramvaylarının, benim başka örneğini görmediğim bir garipliği var. Her tramvay vagonunu, kendi motoru yürütmüyor. Şehirde işleyen bütün tramvayları, yeraltında sürekli hareket eden, bir çelik kablo yürütüyor.

Bu kablo, yeraltında bir yarıkta gizlenmiş... Vagonun hareket etmesi için, kıskaç biçiminde bir mekanik düzen, sürekli hareket halindeki çelik kabloya "kaptırılıyor".

San Francisco tramvay arabaları, şimdi hortlamış olarak Taksim-Tünel arasında işleyen eski İstanbul tramvaylarına, çok benziyor. Tıpkı onlar gibi tavana uzunlamasına asılı bir zil iki kez çekilerek, "inecek var" deniyor. Tahta kanepeleri, açık-ka-

palı vagonlarıyla, bu tramvaylar, tıpkı eskiden bizde olduğu gibi, şehirlinin neşesi ve tiryakiliği.

Bizim İstanbul'un eski tramvayları benzeri, arabanın dışından her yanına, salkım-salkım insanlar asılıyor. Hızı saatta ancak 15 km olan bu tramvaylar, şehir trafiğini felç ediyor.

Şehir yönetimi bu nedenle 20 yıl önce bu tramvayları kaldırmaya kalkışınca (şimdi lütfen dikkat buyurulmasını dilerim), halk ayaklanıyor. Şehirlerinin simgesi olan bu sevimli tarihin ortadan yok edilmesini, uygarlığa ve kültüre saldırı anlamında bir cinayet sayıyor.

Federal bütçenin de yardımıyla, 300 milyon dolar harcanarak, bu sevimli oyuncaklar, tıpkı eskisi gibi yenileniyor. Çok önemli: "Halk dediğini yaptırıyor."

Bizde ise adına utanmadan "imar humması" dedikleri 1956-57 Menderes uygarlık cinayetlerinde, bütün tramvayların kaldırılmasıyla birlikte şehrin tarihi karakterine saldırılmış ve binlerce yıllık tarih incisinin cibilliyeti bozulmuştu.

Halkın suskunluğundan önemlisi, aydın çevre ve kuruluşlardan da ses çıkmamıştı. Kahreden fark, budur işte!

Abartılmış Terbiyesizlik

Bill-board diye, bir reklam tabelası biçimi türedi.

Bu eskiden bildiğimiz afişlere benzemiyor. Zavallı afişlerin boyutları, bunların yanında cüce kalırdı. Bunların boyutları, hele bazılarında, vahşet derecesinde battal boylu.

Koskoca boylarına karşın, bir tek koca levha ile yetinmiyorlar. Yan yana 3-5 tane, bazen daha çok, diziyorlar. Hele bazı yolların sağında solunda, öylesine bıktırıcı bir düzen ve devamlılıkla sürüp gidiyor ki, insan hangi semtin neresinden geçtiğini anlamıyor.

Hele zaten hırpalanmış olan İstanbul'un bazı yollarında, bezdiresiye dizilmiş bu tahtaperdeler, park-bahçe görüntülerini kesiyor. Boğaziçi gibi bazı manzaraların kesilmesi ise, o yoldan geçen insanların yaşama hakkına saldırı mahiyetinde, terbiyesizlik.

İsterse sağır bir istinat duvarı olsun! O sağır duvar bile, doğal bir manzaradır. O doğal duvarı görme hakkının bile şehirlinin elinden alınması, gasp suçudur.

Kendi şehrimde, reklam tahtaperdeleri arasında olmaktan, nefret ediyorum. Gitgide artan bu görsel kirlenme azgınlığına, son vermek gerekir.

Cennette Buluşma

Vatikan ve Papalık konusundaki en sevimli şakalar, yine Vatikan sınırları içinde çalışanlar tarafından yapılıyor.

Devletlerin Vatikan'da elçileri bulunuyor ya! Bunlardan Fransa elçisi Jonnart'ın görev süresi doluyor. Veda ziyaretlerine başlıyor. Buluştuğu Kardinal Gasparri'ye: "Bir daha görüşemeyeceğimiz için üzgünüm" diyor. Ama kardinal iyimser: "Niye görüşmeyelim? Cennette buluşacak değil miyiz? Yoksa cennete gitmek istemiyor musunuz?" Jonnart:

"Zorla götürecekler... Çünkü bana, çok dua ettirdiniz. Ama bana attığınız bu kazık yüzünden, sizin cennette olacağınızı sanmıyorum."

Papaz Sadakası

Çok fakir ve aç bir kadın, papaz efendiden bir yemek parası istiyor. Papaz, "çok!.. olmaz!" diyor. Kadın tenzilat yaparak, bir ekmek parası istiyor. Papaz ona da "çok" diyor. En kıymetsizinden istediği bir mangırı da vermeyen papaz, kadını haç çıkararak kutsuyor. Aç kadın, yine de gülerek diyor ki:

"Senin bu kutsamanın, bir mangır kadar değeri olsaydı, onu da yapmazdın ya!.."

Kahramanların Bitişi

Ülkemizde Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşuyla sonuçlanan Milli Mücadele (1919-1922), tarihimizin en onurlu sayfalarıdır.

Bunca yıl okullardaki öğrenciliğimin dışında da, kitaplardan çok okuduğum o destan, hâlâ en zor zamanlarımın, önemli dayanağı ve tesellisidir. En unutamadığım sayfalardan biri de, ülkenin dört bir yanı düşman orduları işgalindeyken yaşanmıştı. En karanlık, en umut kırıcı günlerde, düşman orduları Eskişehir'e kadar dayanmışken, belki de yalnız 10 saniyelik bir sahnede mücadelenin yüz akı kahramanlarından Suat Bey, arkadaşlarını şöyle uyarmıştı:

"Gülümseyelim arkadaşlar!.. Gülümsemek, ağlamayı önler."

Bu insanlar, hiçbir umut ışığı yokken, düşmanlar vatanın bağrına girmişken, aç ve çıplak, zafer kazanmış kahramanlar ordusuydu.

O günlerden beri, 80 yıl geçti.

Şimdi, bugünlerdeki ve son yıllardaki yaşayışımızı, o günlerle karşılaştırıyorum. İyileşmiş gibi görünen maddesel şartlarla yaşıyoruz. Savaşta değiliz. Ama yaşama maddesel koşullarının iyileşmesi karşısında, bazı yanlarımızla ruhsal sefilliklere batmışız.

Demokrasiyi kişisel sömürülerine alet eden bazı politikacılar, toplum ahlakında irinler akan yaralar açmışlar. Bazı politika aç kurtları, bu yaraların bile ticaretini yapıyorlar. Uyutmaya

alıştırdıkları kitleleri kimsenin uyandırmasına, izin bile vermiyorlar.

80 yıl öncesinin aç ve çıplak fedaileri, yok artık. Onların yerini ülkenin karanlığa gömülmesi karşılığında, ailelerini, sülalelerini refah garantisine alan, bazı politika dolandırıcıları aldı. Demokrasiyi, toplumu arkasından vuracakları silah olarak kullanmayı planlayan, politika haydutları ortalıkta.

Ekonomi derin kuyulara, kişisel çıkar dolandırıcılarıyla birlikte, safdilliğin ticaretini yapan yeteneksizler tarafından düşürüldü. Ama yine de, önemli olan bu düşüş değil... Önemli olan, siyasi ahlaktaki çöküntü.

Gülümseyerek ağlamayı önleyebileceğimiz günlerin bile bitmesine, az kaldı.

Bir Dehanın Sonu

Tarihteki en büyük tiyatro dâhilerinden biri, Molière'dir (1622-1673).

Önce Paris'te zorluklarla başlayıp sonra gezici tiyatro olarak taşraya intikal eden 12 yıllık dönemi, Molière'in tiyatro adamı kişiliğinin temelini oluşturur.

Turan Oflazoğlu *Molière* kitabında (Cem Yayınevi, 1978) bu yılları şöyle değerlendirir:

"Taşrada geçen 12 yıl Molière'i her bakımdan hazırlamış, Paris'e pek güçlü dönmesini sağlamıştır. Önce kişiliği, topluluğun başı olabilecek kadar gelişmiştir; arkadaşlarını kendisine öyle bağlamıştır ki, başka tiyatrolardan parlak öneriler aldıkları halde, hiçbiri onu bırakıp gitmemiştir..."

Bu dönem gerçekten Molière'i, tam bir tiyatro adamı olarak yetiştiren yıllardır. Ülkesinin her yanı ve çevresindeki bütün insanları tanıma deneyimi, oyunlarının önemli kaynağı olmuştur. Oyuncu yetiştirmeyi ve bir tiyatroyu her yönüyle yönetmeyi, çok iyi öğrenmiştir.

Tragedya oyunlarındaki başarısızlığına neden sayılan görüntüsü ve vücut biçimi, komedya oynarken ona yardımcı olmaktadır. Kısa boylu, büyük ağızlı, ayrık gözlüdür. Ama başarısını sağlayan asıl özellikleri, komedya oyuncusu olarak müstesna yetenekleridir.

Oflazoğlu'na göre çağdaşlarından biri, onu şöyle anlatır: "Tepeden tırnağa oyuncuydu; birkaç sesi vardı sanki; her ta-

rafı konuşurdu; bir adımla, bir gülümsemeyle, bir bakışla, ya da başını şöyle bir sallayışıyla, en büyük konuşmacının bir saatta anlatabileceğinden daha fazlasını, duyururdu."

Molière'in ölümüne kadar süren Paris dönemi, görkemli başarılarla doludur. O artık, tiyatrosunun "Her Şeyi"dir. Para sorunlarından, sahneye koyuculuğa, rejisörlükten başrollere, ama daha önemlisi oyun yazarlığına kadar, kendi tiyatrosunun "can"ıdır artık Molière.

Daha ilk Paris yıllarında, İtalyan tiyatrosu etkilerini de üzerinden atar. Öyle oyunlar yazar ki insanlar bir yandan gülerler ama mizahın asıl amacı olan "düşündürme" etkilerine kapılırlar. Sahte davranışlar arkasında asıl nelerin yattığını, Molière komedyaları ışığıyla görmeye başlarlar. Mizahın o kafa çalıştırma ödevi dolayısıyla insanlar artık, "gizli gerçekleri" görmeye başlarlar.

Molière amaçlarını şöyle açıklar: "Oyunda sergilenen kusurlar Paul'un Pierre'in, onun-bunun kusurları değil, insanlığın kusurlarıdır; tiyatronun ve bütün sanatların amacı, onun bunun aksaklıklarını belirterek dedikodu yapmak değil, insanoğlunun hemen her çağda ve her toplumda görülen kusurlarını, insanı insan yapan özellikleri, tanıtmaktır..."

Molière'in İsyanı

Molière, kuralların yumurtasını çatlatarak, dışına çıkma isyanına girer.

"Kural diye diye, bizi serseme çevirdiniz. İnsan sizi dinledi mi bu sanat kuralları, içinden çıkılmaz bir sır haline geliyor. Oysa bunlar sağduyunun, bu türlü eserlerden aldığımız zevki artırmak için bulduğu, birtakım basit yollardır. Bunları vaktiyle bulan sağduyu, bugün de, Horatius'la Aristoteles'in yardımı olmaksızın, kolayca bulabilir..."

Molière sonra da, sanki kesip atıyor: "Bana kalırsa kurallar kuralı, sadece hoşa gitmektir."

Burada hemen, "ancak" demek zorundayız. Molière kurallara, bıktığı için karşı koyuyor ama, son cümlede bir derece

öfkelenme etkisi olsa gerek. Çünkü üstat tiyatroyu hiçbir zaman, yalnız "hoşa gitmek" anlamında anlatmamıştır.

Molière'in bıktığı kuralların içinde, özellikle o zamana kadar tiyatroya giydirilen dar giysilerin başında, oyunun: "Yer, zaman ve eylem" birliği içinde yapılması ve oynanması gelmekteydi. Amaç, seyircinin kafasını olabildiğince az karıştırarak, oyuna dikkatinin artırılmasıydı.

Oysa daha önce de, Shakespeare'de de, daha sonra da, bu üç birlik kuralı uygulanmamış, oyunların gücü ve seyircinin kavrama ve algılama yeteneği, kuralı işlemezliğe düşürmüştür.

Olağanüstü başarılı yapılmış olan piyesler, başta Molière olmak üzere unutulmaz sahneye koyuşlar ve rollerle, toplumu iyice etkileyen dersler verilir.

Ancak, acımasızca yerilen gruplar, meslekler, kişiler ve özellikle kilise, kendisine öylesine düşman olur ki, zehir gibi kin yumakları biriktirmeye başlarlar. Dönemin güçlü kralı 14. Louis Molière'i korumasa, düşmanları büyük sanatçıya, nefes aldırmayacaktır.

Oyunun Sonu

Molière'in "Yaşam Oyunu", sona yaklaşır. *Hastalık Hastası* oyununu, çok ağır hasta olmasına karşın, dördüncü kez oynamakta, kesin ısrarlıdır. Oyunun sonunu getirmek için, "canını vermektedir..." Ama gerçekten, canını vermektedir. Son güldürücü sahnede seyirciler kahkaha nöbetlerine girmişken, o çektiği acılardan kıvranmaktadır.

Perde indikten sonra sedyeyle evine götürülür ve yatırılır. Tutulduğu öksürük nöbetiyle, ağzından kan boşanır ve son nefesini verir.

Düşman Fransız Kilisesi, Molière'in Hıristiyan mezarlıklarına gömülmesine izin vermez. Konu, karısı tarafından Kral'a götürülür. Görüştüğü Paris Başpiskoposu Kral'a, "Molière'e, Hıristiyan mezarlığı kutsal toprağında yer yoktur" der. Kral ise kutsal toprak derinliğinin kaç metre olduğunu

sorar. Başpiskopos boş bulunup "üç metre" olduğunu bildirir.

Kral: "öyleyse dört metre derinliğe gömünüz!" der. Cenaze ancak dördüncü gün gömülebilir.

Molière, hayatında oynayamadığı başarılı dramı, ölüsüyle oynar.

Çok İlginç Zamandayız

İnsanlık tarihi içinde, çook-çok önemli iki yüzyıllık zamana tanık olmanın mutluluğunu kavramak, bana yaşama sevinci veriyor.

Bu dünyada insanlara, tepsi gibi dümdüz olduğunu söyleyen bilim adamları (!) dünyadan silinmiş... Ne mutluluk?.. Kopernik'ten başlayarak dünyanın ve güneşin evrendeki yerini, evrenin boyutlarını, bir derecede bile olsa, öğrenebilmişiz... Ne güzel bir zaman yaşamaktayız.

Olağanüstü önemli bir kavram, bu "Zaman".

Sözcük olarak kullanılmasının ölçüsünü, her gün kaçırırız da, anlamını düşünmeye gelince, ona "zaman"ınımız yoktur.

Ben bu zaman konusu üzerine, (yaşadığım zaman çok kıdem kazanınca) zaman bulup düşünmeye başladım, ara-sıra... Sözcüğü kullanmasak bile bu kavramın, günlük ilişkilerimiz ve konuşmalarımız içinde ne çok yer aldığına şaşmamak, olanak dışında.

Geçenlerde (gördünüz mü, yine o, zaman) bir kitap elime geçti: *Zamanların Sonu Üstüne Söyleşiler*... YKY yayını. Başucuma aldım. Çabuk bitmesin diye, günde 10 sayfadan fazla okumuyorum. Üç önemli yazarın, dört önemli kişiyle, zaman üzerine yaptıkları söyleşileri anlatıyor.

Hurafeler bir kenara, bilim kaynaklı öyle bilgiler var ki, önceden bir derece bilinse bile insanın, aklını ve yüreğini oynatıyor.

Kitabı oluşturanlardan S. J. Gould: "Aklımızın gücü de-

ğişkendir. Olasılık hesapları konusunda, pek yetenekli değiliz. Sınırsızlık ya da sonsuzluk gibi kavramları tasarlamaya gelince, bu konuda yetersiz kalıyoruz, bu konuda en küçük bir fikrimiz bile, yok..." diyor.

Gelecek zamanda, kopacak kıyametler çok anlatılıyor ya! Ben artık önemsemiyorum, dünyamız kıyametlere kaşarlanmış.

S. J. Gould'a göre evrim, rastlantılar üzerine kurulmuş ve öngörülemeyen kıyametlerle biçimlenmiş.

Dünyamızın sicilinde, çok sayıda kıyamet sabıkası bulunuyor. Yaşam, uzun ve sakin bir zaman akışı, olmamış... 438 milyon yıl önce Ordovisiyen dönemi sonunda, 367 milyon yıl önce Devoniyen dönemi sonunda gerçekleşen iki kıyamet, canlıları kitlesel yok oluşlara sürüklemiş.

250 milyon yıl önce Permiyen dönemi sonunda da, denizlerde yaşayan omurgasız türlerin yüzde 95'i, bir anda yeryüzünden silinmiş. Tebeşir dönemiyle Üçüncü zaman sınırında, 65 milyon yıl önce, iridyum içeren bir göktaşı dünyaya çarpmış... Artık televizyonlardan hepimizin tanıdığı dinozorlar, o görkemleriyle dehşet veren hayvanlar, yok olup gitmiş.

Canlıların, elbet insanların da geçmişini anlayabilmek, ancak son iki yüzyılda mümkün olabilmiş. Çin kaynaklı ejderha tasvirleri hep, insan tasavvur etme gücünün – hayallerinin, ürünü... Çinliler bu ejderhaları düşündüklerinde, daha hiç kimse dünya canlılarının geçmişi üzerine, bilgiye sahip değil... İlk dinozor kemiklerinin bulunuşu bile, 1825 yılında.

Ejderhaların dinozorlara benzemesi, bir şey kanıtlamıyor. Şimdi hâlâ yaşayan ufacık denizatı denen canlılar bile, ejderhalara benziyor.

P. Valéry insanları öteki canlılardan ayıran en önemli özelliği özetliyor: "Öteki canlılardan farklı olarak uygar olan bizler, ölümlü olduğumuzu artık biliyoruz." S. J. Gould ise: "Yokoluşun, bütün türlerin doğal yazgısı olduğunu" yazıyor... İnsan dahil.

Ancak, dünyanın kendisi bir süre daha tehlikede değil... Her kitlesel yok oluşun ardından yaşam yeniden canlanmakta, yeni türler gelişmekte... Tehlike, yalnız insanların zaman ölçüsü için geçerli... Dünya milyonlarca yıl bile sürmüş olsa, insan-

ların şimdiki nükleer bombalarının hepsinden daha güçlü patlamaları, yaşamış ve sonunda kurtulmuş.

Anlaşılan yerküremiz, artık abone olduğu kıyametlerden, kurtulamayacak. Ancak dünyanın bundan sonra yaşayacağı ilk büyük felaketin, bundan örneğin, 438, 367, 250, 65 milyon yıllar önce olduğu gibi, astronomik olaylardan dolayı gerçekleşmesi beklenemez.

Bu felaketi, bu cennet yeryüzünde yaşama yetenek ve başarısını gösteremeyen insanlar, sahneye koyacak... Önce kirletip, sonra patlatarak.

Sonra yine, 40-50 milyon yıl sessizlik olacak... Sonra yine, yaşam kaynaşmaya başlayacak... Hücrelerden başlayarak... Yine yeni canlılar türeyecek.

Acaba doğa bir kez daha yanılıp da, insanları yine canlandıracak mı?.. Gören olursa, lütfen öbür tarafa bildirsin.

Biz nasılsa bütün insanlar hâlâ, cennete kabul edilmemişsek, cehenneme bile razı olarak, yaşam sürdüreceğiz.